IN KAMPF FAR IDISHE REKHT

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

AMHERST, MASSACHUSETTS

413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG

WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

אין קאַמפּף פאַר אידישע רעכט

אַ בליק אין דער אידישער רעכטלאָ־
זיגקייט און אין דער געשיכטע
פון דער אידישער עמאַנציפּאַציאָנס
בעוועגונג

ISBN: ISBN:0-657-14494-0
Barcode/EAN: 9780657144944

אונטער דער רעדאַקציע פון
ב. באָרוכאָוו

אַרויסגעגעבן פון
אידיש נאַצ. אַרבייטער פערבאַנד פון אַמעריקא
ניויאָרק, אויגוסט, 1916.

PEOPLES UNIVERSITY
JEWISH TEACHERS

אין קאמפף
פאר אידישע רעכט

אַ בליק אין דער אידישער רעכטלאָזיגקייט
און אין דער געשיכטע פון דער אידישער
עמאַנציפּאַציאָנס בעוועגונג

אונטער דער רעדאַקציע פון

ב. באָרוכאָוו

אַרויסגעגעבען פון
אידיש נאַצ. אַרבייטער פערבאַנד פון אַמעריקא
ניויאָרק, אויגוסט, 1916.

פאָרוואָרט

די וועלט־מלחמה האָט אין זיך פערוויקעלט א גאַנצע מאַסע אַנגעווע־טאָגטע פראַגען, נאַציאָנאַלע, סאָציאַלע און וועלט־פּאָליטישע, וואָס האָבען שוין לאַנג געוואַרט אויף אַ געהעריגער לייזונג. ס'איז ניט אויסגעשלאָסען, אַז די גרויסע איבערקעהרענישען, וואָס מ'קאָן ערוואַרטען נאָך דער מלחמה, זאָלען ברענגען אַ טהיילווייזע אָדער אפילו אַן ענדגילטיגע לייזונג פאַר איינציגע פון אָט די פראַגען.

צווישען די פּראָבלעמען, וואָס האָבען שוין לאַנג געדאַרפט געלייזט ווערען און וואָס די מלחמה האָט מיט העלישען פייער בעלויכטען פאַר דער וועלט אין זייער גאַנצען טראַגישען ערנסט, פערנעהמט די אידען־פראַגע איינעם פון די ערשטע פּלעצער. איינער פון די וויכטיגסטע מלחמה־טהעאַ־טערס פערשפּרייט זיך איבער אַ קאָלאָסאַלער טעריטאָריע, וואו אַ וויכטיגען טהייל פון דער בעפעלקערונג בילדען די אידישע מאַסען. ניין מיליאָן אידען וואוינען אין יענע געגענדען פון רוסלאַנד, ליטאַ, קורלאַנד, פּוילען, פּרייסען, גאַליציען, בוקאָווינא, אונגארן און טערקיי, וואָס בילדען דעם מזרח־טהעאַטער פון דער מלחמה. דער שווערסטער און קאַטאַסטראָפאַלסטער טהייל פונ'ם וועלט־קריעג שפּיעלט זיך פאַנאַנדער דירעקט אויף די פּלייצעס פון אידישען פאָלק. דער עקאָנאָמישער חורבן, די פּאָליטישע רעכטלאָזיגקייט, די מילי־טערישע הפקרות, אַלץ האָט זיך פעראייניגט צו פערוואַנדלען דאָס לעבען פון די אידישע מאַסען אין אַן אמת'ען גהינום, פול מיט איבער־מענשליכע יסורים, פיזישע און גייסטיגע.

קיינמאָל האָט נאָך די אונגאָרמאַלע לאַגע פון אידישען פאָלק ניט בעוויעזען איהר צוואָוואונדעטען פּנים מיט אַזאַ שרעקליכער אָפענקייט, ווי אין אָט די שוואַרצע יאָהרען פון וועלט־שרפה, און קיינמאָל האָט נאָך די שוידערליכע אידען־פראַגע ניט אָנגענומען אַזאַ אויסגעשפּראָכענעם כאַראַק־טער פון אַ וועלט־פּראָבלעם, פון אַן אינטערנאַציאָנאַלען אומגליק, ווי אצינד.

אויף די אידען פון די נייטראַלע לענדער, און בעזאָנדערס אויף די דריי מיליאָן אידען פון די פעראייניגטע שטאַאַטען, איז איצט אויסגעפאַלען די

אויפגאבע ארויפצוברענגען דאס אידישע פראבלעם אויף דער טאגעס־ארד־נונג פון דער וועלט־פאליטיק און צו פערלאנגען פון דער מענשהייט, אז די אידען־פראגע זאל איין מאל פאר אלע מאל געלייזט ווערען אויפ׳ן מעגליכסט ראדיקאלען אופן. די אמעריקאנער אידען האבען אויף זיך דעם גרויסען היסטארישען חוב צו זארגען דערפאר, אז דאס אידישע פאלק זאל ענדליך בעפרייט ווערען פון זיין בייישפיעללאזער אונגארמאלער לאגע: עס מוז ענדליך געשאפען ווערען א גאראנטיע געגען דעם, וואס יערע קאטאסטראפע פון דער געשיכטע שטעלט אונזער פאלק ביים ראנד פון אונטערגאנג און וואס יעדעס מאל ווערט אונזער פאלק ערשיטערט טיעפער און געפעהרליכער, ווי אלע אנדערע פעלקער.

צו דעם צוועק מוז דאס אמעריקאנער יודענטהום קודם כל האבען א קלארעס בילד וועגען דער אידישער לאגע אין די מלחמה־לענדער. און אזוי ווי די אידען־פראגע קען אוועקגעשטעלט ווערען אויף דער פאליטישער טאגעס־ארדנונג הויפטזעכליך פון דער רעכטליכער זייט, מוז קודם כל בע־לויכטען ווערען די רעכטליכע לאגע פונ׳ם אידישען פאלק אין פער־שיעדענע לענדער. דא שטויסען מיר זיך אן אויף דער פיעלזייטיגער און פערשיעדענארטיגער רעכטלאזיגקייט פון אידישען פאלק, און די ערשטע זאך, וואס מיר קענען מאהנען ביי די פעלקער פון דער ערד, איז, אז די רעכט־לאזיגקייט פון אונזער פאלק זאל אומעדום אפגעשאפט ווערען. די אידען, אלס פערזאנען, די אידען, אלס בירגער, און די אידען, אלס פאלק, מוזען אומעדום אוועקגעשטעלט ווערען אין א גלייכער רעכטליכער לאגע מיט אלע אנדערע פערזאנען, בירגער און פעלקער.

דאס קומט אונז, אלס עלעמענטארער יושר. דאס קומט אונז אלס קאמפענסאציע פאר די קרבנות, וואס מיר האבען געבראכט און וועלען נאך ברענגען בעת מלחמה און נאך איהר פאר דער מאכט און דעם גליק פון אלע לענדער. דאס קומט אונז אין די אינטערעסען פון אינזער רעטונג, פון אונזער בעפרייאונג, אין די אינטערעסען פון דער רעכטס־ארדנונג פון יענע לענדער, וואו מיר וואוינען, — דאס קומט אונז, ענדליך, אין די אינ־טערעסען פון דעם פארטשריט פון דער גאנצער מענשהייט.

די דאזיגע בראשורע בעהאנדעלט די אידען־פראגע אויסשליסליך פון איהר רעכטליכער, יורידישער זייט. ניט ווייל מיר ווּאלטען מבזה געווען די אנדערע זייטען פון אונזער נאציאנאלער עקזיסטענץ, ווי: די שווערע אנאמאליען פון אונזער עקאנאמישען לעבען, די קולטורעלע חלאת׳ען, די עמיגראציע, דעם געזעלשאפטליכען אנטיסעמיטיזם, די היסטארישע צו־קונפטס־האפנונגען פון אידישען פאלק, אדער דעם דירעקטען חורבן, וואס די מלחמה האט אונז געבראכט. ניין, אט די אלע זייטען זיינען פאר זיך ניט ווענינער וויכטיג, איידער די רעכטליכע זייט. נאר, ווי געזאגט, קען פאר די פעלקער היינט־צו־טאג אוועקגעשטעלט ווערען הויפטזעכליך די רעכט־ליכע זייט פון אונזער פראגע, און אין איהר מוזען מיר הויפטזעכליך קלאר ווערען.

דער אידיש־נאציאנאלער ארבייטער־פערבאנד האט בעשלאסען ארויס־צוגעבען א בראשורע, וואס זאל אין קורצע און אלגעמיינע שטריכען אנ־צייכענען די וויכטיגסטע פראגען פון דער אידישער רעכטלאזיגקייט און פון דער אידישער גלייכבערעכטיגונג. ער האט מיך אינסטרואירט אזא בראש־שורע צו פערפאסען, נאר כדי די נויטיגע קאמפליצירטע ארבייט זאל גע־מאכט ווערען וואס שנעלער און וואס מעהר קאמפעטענט, האב איך, מיט דער הסכמה פון פערבאנד, צוגעצויגען צו דער ארבייט די פריינד בן גריון און א. טשעריקאווער, — דעם ערשטען, אלס ספעציאליסט אין די אנגע־לעגענהייטען פון די באלקאן־לענדער און דער טערקיי, און דעם צווייטען, אלס ספעציאליסט אין רוסישע אנגעלעגענהייטען. חוץ דעם האט פריינד א. טשעריקאווער איבערגענומען די געשיכטליכע איבערזיכט פון דעם קאמפף פאר אידישער בירגערליכער עמאנסיפאציע אין די לענדער פון מערב־אייראפא. די קאפיטלען 2 און 4 זיינען פערפאסט פון טשעריקאווער און די קאפיטלען 5 און 7 פון בן גריון. די קאפיטלען 1, 3, 6, 8, 9 און 10 פון מיר.

איך דריק אויס מיין טיעפען דאנק די פריינד בן גריון און א. טשערי־קאווער פאר זייערע ווערטהפולע בייטראגען.

נאך א בעמערקונג, און מיר זיינען פארטיג מיט דער הקדמה. דער אידיש־נאציאנאלער ארבייטער־פערבאנד האט א בעשטימטען קוק אויף דער

צוקונפט פון דער גאנצער מענשהייט און פונ׳ם אידישען פאָלק: דאָס איז די סאָציאַלע און אידיש־נאַציאָנאַלע וועלט־אַנשויאונג. אָבער די דאָזיגע בראָשורע איז געשריעבען געוואָרען פאר אַלע קלאסען פון אידישען פאָלק מיט׳ן צוועק צו געבען זיי די נויטיגע פאָליטישע אינפאָרמאציע. בכן האָבען מיר זיך ענטשלאָסען אין די אינפאָרמאטיווע טהיילען פון דער בראָשורע אויסצומיידען איטליכע פארטייאישע בעלייכטונג פון דעם ענין, אזוי אַז יעדער לעזער, אָהן אונטערשיעד פון פארטיי, זאָל זיך קענען רוהיג בענוצען מיט די ידיעות, וואָס מיר ברענגען דאָ.

בלויז אין דעם נ אָ כ ו ו אָ ר ט, וואו מיר פערבינדען די פראגען פון אידישער עמאַנציפּאציע מיט אַ ווייטערער היסטאָרישער פּערספּעקטיווע, האָבען מיר זיך שוין ניט געקענט און ניט געטאָרט בעגעהן אָהן אונזערע סאָציאַלע און נאַציאָנאַלע פּרינציפּען.*)

ב. באָרוכאָוו.

ניו יאָרק, מאַי 1916.

*) מחמת דער אייליגקייט פונ׳ם ענין, פערפיהר איך דאָ ניט קיין קאַמפּף געגען דער טראַדיציאָנעלער און ניט־אויסגעהאַלטענער אָרטאָגראַפיע פונ׳ם „בחור הזעצער", וועלכער האָט סיסטעמאַטיש מבטל געווען די אָרטאָגראַפיע פון מיין מאַנוסקריפּט. איך נעהם אויף זיך, אַלזאָ, די פעראַנטוואָרטליכקייט פאַר דעם אינהאַלט פון דער בראָשורע, נאָר ניט פאַר איהר אויסלעגעכץ.

אין קאַמפּף פאַר אידישע רעכט

.1

רעכט און דער קאַמפּף פאַר רעכט.

די אידעען פון גערעכטיגקייט און רעכט בייטען זיך אינאיינעם מיט די פאָרמען פון דער געזעלשאפט. ניטאָ קיין רעכט פאר זיך, קיין „נאַטיר־ליכעס“ און „אייביגעס“ רעכט און קיין „לאָגישעס“ רעכט, וואָס זיינע וואָרצלען זאָלען ליגען אין דער „אייביגער נאַטור פונ'ם מענשען“. די פאָרמען פון רעכט זיינען אזוי פערשיעדענאַרטיג, ווי די פאָרמען פון מענש־ליכע אינטערעסען — ווייל איטליכעס רעכט האָט דעם איינציגען צוועק צו רעגולירען די בעציהונגען פון די מענשליכע אינטערעסען און אויסצוגלייכען די קאָנפליקטען פון מענשליכע אינטערעסען.

דאָרט, וואו מענשען הארמאָנירען איינער מיט'ן צווייטען אין זייערע אינטערעסען, ברויכט מען קיין רעכט ניט, ווייל דאָרט זיינען אַלע צופריעדען. אזוי לאנג, ווי לופט און זונען־ליכט איז פאר אַלעמען גענוג געווען, איז קייגעם ניט איינגעפאלען צו פאָדערען א רעכט אויף לופט, א רעכט אויף ליכט, — די מענשליכע אינטערעסען בנוגע צו לופט און ליכט זיינען געווען הארמאָניש און ס'איז ניט פאָרגעקומען קיין אינטערעסען־קאָנפליקטען אין דעם פרט. היינט אָבער, ווען די קוביק־פוטען לופט אין די וואוינונגען זיינען געוואָרען אַלץ קנאַפּער און קנאפּער פאר די פאָלקס־מאסען, און די זונען־ליכט ווערט אַלץ מעהר פערשטעלט פון פיעלגאָרענדיגע הייזער, פונ'ם רויך און גאַסענשטויב, — ענטשטעהט שוין די פראגע פון עכט אויף לופט און רעכט אויף ליכט. אזוי האָט אויך אמאָל קיין רעדע ניט געקאָנט זיין פון רעכט אויף ערד, אויף גרונד און באָדען, אזוי לאנג ווי די מענשען האָבען נאָך ניט פערכאַפּט די ערד און ניט צוטיילט זי אין פּריוואַטע נחלאות.

פון די אויביגע ביישפּיעלען זעהען מיר אָבער נאָך א צווייטע זייט פון רעכט: די פערווירקליכונג פון רעכט הענגט אָפּ פון די פּאַקטישע מאכט־פערהעלטניסען. ווער ס'האָט מאכט — אין פאָרם פון מזומנ'ע געלט, — צו קריעגען גענוג פרישע לופט און ליכט, דער וועט דערגרייכען זיין רעכט אויף אָט די געגענשטאַנדען. קוים אָבער בעזיצט ער ניט די מאכט. איז אויך זיין רעכט ווענינ וואָס ווערט אָדער גאָר ניט ווערט.

לאָמיר נעהמען נאָך א וויכטיגעס רעכט, וואָס איז בעזונדערס אינטע־

רעספּאַנט פאַר אונזער ענין. לויט די מאָדערנע בעגריפען האָט איטליכער מענש אַ „נאַטירליכעס און אונפערלעצליכעס" רעכט צו זיין געזיכערט מיט זיין לעבען געגען יעדען אַטענטאַט מצד אַן אַנדער מענשען. אין פלוג, וואָס קאָן זיין נאָך נאַטירליכער, לאָגישער און הייליגער פאַר אָט דעם רעכט, וועלכעס איז אפילו פּראָקלאַמירט געוואָרען אין די עשרת הדברות העכער דריי טויזענד יאָהר צוריק „לא תרצח"? די געשיכטע און די געגענוואַרט בעווייזען אָבער, אַז דאָס הייליגע רעכט פון פּערזענליכער אונבעריהרליכקייט הענגט לחלוטין אָפּ פון די אינטערעסען־קאָנפליקטען און פון די מאַכט־פערהעלטניסען.

געוועזען צייטען, און געדויערט האָבען זיי פיעלע טויזענטער יאָהרען נאָכאַנאַנד, ווען דאָס מענשליכע לעבען איז געלעגען אין רשות פון די געטער אָדער פון די הערשער. לויט'ן וואונש פון די געטער האָט מען זיי געמוזט ברענגען מענשליכע קרבנות. אויפ'ן קאַפּריז פון אַ געקרוינטען מענשען האָבען טויזענטער אַנדערע מענשען געמוזט פערניכטעט ווערען אין איין מינוט אָהן אַ פאַרוואָס. רייכע פּריצים פלעגען מיט'ן פלייש פון זייערע קנעכט האָדעווען זייערע געליעבטע הויז־חיות. היינט וואָלטען מיר געוואָרען אויפגעבראַכט: ס'אַראַ שרעקליכע רעכטלאָזיגקייט, ס'אַראַ באַרבאַריזם! נאָר אין יענע צייטען איז קיינעם ניט איינגעפאַלען צו זעהן אין דעם אַ פערברעכען געגען רעכט. פּשוט דערפאַר, ווייל דעמאָלט האָט נאָר דער הערשער געמעגט האָבען אַנערקענטע אינטערעסען און דאָס לעבען פון זיינע שקלאַפען איז בעטראַכט געוואָרען אַלס זיין אינטערעס, און ניט אַלס זייער אינטערעס. די שקלאַפען אַליין האָבען געוואוסט, אַז אַזוי דאַרף עס זיין, זיי האָבען ניט פּראָטעסטירט געגען דעם.

ערשט דעמאָלט, ווען יעדע פּערזאָן איז קלאָר געוואָרען, אַז איהר לעבען איז איהר פּערזענליכער אינטערעס און ניט יענעמס, ניט דער געטשקעס און ניט דעם הערשערס, האָט געקאָנט ענטשטעהן די מצוה „לא תרצח" און דאָס רעכט אויף אונפערלעצליכקייט פון פּערזאָן. און זעהען מיר דען ניט, אַז אפילו היינטיגע צייטען, קוים דערוועקט זיך אין דער רעגירונג דער אינטערעס צו שאַפען זיך מיט'ן לעבען פון איהרע אונטערטאַנען, ווערט תיכף אָפּגעשאַפט דאָס רעכט אויף לעבען און מענשען ווערען געשיקט פערניכטען איינער דעם צווייטען? אין צייט פון מלחמה, פון גאַסען־אונרוהען, פון רעוואָלוציעס וועגט איבער דער אינטערעס פון שטאַאַט די אינטערעסען פון יחיד, און עס ווערט אָפּגעשאַפט דאָס „נאַטירליכסטע, דאָס הייליגסטע" פון אַלע רעכט.

האבען מיר, אלזא, די פאלגענדע אויספיהרונג בכח רעכט און רעכט־לאזיגקייט:

א. דאס רעכט איז אזא געזעלשאפטליכער אינסטיטוט און אזא פארם פון בעוואוסטזיין, וועלכע האבען דעם צוועק צו רעגולירען די קאנפליקטען צווישען מענשליכע אינ־טערעסען.

ב. די פארמען פון רעכט זיינען אפהענגיג פון די פארמען, אין וועלכע די מענשליכע אינטערעסען קאנען זיך צוזאמענשטויסען. די פארמען און אידעען פון רעכט ענדערען זיך און ענט־וויקלען זיך צוזאמען מיט דער ענטוויקלונג פון די מענשליכע אינטערעסען און פון די געזעל־שאפטס־פארמען.

ג. די פערווירקליכונג פון איטליכען רעכט הענגט אפ פון דער מאכט, וועלכע ס'בעזיצען די פעראינטערעסירטע צדדים.

ד. דאס רעכט ווערט פערווירקליכט ניט דורך זיך אליין, נאר דורך א קאמפף פון אינטערעסען און פון געזעלשאפטליכע כחות, דורך דעם קאמפף פאר רעכט. און די מעטאדען פונ'ם קאמפף פאר רעכט ענטוויקלען זיך צוזאמען מיט דער ענטוויקלונג פון די געזעלשאפטליכע און פאליטישע פארמען.

פאראן נאך היינט צו טאג אזוינע לענדער, וואו ס'עקזיסטירט בכלל ניט קיין בעגריף פון מענשען־רעכט, ד. ה. פון רעכט, וואס געהערען דעם מענשען, אלס אזעלכען, און טארען ניט פערלעצט ווערען. אזוינע לענדער און שטאאטען, וואס ווערען געוועהנליך גערופען „בארבאריש“, ווערען רע־גיערט פון א געטליכען רעכט, פון א רעליגיעזען רעכט, פון א געוואוינהייטס־רעכט אדער פונ'ם קאפריז פון די הערשער, נאר קיין מענש פערמאגט דארט ניט קיין שום געזעצליך־גאראנטירטע רעכט. אין אזוינע לענדער עקזיס־טירען, פערקעהרט, פריווילעגיעס, בעזונדערע הנחות פאר געוויסע קלאסען פון דער בעפעלקערונג, נאר ס'איז ניטא קיין שום בעגריף פון גלייכהייט פאר'ן געזעץ. אזוינע לענדער זיינען, צום ביישפיעל, אביסיניען און מאראקא.

דארט, אויב א מענש מעג זיך פריי בעוועגען און קאן זיך פיהלען מעהר־ווייניגער זיכער מיט זיין לעבען און אייגענטום, ווערט דאס בעטראכט ניט פאר זיין אונבעריהרליכען רעכט, וואס געהערט צו איהם, אלס מענשען און אלס בירגער, נאר פאר א פריווילעגיע, וואס די געטליכע אדער קייזער־ליכע מאכט האט איהם געגעבען צום אונטערשיעד פון אנדערע מענשען.

אין אזוינע לענדער קאן מען ניט רעדען וועגען רעכטס־בעשרענקונגען, נאר בלויז וועגען פערפאלגונגען און אויסנאהמס־געזעצען. ס'קאן לייכט טרעפען, אז אין אזא לאנד זאלען דוקא די אידען קריגען געוויסע פריווילעגיעס אקעגען אנדערע גרופען פון דער בעפעלקערונג. נאר על פי רוב ווערען דארט די אידען אונטערגעווארפען די ערגסטע פערפאלגונגען און גזירות.

דאס איז געווען דער יסוד פון דער רעכטליכער לאגע פון די אידען אין מיטעלאלטער. פיעלע פון די מענשליכע רעכט, וואס מיר בעטראכטען לעת עתה אלס עפעס זעלבסטפערשטענדליכעס, ווי צ. ב., דאס רעכט אויף לעבען, איז אין מיטעלאלטער בעטראכט געווארען נאר אלס פריווילעגיע, און ווער ס'האט ניט געהאט די פריווילעגיע, יענעמס לעבען איז געווען הפקר לויט'ן דין. ווען די אידען פלעגען קומען אין א לאנד, פלעגען זיי זיך אויסווירקען פון דעם קעניג אדער פירסט א פריווילעגיע, וואו ס'איז בפירוש געזאגט געווארען, צווישען אנדערע זאכען, אז פאר דער ערמארדונג פון א אידען קומט א געוויסע מאס שטראף. די מענשען זיינען ניט געווען גלייך פאר'ן געזעץ, און זייער לעבען פלעגט זיך אויך אפשאצען ניט גלייך. פאר ערמארדען א פראסטען פויער האט געקומט א קליינע שטראף, פאר ערמארדען א פריץ איז אוועקגעלעגט געווארען א גרויזאמע שטראף. איז דאס, פערשטעהט זיך, בעטראכט געווארען פאר א גרויסער פריווילעגיע, ווען, צ. ב., די פוילישע הערשער האבען זיך פערפליכטעט פאר די אידען, אז דער מערדער פון א אידען וועט קריגען דיזעלביגע שטראף, ווי דער מערדער פון אן אדעליגען.

נאר דאס אלגעמיינע בילד פונ'ם אידישען לעבען אין מיטעלאלטער איז א בילד פון שטענדיגע פערפאלגונגען און גזירות. על פי רוב זיינען זיי געווען רעכטלאז אין פולען זינען פון ווארט, און די גאנצע האפנונג איז געווען אויף די פריווילעגירטע הערשער פון די אומות העולם, טאמער וועלען זיי געפינען פאר נויטיג איינצושטעלען זיך פאר'ן אידען. די אינטערעסען פון די אידען האבען ניט עקזיסטירט פאר'ן געזעץ, און זיי זיינען בעהאנדעלט געווארען ווי דאס אייגענטום פון דעם קעניג. די פינאנציעלע אינטערעסען פונ'ם קעניג זיינען געווען יענע מאכט, וואס האט דעם אידען געשיצט, דער וויכטיגסטער און אפטמאל דער איינציגער קוואל פון אידישע רעכט.

ווי געזאגט, הערשט נאך היינט־צו־טאג אזא צושטאנד אין מאראקא און אין אביסיניען. די דארטיגע אידען זיינען אבסאלוט רעכטלאז. כמעט דאסזעלביגע אויך אין אראביען און פערזיען.

נאר די פארמען פון די מענשליכע רעכט האבען זיך ענטוויקעלט צו־

זאמען מיט דער בירגערליכער געזעלשאפט און דורך דעם האט זיך אויך געמוזט ענדערען די רעכטליכע לאגע פון די אידען. אין דער נייער צייט האבען זיך נייע רעכט־פרינציפען דורכגעשלאגען א וועג אין דער געזעצ־געבונג פון איירא‏פא און אמעריקא, און צוזאמען מיט זיי האט געמוזט פריהער אדער שפעטער קומען אויך די ענדערונג אין דער רעכטליכער לאגע פון די אידען.

אויב דער רעכטליכער יסוד פונ׳ם מיטעלאלטער איז בעשטאנען אין פריווילעגיעס און הנחות, האט די מאדערנע רעכטס־ארדנונג פראקלאמירט אלס איהר יסוד די גלייכהייט פון אלע מענשען און ספעציעל פון אלע בירגער פאר דעם געזעץ פון לאנד. זינט די אמעריקאנער „דעקלאריישאן אוו אינ־דעפענדענס“ און די פראנצויזישע „דעקלאראציע פון די רעכט פונ׳ם מענשען און בירגער“ האבען אנגעקינדיגט אט דעם נייעם פרינציפ, איז די רעכטלאזע לאגע פון די אידען געקומען אין ווידערשפרוך מיט די נייע בירגערליכע אינטערעסען און מאכט־פערהעלטניסען אינ׳ם שטאאט, און ס׳איז דערפון ענטשטאנען ד ע ר ק א מ פ פ פ א ר א י ד י ש ע ר ע כ ט.

אידען און ניט־אידען האבען זיך בעטייליגט אין דעם קאמפף, און ניט נאר זיינען געשטאנען אידען, פאדערענדיג זייער רעכט, געגען די אויסער־ליכע כחות פון דער רעאקציע, נאר שטענדיג איז אויך געווען א טייל ניט־אידען, וואס האבען געשטיצט דעם אידישען קאמפף, און א טייל אידען, פון דער אנדער זייט, וואס שטערען מיט אלע כחות דעם אידישען קאמפף פאר רעכט.

היות אז רעכט ווערט פערווירקליכט דורך מאכט, הייסט דאס אז ר ע כ ט־ל א ז י ג ק י י ט ב ע ד י י ט מ א כ ט ל א ז י ג ק י י ט. אין מיטעלאלטער זיינען די אידען געווען אבסאלוט מאכטלאז, האבען ניט געהאט קיין דירעקטען איינפלוס אויף די געזעלשאפטליכע כחות, און אין זייער קאמפף באר די אדער אנדערע פריווילעגיעס, געגען די אדער אנדערע גזירות, האבען זיך די אידען ניט געקאנט בענוצען מיט קיין שום אנדער מיטעל, חוץ שתדלנות ביי די מעכטיגע פון דער ערד. אין דער נייער צייט האבען זיך געמוזט ענדערען אויך די מעטאדען פון אידישען קאמפף פאר רעכט. דעם פלאץ פון שתדלנות האט געמוזט פערנעהמען דער פאליטישער קאמפף, וועלכער בענוצט דעם דירעקטען איינפלוס פון די אידען אויף די אינטערעסען פון די פערשיעדענע קלאסען אין דער געזעלשאפט.

דער ערשטער און נאהענטסטער צוועק פונ׳ם אידישען רעכטס־קאמפף איז געווען די ב י ר ג ע ר ל י כ ע ע מ א נ צ י פ א צ י ע, ד. ה. די דער־גרייכונג פון גלייכע פערזענליכע און בירגערליכע רעכט. דער צוועק פונ׳ם

קאמפף איז אלזא געווען, אז דער אלגעמיינער גרויסער פרינציפּ פון דעם היינטיגען רעכט, — די גלייכהייט פון אלע בירגער פאר דעם געזעץ, — זאל אויך אנגעווענדעט ווערען צו די אידען, עס זאלען אפגעשאפט ווערען אלע רעשטען פון דער אמאליגער רעכטלאזיגקייט, ד. ה. די אויסנאהמס־געזעצען געגען אידען.

און נאך דעם, ווי די אידען האבען אין זייער שטרעבען צו ליכט און פרייהייט שוין גובר געווען די אויסערליכע און אינערליכע מניעות, ווען די אידען האבען שוין געקראגען צוגעזאגט פולע רעכט, — ערשט דאן הויבט זיך אן א נייע סדרה פון קאמפף פאר רעכט. שטיק נאך שטיק קומט אויס ארויסצורייסען ביי די הערשער די פערווירקליכונג פון דער צוגעזאגטער גלייכבערעכטיגונג; און ווי אפט טרעפט עס, אז דער צוזאג ווערט בטול ומבוטל, און די אידען פערבלייבען פאריער! און טאמער זיינען שוין אלע רעכטס־בעשרענקונגען אפגעשאפט געווארען אין געזעץ, איז דערמיט נאך אויך דער קאמפף ווייט־ווייט ניט פערענדיגט. דא דארף מען ערשט זארגען, אז דאס געזעץ זאל ווירקליך אפגעהיט ווערען, זאל ניט אויסגעטייטשט ווערען געגען די אידישע רעכט, ס׳זאלען ניט אריינגעבראכט ווערען נייע געפעהרליכע דריידלעך און אינטערפרעטאציעס.

לאמיר זשע זיך בעקענען מיט דער ערשטער גרויסער סטאדיע פון אט דעם שווערען היסטארישען פראצעס — מיט דער געשיכטע פונ׳ם קאמפף פאר בירגערליכער עמאנסיפאציע.

.2

די געשיכטע פון אידישער עמאנסיפאציע אין מערב־איירָאפּא.

די געשיכטע ווייסט ניט פון קיינע צופאלען. עס איז ניט געווען א צופאל, וואס דוקא פונ׳ם סוף 18טען יאהרהונדערט האט זיך פלוצלונג פאר דער וועלט און זאגאר פאר אידען זעלבסט אויפגעהויבען אין עקשנות׳דיג אוועקגעשטעלט די פראגע וועגען אידישער עמאנסיפאציע. צוויי טויזענד יאהר כמעט זיינען אידען אין אלע לענדער און מלוכות געווען רעכטלאז, אומעטום און שטענדיג ג׳רודפ׳ט, און קיינמאל ביז דער דאזיגער צייט איז ניט געמאכט געווארען קיין פערזוך צו בעפרייען די אידען און געבען זיי גלייכבערעכטיגונג.

דער געדאנק פון בירגערליכער אידישער עמנאסיפאציע איז אויסגע־וואקסען צוזאמען מיט דעם מאדערנעם רעכטליכען שטאאט און מיט דער

מאָדערנער קאפּיטאַליסטישער אָרדנונג. עס איז אַ נאַטירליכע נויטיגע פער־בינדונג צווישען דער אַלגעמיינע רפּאָליטישער פרייהייט און דער אידישער גלייכבערעכטיגונג. אין דער אַלטער פעאָדאַל־מאָנארכיסטישער אָרדנונג, וואו איטליכעס רעכט האָט באַזירט אויף פּריווילעגיעס, איז ניט געווען קיין פּלאַץ פאַר דער אידעע פון גלייכבערעכטיגונג.

דאָס אַלטע טראַדיציאָנעלע יודענטום פון „געטאָ“ האָט ניט געפיהלט קיין בעדערפניש אין בירגערליכער און פּאָליטישער עמאַנסיפּאַציע, נאָר בלויז אין פּריווילעגיעס, הנחות, אין אַ פרייער זעלבסט־פערוואַלטונג פון דער קהלה וכדומה. און דאָס אַלטע יודענטום איז אַפילו נאָך אין 19טען יאָהר־הונדערט ערטערווייז אַליין אַרויסגעטראָטען געגען גלייכבערעכטיגונג, פאַר וועלכער עס האָט געדאַרפט בעצאָהלען מיט אויפגעבען די טראַדיציאָנעלע יסודות פון זיין לעבען.

ביז׳ן סוף 18טען יאָהרהונדערט האָבען אידען, אַלס אַן אייגענאַרטיגער סאָציאַל־עקאָנאָמישער און נאַציאָנאַל־קולטורעלער קבוץ, געבילדעט אַ זעלבסטשטענדיגען געזעלשאַפטליכען אָרגאַניזם. די נייע קאַפּיטאַליסטישע ענטוויקלונג איז אַריינגעדרונגען הינטער די ווענד פון „געטאָ“ און האָט קודם כל בעריהרט די אינטערעסען פון די העכערע און טיילווייז מיטעלע קלאַסען פון דער אידישער בעפעלקערונג. די דאָזיגע עלעמענטען און דערנאָך דער גאַנצער אידישען קבוץ, אויף וויפיעל ער האָט געמוזט זיך צופּאַסען צו די נייע סאָציאַלע אומשטענדען, האָבען דערפיהלט אַ נייע שאַרפע בעדערפניש אין בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג.

דער מאָדערנער בעפרייטער רעכטליכער שטאַאַט מיט רעכטלאָזע, געד־בונדענע און גע׳רודפ׳טע אידען, איז געווען אַ לאָגישער ווידערשפּרוך, אַ סאָציאַלער אַבסורד, אַן עקאָנאָמישע שטערונג. און די, וועלכע טרעטען אין דער געשיכטע אַרויס אַלס קעמפער פאַר דעם בעפרייטען שטאַאַט, טרעטען אויך אַרויס, אויס פּרינציפּ, אַלס קעמפער פאַר אידישער עמאַנסיפּאַציע. די בעסטע רעוואָלוציאָנערע און דעמאָקראַטישע כחות פון אייראָפּאַ האָבען געפיהרט אַ קאַמף פאַר אידישע רעכט, אַרויס־געהענדיג בלויז פון די אַבסטראַקטע פרייהייטס־פּרינציפּען און ניט פון אַ ספּעציעלער סימפּאַטיע צו אידען אָדער פון אינטערעס צו אַ פעסטען נאַר־מאַלען אידישען קיום. דער בעוואוסטער קעמפער פון דער גרויסער פראַנ־צויזישער רעוואָלוציע, ראָבעספּיער, האָט די דאָזיגע שטעלונג אויס־געדריקט אין דער פראַנצויזישער „נאַציאָנאַלער פערזאַמלונג“: „איך רעכען, האָט ער געזאָגט, אַז מען טאָר ביי קיין אינדיווידו ניט אַוועקנעהמען יענע הייליגע רעכט, וועלכע דער נאָמען מענש גיט איהם. די אידען־

פ ר א ג ע א י ז א ן א ל ג ע מ י י נ ע פ ר א ג ע, מ ע ן ד א ר ף ז י ל ע ז ע ן א י ן פ ר י נ צ י פ".

אידישע גלייכבערעכטיגונג אלס א פריוהייטס־פ ר י נ צ י פ, אלס א דעמאקראטישער פאסטולאט, איז צום ערשטען מאל דורכגעפיהרט געווארען אין א מ ע ר י ק א, אין די פעראייניגטע שטאאטען, וואו די „דעקלאראציע פון אונאבהענגיגקייט" פון יאהר 1776 האט פראקלאמירט, אז „קיין מענש קען ניט בערויבט ווערען פון זיינע בירגערליכע רעכט און טאר ניט ווערען אונטערדריקט פאר זיינע רעליגיעזע איבערצייגונגען". דאס איז געווען דער א י י נ צ י ג ע ר פאל, ווען אידען זיינען עמאנסיפירט געווען נאר אויפ'ן סמך פונ'ם רייגעם דעמאקראטישען פרינציפ אהן קיין שום ספעציעלע אנשטרענגונג. אומעטום אבער אין אייראפא — אין דער פראנצויזישער „דעקלאראציע פון רעכט", ווי אויך אין די גרונד־בעשטימונגען פון אנדערע אייראפעאישע קאנסטיטוציעס — זיינען די דעמאקראטישע פרינציפען ערשט נ א ך א ל א נ ג ע ן א ו ן ב י ט ע ר ע ן ק א מ פ ף פערוואנדעלט געווארען פון אבסטראקטע שטומע דעקלאראציעס אין פראקטישע נארמען פון אידישער גלייכבערעכטיגט און דורכגעפיהרט געווארען אין לעבען.

די עמאנסיפאציע האט זיך ניט גלאט אראבגעגליטשט פון די הענד פון די רעגיערונגען אדער אפילו פון די רעוואלוציאנערע אינסטיטוציעס, אלס א מתנה פאר אידען. די רעאקציאנערע כחות אין דער מלוכה, וועלכע האבען בכלל געשטרעבט צו פערשטאפען דעם קוואל פון נייע גראנקען און פאליטישע רעפארמען, זיינען בעזונדערס שארף און ענטשלאסען ארויסגעטראטען געגען דעם אפשאפען פון אידישע רעכטלאזיגקייט. די אידישע רעכטלאזיגקייט איז פאר זיי געווען דער סימבאל פון דער טייערער אלטער פעאדאלער ארדנונג. און די געגנער פון דער אלטער שטאאטס־ארדנונג, דאס הייסט די נייע פראגרעסיווע אייראפא, האבען געמוזט קעמפפען פאר דער אידישער עמאנסיפאציע.

אבער עס וואלט געווען א טעות צו מיינען, אז אידען האבען מיט צונויפגעלעגטע הענד שטיל געווארט אויף דער מתנה און האבען אליין גאר ניט געטהאן. ווי געזאגט, איז בלויז אין די פעראייניגטע שטאאטען פון אמעריקא די „מתנה" געקומען אהן קאמף. אין אלע אנדערע לענדער כמעט האבען אידען א טיכטיגען אנטייל גענומען אין דעם קאמף און זיינען ניט זעלטען געשטאנען הינטער יענע „חסידי אומות העולם", וועלכע האבען אין די פארלאמענטען און אין דער פרעסע געשטורעמט אוים דעמאקראטישע מאטיוען פאר אידישער עמאנסיפאציע.

די אידישע אנפיהרער פונ'ם קאמף פאר רעכט פלעגען די ערשטע צייט

אָנקומען צו די מיטעלאַלטערליכע מיטלען פון שתדלנות, אָדער זיי פלעגען זיך מיהען צו בעוויזען מיט פּאַטריאָטישע קרבנות, אז זיי פערדיענען גלייכבערעכטיגונג. נאָר מיט דער צייט האָבען זיי געקראָגען מעהר מוט און האָבען אָנגעווענדט מאָדערנע פּאָליטישע מיטלען: פּאמפלעטען, פעטיציעס, פּראָטעסט־פערזאמלונג און תביעות צו אינטערנאציאָנאלע פּאָליטישע קאָנפערענצען.

אָבער חוץ די דאָזיגע דירעקטע פּאָליטישע מיטלען אויסצוקעמפען רעכט און חוץ די אָפט בענוצטע מיטלען אויסצובעטען ביי די רעגירונגען איינוגע קאַטעגאָריעס רעכט און הנחות, האָט די אידישע געזעלשאַפט אינדירעקט געשאַפען דעם שטאַרקסטען און ווירקזאַמסטער ארגומענט פאַר אידישער גלייכבערעכטיגונג. אידען, וועלכע זיינען אין „געטאָ“ געווען פריי פון מיליטער־דינסט, האָבען יעצט אויף זיך גערן גענומען די מיליטער־פליכט. אידען, וועלכע האָבען אין דער גאנצער צייט פון גלות ניט געוואוסט פון אקטיוון אנטייל אין די אייראָפּעאישע מלחמות, זיינען יעצט פון דער פראנצויזישער רעוואָלוציע אָן אריינגעטראָטען אין די קריעגס־ארמעען, האָבען מיט נאפּאָלעאָנען דורכגעמאַכט זיין ריעזיגען סטראַטעגישען מארש און פון דאַן אָן געוואָרען א טייל פון אלע אייראָפּעאישע ארמעען. אידען, וועלכע זיינען צוויי טויזענד יאָהר געשטאַנען ווייט און פרעמד פון דעם אלגעמיינעם פּאָליטישען לעבען פון אייראָפּא, האָבען יעצט גענומען א טיכטיגען אנטייל אין אלע אייראָפּעאישע רעוואָלוציעס און פרייהייטס אגיטאַציע. אידען האָבען ניט נאָר זייער בלוט מקריב געווען, נאָר זיי זיינען פאַר עמאַנסיפּאַציע געווען גרייט צו צאָהלען מיט'ן גרעסטען פּרייז, וואָס א פאָלק קען צאָהלען — מיט דער נאַציאָנאלער אינדיווידואַליטעט, מיט אָפּווישען די גייסטיגע פיזיאָנאָמיע פון דעם עלטסטען היסטאָרישען פאָלק. די אידעאָלאָגיע פון די אידישע עמאַנסיפּאַציאָנס־קעמפּסער האָט געטראָגען א שאַרף אויסגעשפּראָכענעם אוטיליטאַרישען כאַראַקטער, און זיי האָבען זיך פון גאַנצען הארצען געריסען צו בעצאָהלען מיט פאָלקאַמער אסימילאַציע פאַר די גלייכע רעכט. דאָס האָבען פון זיי געפאָדערט ניט נאָר די שונאים און די רעגירונגען, נאָר נאָך מעהר די „חסידי אומות העולם“, די פריינד זייערע.

אויף דער היסטאָרישער זיצונג פון דער פראנצויזישער „נאַציאָנאלער פערזאמלונג“, אין דעצעמבער 1789, האָט איינער פון די אָנגעזעהענסטע רעוואָלוציאָנערע טהוער, דער אידען־פריינד קלערמאָן־טאָנער, וועלכער האָט געפאָדערט עמאַנסיפּאַציע פאַר אידען, אזוי פאָרמולירט די פאָדערונג פון די אידען צו דער וועלט, אָבער אויך די פאָדערונג פון דער וועלט

צו די אידען: „אידען אלס א נאציע דארפען מיר אפזאגען אין אלצדינג, אידען אבער אלס מענשען דארפען מיר געבען אלעס... ווייל עס קאן ניט זיין קיין נאציע אין א נאציע". און אידען זיינען געווען העכסט צופרידען מיט דער דאזיגער פארמולירונג. שפעטער האט אויך נאפאלעאן געפאדערט אין יאהר 1807 פונ׳ם „סנהדרין", וואס ער האט געהייסען צונויפרופען, אז די אידישע פארשטעהער זאלען זיך אפזאגען פון זייער נאציאנאלער אינדיווידואליטעט און דערפאר בעקומען זיי דאס רעכט צו רעכענען זיך פאר פראנצויזישע בירגער — און די אידישע פארשטעהער האבען מיט בעגייסטערונג געפאלגט נאפאלעאן׳ס וואונש. דאס זעלבע איז געווען אין די פארלאמענטען פון אלע לענדער, ווען די אידען־פראגע איז געשטעלט געווארען. די אידישע בורזשואזיע האט די גאנצע אידישע עקזיסטענץ אנגעהאנגען אויסשליסליך אויפ׳ן רעליגיעזען מאמענט, און די אידישע רעליגיע האט מען אויך רעפארמירט און פער־שלייערט אין סינאגאגאל־קירכישע שלייערן, ארויסגענומען פון איהר די אלטע צאפעלדיגע אידישע נשמה.

דאס אייראפעאישע אידענטום האט אונטער יעדען פרייז געזוכט א פאטערלאנד צו בעקומען, און די עמאנסיפאציע איז געווען דער אריינטריטס־בילעט אינ׳ם פאטערלאנד. דער פרייז פון דער איינטריטס־קארטע איז געווען: אסימילאציע. דער איד גבריאל ריססער, איינער פון די ענערגישסטע קעמפפער פאר אידישער עמאנסיפאציע אין דייטשלאנד, האט אפען געשריבען: „מיר ווילען געהערען צו דעם דייטשען פאטערלאנד"; „אלעס וואס קלינגט דייטשיש פילט אן אונזער נשמה מיט בעגייסטערונג". דער בעוואוסטער בערנע האט דעם געפיהל אויסגעדריקט אין פאלגענדע כאראקטעריסטישע ווערטער: „דוקא ווייל איך אלס א איד בין געבוירען געווארען א שקלאף — קען איך די פרייהייט שעצען מעהר פון אייך. דוקא ווייל איך בין ניט געבוירען געווארען אין קיין פאטערלאנד — שטרעב איך צו א פאטערלאנד פייערדיגער פאר אייך". ווען אין אנהויב פון די 40ער יאהרען האט דער פרייסישער קייזער געפלאנעוועט אפנעהמען ביי אידען דאס רעכט צו דינען אין דער ארמעע, האט זיך צווישען די דייטשע אידען אויפגעהויבען א שטורם פון פאטריאטישע פראטעסטען. לודוויג פיליפזאן, דער בעוואוסטער אידישער געלערנטער און כלל־טוער, האט ארגאניזירט א פעטיציע צום קייזער, אונטערגעשריבען פון 84 אידישע געמיינדעס, וועלכע לויטעט: „מיר וואלטען אויפגעהערט צו זיין אמת׳ע פרייסען, אויב מען וואלט אונז פערוועהרט צו ערפילען די הייליגסטע פליכט אנטייל צו נעהמען אין דער ארמעע". די איטאליענישע אידען האבען דעם

פאטריאָטישען געפיהל, מיט וועלכען זיי האָבען געצאָהלט פאר עמאנסיפאציע, אויסגעדריקט נאָך אָפענער: אין יאָהר 1870 האָט די אידישע קהלה אין רוים בעגריסט דעם איטאליענישען קיניג וויקטאָר־עמאנואל, בשעת דער לעצטער האָט איינגענומען רוים און געגעבען די דאָרטיגע אידען גלייכ־בערעכטיגונג, מיט אַן אדרעס, וואָס פאנגט זיך אָן בזה הלשון: „מיר זאָגען ארויס יעצט צום לעצטען מאָל דעם נאָמען איד. אין דעם מאָמענט, ווען מיר געהען אריבער צו דעם היילינגען צושטאנד פון ביר־גערליכער גלייכהייט — איז דאָס דער חוב פון אונזער דאנקבארקייט צום פאָטערלאנד“.

בעהאנדלענדיג די פראגע טאָר מען דערביי ניט פערלירען די היסטאָ־רישע פערספעקטיווע און ניט מעסטען מיט אונזערע מאָדערנע בעגריפען די געפיהלען און האנדלונגען פון יענער צייט. עמאנסיפאציע איז געווען דער נויטיגסטער אינטערעס פון דער אידישער עקזיסטענץ, און ביי יענע היסטאָ־רישע אומשטענדען האָבען אפילו די בעסטע און שטאָלצסטע פרייהייטס־קעמפפער ניט געקאָנט רעדען קיין אנדער שפראך, ווי דער לשון פון יענער עפאָכע.

אין פראנקרייך אין דער צייט פון דער רעוואָלוציע האָבען געארבייט פאר אידישער עמאנסיפאציע בער־יצחק־בער און סערף־בער, די אָנגעזעהענסטע פאָרשטעהער פון די פראנצויזישע אידען; פריהער דורך שתדלנות, דורך „דיפלאָמאטישע“ אונטערהאנדלונגען; נאכהער, מיט'ן וואוקס פון דער רעוואָלוציע — דורך פעטיציעס און דעפוטאציעס און דורך אָרגאניזירען די ניט־אידישע געזעלשאפטליכע מיינונג. אין דייטשלאנד האָט געארבייט פאר עמאנסיפאציע מיט פיעל שטילערע וועגען מענדעלסאָהן'ס תלמיד דוד פרידלענדער. שפעטער, ווען אין די 30ער און 40ער יאָהרען איז דער רעוואָלוציאָנערער גייסט וויעדער שטארקער געוואָרען אין איירָאפּא, איז אויפ'ן אָרט פון שטילע שתדלנים און אפּאָלאָגעטען אויסגע־וואקסען אַ טיפּ פון אַן ענערגישען קעמפּפער פאר אידישע רעכט. די שעהנסטע פערטרעטער פון אָט דעם טיפּ זיינען: גבריאל ריססער, אין דייטשלאנד, וועלכער האָט געגרינדעט צו דעם צוועק אַ ספּעציעלע צייטונג, „דער יודע“; שפּעטער איז ריססער געוואָרען דער וויצע־פרעזידענט פונ'ם נאציאָנאל־דייטשען פארלאמענט אין פראנקפורט (1848 יאָהר); דער גע־לערנטער און פובליציסט לודוויג פיליפּזאָן; דער רעוואָלוציאָ־נערער יאַקאָבי; דער עסטרייכישער רעוואָלוציאָנער איגנאץ קור־ראנדא, וועלכער האָט אין עסטרייך געשפּיעלט אַן עהנליכע ראָלע, ווי אלעקסאנדער הערצען אין רוסלאנד, און האָט ארויסגעגעבען אין אויסלאנד

א ניט־לעגאַלע צייטשריפט „גרענצבאָטען“. אין ענגלאַנד האָט אונגעפעהר צו יענער צייט געפיהרט א קאמף פאַר אידישע רעכט פ. גאָלדסמיט אויף גאָר א נייעם — „ענגלישען“, פּאַרלאַמענטאַרישען שטייגער.

די אידישע טוער פלעגען זיך ניט זעלטען ווענדען נאָך הילף צו אינטערנאַציאָנאַלע דיפּלאָמאַטישע אינסטיטוציעס, ווען היימישע שתּדלנות פלעגט ניט העלפען. זיי האָבען אָנגעקלאַפּט אין די טהירען פון אייראָפּעאישע קאָנגרעסען און קאָנפערענצען. אויף דעם ראַט־שטאַדטער קאָנגרעס אין 1798, אויף דער רעגענסבורגער קאָנפערענץ פון די דייטשע מלוכות אין יאָהר 1801 פּרובען אידען זוכען דורך פּעטיציעס אויפצוהויבען די פראגע פון זייער עמאַנסיפּאַציע. א דאַנק דער אידישער בעמיהונג איז די אידען־פראגע בעהאַנדעלט געוואָרען אויף דעם וויענער קאָנגרעס אין יאָהר 1815 און מיט פיעלע יאָהרען שפּעטער אין 1878 אויפ'ן בערלינער קאָנגרעס.

אין זייער קאמף האָבען די אידען פיעל שטיצע געקראָגען פון ניט־אידישע גדולים און פּאָליטיקער. אין פראַנקרייך, למשל, אין צייט פון דער רעוואָלוציע — דער „רויטער פּאַטער“ גרעגואר, דער פרייהייטס־קעמפּפער דאָם, דער בעוואוסטער מיראַבאָ, טיילווייז ראָבעספּיער. אויפ'ן וויענער קאָנגרעס האָט פאַר זיי זיך משתדל געווען ווילהעלם הומבאָלט. אין ענגלאַנד אין די 30טע און 40טע יאָהרען — מאַקאָלעי, אָ'קאָנעל, שפּעטער גלאַדסטאָן.

די אידישע עמאַנסיפּאַציע האָט איבערגעלעבט צוזאַמען מיט דער אייראָפּעאישער געזעלשאַפט אַלע פּעריאָדען פון פּאָליטישער אויפלעבונג און רעאַקציע. די ענטוויקלונג פון דער בירגערליכער עמאַנסיפּאַציע קען אין אַלגעמיין איינגעטיילט ווערען אין דריי פּעריאָדען.

פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע אָן (יאָהר 1789) ביז דעם וויענער קאָנגרעס (1815) ציהט זיך די ערשטע עפּאָכע*). אידען האָבען דאַן בעקומען בירגעררעכט אין פראַנקרייך — אין יאָהר 1791, און אונטער דער ווירקונג פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציאָנערער אַרמעע זיינען אידען עמאַנסיפּירט געוואָרען אויך אין בעלגיען, האָלאַנד (1796), טיילווייז אין

*) מיר רעכענען דאָ, פערשטעהט זיך, ניט די עמאַנסיפּאַציאָנס־אַקטען פאַר די אידען אין די ענגלישע קאָלאָניעס פון אַמעריקאַ (1740 יאָהר) און אין די פערייניגטע שטאַאַטען (1776 יאָהר), ווייל אמעריקא געהערט בכלל ניט צו אונזער ענין (הגם דער ערשטער פון די אַקטען איז אָנגענומען געוואָרען אינ'ם ענגלישען פּאַרלאַמענט).

איטאַציען און דייטשלאַנד. אפילו נאַפּאָלעאָן, וועלכער איז ניט געווען קיין גרויסער אוהב ישראל, האָט אומעטום, וואו ער האָט דערגרייכט, פּראָקלאַמירט די אידישע עמאַנסיפּאַציע. אונטער דער ווירקונג פון די פראַנצויזישע אידען האָט אויך דייטשלאַנד (פּרייסען) ארויסגעגעבען אין יאָהר 1812 איהר „יודענ־עדיקט", אַז אידען זיינען כמעט גלייכבערעכטיגטע בירגער פון לאַנד.

פון דעם וויענער קאָנגרעס אָן, וואָס האָט ליקווידירט די ירושות פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע און אריינגעטריבען אייראָפּאַ אין אַ לאַנגער און טיפער רעאַקציע, ביז דעם רעוואָלוציאָנערען שטורמישען יאָהר 1848 איז די צווייטע עפּאָכע אין דער ענטוויקלונג פון אידישער עמאַנ־סיפּאַציע. די רעאַקציע האָט אין פיעלע ערטער — אין אַלע דייטשע מלוכות און אין איטאַליען — צוריק אָפּגענומען ביי אידען די רעכט, וועלכע דער פריגער פעריאָד האָט זיי געשאָנקען. נאָר אין פראַנקרייך איז די עמאַנסיפּאַציע פערבליבען, און אין יאָהר 1834 זעהען מיר דעם ערשטען אידען אין אייראָפּאַ אין פראַנצויזישען פּאַרלאַמענט. אויך אין ענגלאַנד האָבען אידען אין דעם פעריאָד פאַקטיש בעקומען גלייכע פּערזענליכע רעכט, הגם נאָך ניט קיין בירגערליך־פּאָליטישע.

פון די רעוואָלוציעס פון 1848 יאָהר פאַנגט זיך אָן די דריטע עפּאָכע פון עמאַנסיפּאַציאָן, ווען אינ'ם משך פון 20 יאָהר און אין איינציגע ערטער נאָך לענגער האָבען אידען אומעטום אין מערב אייראָפּאַ בע־קומען פולע פּערזענליכע און בירגערליכע גלייכ־בערעכטיגונג. אָבער דאָס איז ניט מיט אַ מאָל און ניט גרינג אָנגע־קומען. די רעוואָלוציאָנערע פּאַרלאַמענטען פון יאָהר 1848 האָבען דעקלארירט די אידישע עמאַנסיפּאַציע אין אַלע מלוכות פון דייטשלאַנד. אין עסטרייך און איטאַליען, נאָר אומעטום, ווען זיי רעאַקציע איז צוריק אַריין אין זאָטעל, האָט זי די אידישע רעכט גלייך אָפּגעשאַפט. אין ערשט נאָך פיעל מיה האָבען אידען בעקומען עמאַנסיפּאַציע — אין דייטשלאַנד אין יאָהר 1869 (אין איינציגע דייטשע מלוכות ערשט אין יאָהר 1871); אין עסטרייך און אונגאַרן — אין 1867; אין איטאַליען נאָך דער בעפרייאונג פון לאַנד, אין 1860 ביז 1870 יאָהר; אין דענעמארק — פיעל פריהער — אין יאָהר 1849; אין נאָרוועגיען — 1851. אין ענגלאַנד איז 30 יאָהר אָנגעגאַנגען אַ קאַמף פאַר אידישע פּאָליטישע רעכט אין פּאַרלאַמענט ביז אין 1860 האָט דער פּאַרלאַמענט אָבגעשאַפט די אַלטע קריסטליכע פאָרמולע פון דעפּוטאַטס־שבועה און די עמאַנסיפּאַציע איז פּאָלקאָם דורכגעפיהרט געוואָרען. אין דער שווייץ האָבען אידען נאָך אַ שווערען קאַמף בעקומען גלייכבערעכטיגונג מיט דער קאָנסטיטוציע פון 1874; אין שפּאַניע — מיט דער קאָנסטיטוציע פון 1876;

אין די באַלקאַנישע מלוכות — אין סערביע, בולגאַריע און מאָנטענעגראָ — לויט דעם בעשלוס פונ'ם בערלינער קאָנגרעס אין 1878; אין גריכענלאַנד נאָך פריהער. אין פּאָרטוגאַל האָבען אידען בעקומען רעכט ערשט נאָך דער רעוואָלוציע פון יאָהר 1910. דאָס איינציגע לאַנד אין מערב אייראָפּאַ, וועלכע האָט ביז יעצט אָפּיציעל ניט פּראָקלאַמירט אידישע גלייכבערעכטיגונג, איז שוועדען. אידען זיינען דאָרט פאַקטיש גלייכבערעכטיגט אַלס בירגער, דאָך האָבען זיי קיין רעכט ניט ערוועהלט צו ווערען אין שטאַאטס־ראַט.

.3

דער קאַמפּף פאַר אידישע רעכט אין מזרח־אייראָפּאַ.

אויך אין די קלאַסישע לענדער פון אידישער רעכטלאָזיגקייט, אין רוסלאַנד (פּוילען און פינלאַנד איינגערעכענט) און רומעניען, ווערט געפיהרט אַ קאַמפּף פאַר אידישע רעכט, נאָר ביז'ן היינטיגען טאָג האָט דער קאַמפּף ניט געבראַכט צו קיין שום פּאָזיטיווע רעזולטאַטען.

א. פּוילען. ניט לאַנג פאַר דער צווייטער צוטיילונג פון פּוילען (אין 1793 יאָהר) האָט זיך דאָס פּוילישע פּאָלק געהאַט אויפגעכאַפּט צו אַ ראַדיקאַלער ענדערונג און בענייאונג פון זיין פאַנאַנדערגעשאָקעלטען פּאָליטישען אָרגאַניזם. די בעסטע פּוילישע פּאַטריאָטען און הומאַניסטען, ווי טשאַצקי, בוטרימאָוויטש און אנד., האָבען זיך געמיהט צו פערשפּרייטען אַ גערעכטען קוק אויף דער אידען־פּראַגע, כדי דער סיים זאָל זי בעטראַכטען און געבען איהר אַ ראַדיקאַלע לעזונג, אויפ'ן יסוד פון גלייכע בירגערליכע רעכט און אַסימילאַציע. זייער אַגיטאַציע פאַר אידען־רעכט האָט געפיהרט דערצו, וואָס דער פּוילישער סיים האָט דעם 22 יולי 1790 בעשטימט אַ ספּעציעלע קאָמיסיע צו בעטראַכטען די רעכטליכע לאַגע פון די אידען. נאָר קיין ווייטערע רעזולטאַטען האָט דאָס ניט געהאַט, און די פייערליך־ליבעראַלע קאָנסטיטוציע פון 3 מאַי 1791 האָט מיט קיין איינציג וואָרט ניט אָנגעריהרט די אידישע רעכטלאָזיגקייט. די אידען, פון זייער זייט, האָבען זיך געמיהט צו פערדיענען די עמאַנסיפּאַציע דורך דעם, וואָס זיי האָבען גענומען אַן ענערגיש'ען אַנטייל אין דעם לעצטען קאַמף פון אונאַבהענגיגען פּוילען: בערעק יאָסעלאָוויטש מיט זיין חיל און אַנדערע אידישע רעוואָלוציאָנס־העלדען. נאָר די טעג פון אונאָפּהענגיגען פּוילען זיינען שוין געווען געצעהלטע, און די קאָנסטיטוציע האָט קיין קיום ניט געהאַט. צוזאַמען מיט'ן

אונאפהענגיגען פוילען זיינען חרוב געווארען די ערשטע האפנונגען אויף דער אידישער עמאנסיפאציע.

אין די קליינע רעשטען פון פוילישען קעניגרייך, וואס האבען שפעטער, בעת נאפאלעאן'ס מלחמות און נאך דעם וויענער קאנגרעס, אויפגעלעבט אויף א קורצער צייט, ד. ה. אינ'ם ווארשויער הערצאגטום און אינ'ם „פוילישען צארענרייך" זיינען די אידען בעהאנדעלט געווארען אויף דעם ערגסטען אופן, נאר דערביי האט זיי אבער די קאנסטיטוציע פון 1815 פערשפראכען, אז מיט דער צייט וועט זייער רעכטליכע לאגע פערבעסערט ווערען. די רעוואלוציאנערע רעגיערונג פון רוסיש־פוילען פון 1864 יאהר האט פראקלאמירט פולע בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג פאר אידען, נאר קיין וויכטיגע רעזולטאטען האט דאס ניט געקאנט דאבען: די צארישע ארמעען האבען אין גיכען צוטראטען די צארטע בלום פון פוילישער פרייהייט.

נאך דעם איז פוילען געווארען א פראווינץ פון רוסלאנד און די רעכט־ליכע לאגע פון די אידען איז געקומען אין ענגער פערבינדונג מיט דער פאליטיק פון דער רוסישער רעגיערונג בנוגע צו די רוסישע אידען. פונדעסט־וועגען האבען די אידען אין פוילען פאר דער וועלט־מלחמה געהאט עפעס מעהר רעכט, איידער זייערע ברידער פון די רוסישע גובערניעס.

ביי יענע רעוואלוציאנערע פוילישע פארטייען, וואס קעמפען פאר דער פולער פאליטישער אונאפהענגיגקייט פון פוילען, פערנעהמט די אידען־פראגע א זעהר חשוב'ען פלאץ אין זייער פראגראם, און זיי האבען שטענדיג געפאר־דערט בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג פאר די אידען. נאר דערביי איז שטענדיג פאראויסגעזעצט געווארען, אז די עמאנסיפאציע דארף ברענגען צו פאלשטענדיגער נאציאנאלער עמאנסיפאציע, און די אידען מוזען זיך איינ־גאנצען אבזאגען פון זייערע נאציאנאלע אייגענטימליכקייטען, אונטערגעהן אין דער פוילישער נאציאן. די בירגערליך־דעמאקראטישע פארטיי אין פוילען איז צוערשט אויך געשטאנען אויף דעם שטאנדפונקט, נאר די רוסישע רעוואלוציע האט איהר געגעבען א שטארקען שטויס צוריק, זי האט זיך אפען פערוואנדעלט אין א רעאקציאנערער פארטיי: מיר מיינען די זעהר איינ־פלוסרייכע אזוי גערופענע „נאראדאווא דעמאקראציא", וועלכע איז מיט א צייט צוריק געווען זעהר ראדיקאל אין אלע פראגען, אויך אין דער אידישער, האט אבער פון 1905 יאהר קאפיטולירט פאר דעם רוסישען צאריזם. די נאראדאווא דעמאקראציא איז מגולגל געווארען אין א פערביסען רעאקציא־נערער און אנטיסעמיטישער פארטיי, זי האט עס ארויסגערופען און ארגא־ניזירט דעם בעריהמטען באיקאט געגען אידען. פונדעסטוועגען האט זי

נאָך ביז איצט אָפּיציעל ניט ארויסגעשטראָכען פון איהר פּראָגראם דעם פונקט וועגען אידישער גלייכבערעכטיגונג, נאָר זי שטעלט די אידען א פאָדערונג: קודם אסימילאַציע, און דערנאָך גלייכע רעכט.

אזוי האָבען פאַר דער וועלט־מלחמה די גאַנצע פּוילישע געזעלשאַפט און אַלע פּאַרטייען געשטעלט א פערבינדונגס־צייכען צווישען אידישער עמאַנסיפּאַציע און אידישער אסימילאַציע. דער אונטערשיעד צווישען די סאָציאַליסטישע און די בירגערליכע פּאַרטייען דערביי איז נאָר אין דעם, וואָס ביי די ערשטע קומט די עמאַנסיפּאַציע פריהער און די אסימילאַציע אלס אונבעדינגטער רעזולטאַט, ביי די צווייטע אָבער איז די אסימילאַציע דער אולטימאַטיווער תנאי, און די גלייכע רעכט וועלען אפשר קומען דערנאָך (דאָס אויך ווייט ניט זיכער...) *)

די וועלט־מלחמה האָט אריינגעבראַכט א שרעקליכען פּלאָנטער אין דער אזוי אויך קאָמפּליצירטער פראַגע וועגען דער אידישער עמאַנסיפּאַציע אין פּוילען. נאָר אויך צווישען די פּאָליאַקען שלאָגט זיך דורך ביסלעכווייז די איינזעהעניש, אַז צו דער קאָמפּליצירטער פראַגע קען מען ניט צוגעהן מיט די פריהערדיגע פעראייניפאַכטע מעטאָדען, און אַז ס'איז ניטאָ קיין רעכט־ליכע פערבינדונג צווישען אסימילאַציע און עמאַנסיפּאַציע. א קליינער טייל פון די פּויליש־בירגערליכע פּאָליטיקער הויבט אָן צו רעכענען זיך מיט דער נאַציאָנאַלער אינדיווידואַליטעט פון דער אידישער בעפעלקערונג.

די אידישע מאַסען אין פּוילען, אָנגעפיהרט הויפּטזעכליך פון די אידיש־סאָציאַליסטישע פּאַרטייען („בונד" און „פּועלי ציון") פאָדערען שוין אין משך פון די לעצטע פופצעהן יאָהר פולע בירגערליכע און נאַציאָנאַלע גלייכ־בערעכטיגונג. די ברייטע שיכטען פון אידישער בורזשואַזיע שטיצען אונטער די דאָזיגע פאָדערונגען. נאָר א קליינער טייל פון פּוילישען אידענטום, נעמליך די פערטרעטער פון גרויסען קאַפּיטאַל, די וואָס רופען זיך „פּאָליאַקען

---

*) די גערעכטיגקייט פערלאַנגט צו בעמערקען, אַז איינע פון די סאָציאַ־ליסטישע פּאַרטייען (פּויל. סאָצ. פּאַרטיי „פּראָלעטאַריאַט") און איינע פון די בירגערליכע (די „פּראָגרעסיוו־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי") האָבען געפאָדערט גלייכע רעכט פאַר אידען אונטער אַלע אומשטענדען און קיין שום בעדינגונגען וועגען אסימילאַציע ניט געשטעלט. זיי זיינען אפילו געניייגט געווען אָנצוערקענען די נאַציאָנאַלע אינדיווידואַליטעט פונ'ם אידישען פאָלק און דאָס רעכט פון די פּוילישע אידען צו ענטוויקלען זייער נאַציאָנאַלע אייגענטימליכקייט. נאָר ביידע פּאַרטייען זיינען געווען צו אומבעדייטענד אין צאָהל און ניט געהאַט קיין שום איינפלוס אויף די אידיש־פּוילישע בעציהונגען.

פון משה רבינו'ס גלויבען", פיהרען אָן א פערביסענעם קאמף געגען די נאציאָנאַלע פאָדערונגען פון אידישען פאָלק. אין זייער שנאה צו דער נאַציאָנאַלער אינדיווידואַליטעט פון יענעם פאָלק, וועמען זיי פערהאַנקען זייער אייגענעם אורשפרונג, זיינען זיי פערגאַנגגען אזוי ווייט, צו מאכען יד אחת מיט די אַנטיסעמיטען: די מנהיגים פון דער אידישער קהלה אין ווארשא האָבען געקעמפט אפילו געגען דער בירגערליכער גלייכבערעכטיגונג. זיי האָבען געשיקט צו דער רוסישער מלוכה-דומע קיין פעטערבורג ספּעציעלע שליחים צו פאָדערען ביי די רוסישע ליבעראַלען, אז די לעצטע זאָלען איינגעהן אויף נייע בעשרענקונגען פון די אידען אין דער שטאָדט-פערוואלטונג פון פוילען. וועלכע ענדערונגען די מלחמה וועט אריינברענגען אין זייער שטעלונג, איז נאָך שווער צו זאָגען.

ב. רוסלאַנד. די רוסישע רעוואָלוציאָנערען פון די דעקאבריסטען (1825 יאָהר) ביז דער „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ" (1878—1884 יאָהר) האָבען זיך זעהר ווענינ אָדער גאָר ניט אינטערעסירט מיט דער בעזונדערער לאַגע פון די אידען, נאָר זיי פלעגען זי פערענטפערען כלאחר יד דורך דער אַלגעמיינער פאָדערונג פון גלייכע בירגערליכע רעכט פאַר דער גאנצער בעפעלקערונג. מ'מוז דאָ בעמערקען, אז אפילו נאָך דער בעפרייאונג פון די פויערים (אין 1861 יאָהר) איז רוסלאַנד פאָרט געבליבען ביי דער מיטעלאַלטערליכער אָרדנונג פון שטאַנד-פריווילעגיעס. ביז דער רעוואָלוציע פון 1905 יאָהר זיינען די צעהנדליגער מיליאָנען רוסישע פויערים און פאבריקס-ארביי-טער אַלץ געבליבען בירגער פון דריטער קלאס אָהן די רעכט פון אנדערע קלאסען (פון די שטאָדט-בירגער „מיעשטשאַנעם" און פריצים „דוואָריאַנעם"). די רוסישע פויערים ווערען נאָך עד היום געהאלטען אין רעכטלאָזיגקייט און געפינען זיך אונטער דער ברוטאַלער השגחה פון די פריצים. צו-זעהענדיג די רעכטלאָזיגקייט פון זייער אייגענעם פאָלק, האָבען די רוסישע רעוואָלוציאָנערען, נאַטירליך, ניט געקענט שענקען די געהעריגע אויפמערק-ליכקייט דער אידישער רעכטלאָזיגקייט, בפרט נאָך ווען די רוסישע פריי-הייטס-קעמפפער פון יענע צייטען זיינען אַליין נאָך געווען פול מיט טראדי-ציאָנעלע פאָרורטיילען געגען אידען: געקוקט אויף די אידען, ווי אויף „עקספּלואַטאַטאָרען" און „פּאַראזיטען". נאָך אין 1881 יאָהר האָט אַ גרופּע פון דער סאָציאַליסטיש-רעוואָלוציאָנערער פּארטיי „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ" ארויסגעלאָזט אַן אויפרוף צום רוסישען פאָלק, אַז ער זאָל מאכען פּאָגראָמען אויף גלחים, פריצים און אידען, — און אָנהויבען זאָל זיך דער פּאָגראָם פון די אידען.

ביי אַזאַ בעציהונג מצד אפילו פון די בעסטע עלעמענטען אין לאַנד

פון די אינטעליגענטען און פריוויליגירטע־פריהייטס־מארטירער, האבען די אידען, נאטירליך, ניט געקאנט און ניט געוואגט צו רעדען וועגען גלייכע רעכט. חוץ דעם איז צווישען די אידען גופא נאך א לאנגע צייט ניט געווען קיין איינינקייט אין אט דער פראגע. אזוי ווי די גלייכבערעכטיגונג איז פערבונדען געווען מיט אייראפעאיזאציע און אויפקלעהרונג, מיט „אפיקורסות“, פלעגען די רעליגיעזע עלעמענטען, בעזונדערס די חסידישע רביים, הארטנעקיג קעמפפען געגען דער אידעע פון גלייכע רעכט און פרייהייט. און בעת די ערשטע רוסיש־אידישע משכילים האבען זיך אין צייט פון קייסער אלעקסאנדער דעם ערשטען משתדל געווען וועגען דער פערבעסערונג פון דעם רעכטליכען מצב פון די אידען, האבען, פערקעהרט, די חסידישע קרייזען ארום שניאור־זלמן ליאדיער אנגעווענדט זייער שתדלנות ביי די רעגירונגס־ארגאנען, אז קיין האר זאל ניט געמינדערט ווערען פון דער אידישער רעכטלאזיגקייט.

די ערשטע קעמפער פאר אידישע רעכט זיינען געווען די ערשטע משכילים, און זיי האבען געגלויבט באמונה שלמה, אז די אידישע רעכט־לאזיגקייט שטאמט דערפון, וואס די רעגיערונג פעראכט די אידען פאר זייער אונוויסענהייט. קוים וועלען די אידען אראפווארפען פון זיך די פער־שימעלטע מיטעלאלטערליכע מנהגים, די קאמישע קליידונג, די „נארישע“ אפגעזונדערטקייט און וועלען ווערען „מלא דעה“ דורך דער „השכלה בת שמים“, וועט די רעגירונג און די געזעלשאפט פון די ארומיגע פעלקער באלד איינזעהן, אז די אידען זיינען געווארען צו מענשען גלייך, און ממילא וועלען שוין אפגעשאפען ווערען די בעשרענקונגען פון די אידישע רעכט.

די דאזיגע אידעע פון עמאנסיפאציע דורך השכלה ציהט זיך אין דער געשיכטע פון די רוסישע אידען אין משך פון כמעט אכציג יאהר, אנהויבענדיג פון נעוואכאוויטש (דעם מחבר פונ'ם „וועה־געשריי פון דער טאכטער פון יהודה“ אין רוסיש, — דעם ערשטען אויפרוף צו אידישער „אויפקלערונג“ און צו דער „פערבעסערונג פונ'ם אידישען מצב“) און ווייטער דורך ריב"ל (יצחק־בער לעווינזאן), מ. ליליענטאל, ל. מאנדעל־שטאם, א. ארשאנסקי, ביז די „משכילים“ פון די 70ער יאהרען, ווי י. ל. גארדאן, ל. לעוואנדא, ליליענבלום, פינסקער און אנד. די איינצעלנע פראָ־גרעסיווע רוסען, וואס האבען געשענקט מעהר אויפמערקזאמקייט דער אידען־פראגע, ווי אלעקסאנדער דעם ערשטענס בעל־יועץ ספעראנסקי, גראף אוואָ־ראוו, פיראגאוו און אנדערע זיינען אויך אינגאנצען געשטאנען אויף אט דעם שטאנדפונקט פון עמאנסיפאציע דורך אויפקלעהרונג פון די אידען גופא.

די רעגיערונג האט זיך פון צייט צו צייט אויך געניי־ט צו אט דעם שטאנדפונקט, נאר על פי רוב פלעגט זי נאר אויסנוצען די נאאיווע איבער־

געבענהייט פון די אידישע משכילים, כדי נאָך פעסטער צו פערציהען דעם שטריק אויפ׳ן אידישען האלז. ענדליך האָבען די משכילים פערשטאנען, אז די צארישע רעגירונג איז אַן אייביגער שונא פון אידישען פאָלק, און פון די זעכציגער יאָהרען הויבט אָן אריינצודרינגען אין דער אידישער אינטעליגענץ די נייע אידעע, אז די גלייכבערעכטיגונג קאָן קומען בלויז אלס רעזולטאט פון דער אלגעמיינער בעפרייאונג פון רוסלאנד.* פון אָנהויב איינצעלנע מענשען, און וואָס ווייטער אלץ מעהר האָבען פערשטאנען, אז כדי צו דערגרייכען גלייכע רעכט, מוזען זיך די אידען בעטייליגען אין דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג, העלפען אראָפּווארפען דעם צאַריזם.

די רעגיערונג האָט זיך אליין צוגעאיילט אָט די אידעע צו בעשטעטיגען, ווען, נאָך די פּאָגראָמען פון די אכציגער יאָהרען און די נייע גרושים און בעשרענקונגען פון וואוין־רעכט, האָט זי נאָך ארויסגעלאָזט איהרע „צייט־ווייליגע רעגעלען" וועגען דער פּראָצענט־נאָרמע פאַר אידען אין די לעהר־אנשטאַלטען. פערוועהרענדיג דער אידישער יוגענד דעם צוטריט צו דער בילדונג, האָט די רעגיערונג בפירוש בעוויזען, אז אויפקלעהרונג אליין איז גאָר ניט קיין סגולה צו עמאנציפּאציע, און אז פאַר דעם אויפגעקלערטען אידען האָט זי נאָך מעהר מורא, ווי פאַר דעם ניט־געבילדעטען.

בכלל האָבען די פּאָגראָמען און די רדיפות פון די אכציגער יאָהרען אויף לאַנג אָפּגעשטעלט דעם קאמפּף פאַר אידישע רעכט, און ערשט די ארבייטער־בעוועגונג פון די 90ער יאָהרען נעהמט ווידער אויף דעם קאמפּף. דער אין 1897 יאָהר געגרינדעטער „בונד" („אלגעמיינער אידישער ארבייטער־בונד אין ליטא, פּוילען און רוסלאנד") האָט דער ערשטער פּראָקלאמירט די פאָדערונג פון גלייכע רעכט פאַר אידען, — צוערשט בלויז פון בירגער־ליכע רעכט, שפּעטער האָט דער „בונד" צוגעגעבען אויך די פאָדערונג פון נאציאָנאלע רעכט. חוץ די אלע אנדערע היסטאָרישע פערדיענסטען, וואָס דער „בונד" האָט אין יענע יאָהרען געהאט פאַר דעם אידישען פאָלק און פאַר׳ן אידישען ארבייטער־קלאס, קומט דעם „בונד" נאָך די אנערקענונג, וואָס ער האָט דער ערשטער ארויסגערופען די אידישע מאסען אין קאמפּף פאַר בירגערליכער און נאציאָנאלער עמאנסיפּאציע. עס מוז אָבער אויך בעמערקט ווערען, אז דער „בונד" האָט זעהר אונגערן אויפגענומען די פאָדערונג פון נאציאָנאלע רעכט און

*) דאָס איז געווען די גרונד־אידעע פון א. אָרשאנסקי, ווייטער ענטוויקעלט אין די זשורנאַלען „ראזסוויעט" און „וואָסכאָד".

בכלל האָט ער זיך צו איהר קיינמאָל ניט בעצויגען מיט דעם גאַנצען ערנסט און מיט דער נויטיגער קאָנסעקווענץ.

די רעוואָלוציאָנערע טעטיגקייט פון „בונד“ האָט נאָך געהאַט אַ צווייטע גינציגע ווירקונג אויף דעם אידישען קאַמף פאַר רעכט אין רוסלאַנד: צו־זעהענדיג דעם ברייטען שוואונג און דעם קאַמפּס־מוט פונ'ם אידישען פּראָ־לעטאַריאַט, האָבען די רוסישע רעוואָלוציאָנערען און אפילו די בירגערליכע ליבעראַלען אַליין געמוזט ענדערען זייער בעציהונג צום אידישען פאָלק. זיי האָבען שוין מעהר ניט געקאָנט בלייבען גלייכגילטיג צו דער אידען־פראגע, זיי האָבען גענומען אַ מעהר ענערגיישע שטעלונג געגען דער אידישער רעכטלאָזאַגקייט. די רעוואָלוציאָנערע ארויסטרעטונגען פון „בונד“ האָבען געצוואונגען די רוסישע פּרייהייטס־קעמפּפער אַוועקצושטעלען די אידען־פראגע אויף דער פּאָליטישער טאַגעס־אָרדנונג. אָבער נאָך מעהר האָט אין דער ריכטונג געווירקט די רעגירונג גופא, וועלכע האָט מיט'ן גרויזאַמען פּאָגראָם אין קישינעוו (אַפּריל 1913) געשפּענט אַ נייע פערבינדונג צווישען דער אידען־פראגע און דעם אַל־רוסישען פרייהייטס־קאַמף. פאַר די רדיפות פון די אַכציגער יאָהרען האָט די רעגירונג געהאַט אַן אויסרייד, אַז די אידען זיינען „עקספּלואַטאַטאָרען“, „בלוט־צאַפּערס פון דער איינגעוואָרצעלטער בעפעלקערונג“. פון קישינעוו אָן בייט זי שוין איהרע תירוצים, זי זאָגט, אַז די אידען זיינען אַ רעוואָלוציאָנערער עלעמענט, וועלכער שטערט די אָרדנונג אין דער מלוכה.

דורך דער סיסטעמאַטישער און גוט־אָרגאַניזירטער אידען־העצע מיהט זיך די רעגיערונג צו קאָמפּראָמיטירען די פרייהייטס־בעוועגונג ביי די גרויסע מאַסען פון רוסישען פּאָלק, פאַרצושטעלען אַלע פרייהייטס־פאָדערונגען און בעוועגונגען, אַלס אַ „אידישען אויפטו“. די אידען זוכען, הייסט דאָס, אראָפּצוואַרפען די היסטאָרישע מאַכט פון צאַריזם, כדי צו פערכאַפּען אין זייערע אידישע הענט די „ממשלה איבער דעם רוסישען פאָלק“. מיט אָט דער פּאָליטיק האָט די רעגירונג געצוואונגען אַלע פרייהייטליכע עלע־מענטען אין רוסלאַנד פאַנאַנדערצובינדען דעם קנויל פון רעאַקציע און אידען־האַס, אויפצוקלערען דעם רוסישען פאָלק דעם „אמת וועגען די אידען“ און מאַכען די אידישע זאַך פאַר זייער אייגענער זאַך.

פאַר דער רעוואָלוציע פון 1905—1906 יאָהר איז, אַלזאָ, די אידען־פראַגע געוואָרען איינער פון די וויכטיגסטע שיידונגס־פּונקטען צווישען דער רעאַקציע און דער רעוואָלוציע. אַלע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען פון אידישען ארבייטער־קלאַס, „בונד“, „פּועלי ציון“, „ס. ס.“ און „סערפּ“ האָבען גע־

קעמפפט פאַר בירגערליכער און נאַציאָנאַלער גלייכבערעכטיגונג פון אידישען פאָלק, און די קאַמפף־מעטאָדע זייערע איז געווען: די פערבינדונג פון די אידישע פאָדערונגען מיט דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג פון ארבייטער־קלאַס פון גאנץ רוסלאַנד. די „פּועלי ציון", וועלכע זיינען ענטשטאנען שפּעטער פאַר'ן „בונד", האָבען מיט מעהר ענטשלאָסענהייט פאַר איהם ענטוויקעלט די נאַציאָנאַלע זייט פון דער גלייכבערעכטיגונג. אָנשטאָט ענגער „קולטור־אויטאָנאָמיע" פון „בונד", האָבען זיי פערלאַנגט אַ ברייטע „נאַציאָ־נאַל־פּאָליטישע אויטאָנאָמיע" אין אַלע נאַציאָנאַלע ענינים, סיי קולטורעלע, סיי אויך פּאָליטישע און סאָציאַל־עקאָנאָמישע (ווי די רעגולירונג פון דער עמיגראַציע, פערזיכערונג געגען פּאָגראָמען א. ד. גל.), און, חוץ דעם, קהלה־אויטאָנאָמיע און פולע נאַציאָנאַלע גלייכבערעכטיגונג.*) די בירגערליכע גרופּען פון אידישען פאָלק האָבען אין 1905 יאָהר געבילדעט אַ „פערבאנד פאַר דער דערגרייכונג פון פולבערעכטיגונג", וועלכער האָט זיך אין פּאָליטישע פראַגען געשטעלט אין פערבינדונג מיט דער רוסישער קאָנסטיטוציאָנעל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי און מיט אַנדערע נאָך ראַדיקאַלערע פּאַרטייען פון רוסישען פאָלק, נאָר ניט מיט די סאָציאַליסטען. דאָס פּראָגראַם פון'ם „פערבאנד פאַר פולבערעכטיגונג" האָט ענטהאַלטען די פאָדערונגען פון בירגערליכער און נאַציאָנאַלער גלייכבערעכטיגונג און נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע.

די דאָזיגע פאָדערונגען זיינען אויך אויפגענומען געוואָרען פון די רוסישע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען, נאָר די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי האָט זיך נאָך ביז'ן היינטיגען טאָג ניט ענטשלאָסען אָפען צו פאָרמולירען די נאַציאָנאַלע פאָדערונגען און ספּעציעל אָנצואווענדען זיי צו די אידען. די סאָציאַליסטיש־רעוואָלוציאָנערע פּאַרטיי, פערקעהרט, האָט שטענדיג ענערגיש אונטערשטיצט די נאַציאָנאַלע פאָדערונגען פון אידישען אַרבייטער־קלאַס.

נאָך אַ וויכטיגע ספּעציפיש־רוסישע זייט פון אידישען רעכטס־קאַמפף מוז דאָ דערמאָנט ווערען: דאָס איז דער בעוואָפענטער זעלבסט־שוץ געגען פּאָגראָמען. אין די פּאָגראָמען פון די אַכציגער יאָה־רען האָט זיך די רעגירונג לפני׳ם געהאַלטען „אונפּאַרטייאיש": זי פלעגט דעם פּאָגראָם בשתיקא אָרגאַניזירען, נאָר אַליין בעהאַלטען זיך הינטער די פּאָגראָמשטשיקעס און דערנאָך אין אַ געוויסער צייט, פון איין ביז דריי טאָג,

*) די פּאַרטיי ס.־ט. אין רוסלאַנד האָט קיין נאַציאָנאַלע רעכט פאַר אידען אין גלות ניט אַנערקענט. די אידעע פון נאַציאָנאַל־פּאָליטישער אויטאָנאָמיע האָט צום שטאַרקסטען בעטאָנט און פּראָפּאַגירט די פּאַרטיי „סערפּ".

פלעגט זי ארויסשיקען מיליטער געגען די רויבער־באַנדען און אפילו בעשטראָפען זיי. נאָכ'ן קישינעווער פאָגראָם האָט זי זיך שוין אפילו ניט געפרובט צו פערבעהאלטען: ביים סאמע אָנהויב פאָגראָם פלעגט זי שיקען מיליטער צו בעוואכען און בעשיצען די רויבער. דאָס האָט געצוואונגען די אידישע רעוואָלוציאָנערען אליין איבערצונעהמען דעם שוץ פון דער אידישער בעפעלקערונג. די ערשטע „סאַמאָ־אָבאָראָנע“ פון דעם מין איז געגרינדעט געוואָרען בשעת דעם קליינעם פאָגראָם אין יעקאטערינאָסלאוו אין אפריל 1901 פון דער דאָרטיגער סאָציאַליסטישער אָרגאַניזאציע פועלי־ציון, נאָר די גאַנצע פאָליטישע בעדייטונג פון אידישען זעלבסט־שוץ, אלס פאָרם פון רעוואָלוציאָנערען קאמף, איז קלאָר ארויסגעקומען ערשט אין סעפט. 1903, בשעת די האָמעלער אָרגאַניזאציאָן פון „בונד“ האָט געשטעלט א ווידערשטאַנד געגען די רויבער־באַנדען און סאָלדאַטען.

בעת די קאָלאָסאַלע פאָגראָמען פון אָקט. 1905 האָט די סאַמאָאָבאָראָנע געשפּיעלט אַ גרויסע ראָלע אין אַ סך שטעט און שטעטלעך. חוץ די סאָציאַליסטי־אידישע פארטייען (בונד, פועלי־ציון, ס.־ט.) האָבען זיך אויך קריסטליכע רעוואָלוציאָנערען טיילווייז בעטייליגט אינ'ם שוץ פון די אידען.*)

דער מאַניפעסט פון 17(30) אָקט. 1905 האָט, צווישען אַנדערע קאָנסטיטוציאָנעלע פרייהייטען, צוגעזאָגט אויך גלייכע רעכט פאַר אַלע פעלקער און רעליגיעזע פרייהייט. ניקאָלאַי דער צווייטער האָט קיינמאָל ניט ערפילט זיין פערשפרעכונג, נאָר די ערשטע צייט נאָך דעם האָבען די אידען גלייך דערפיהלט אַ סעריע דערלייכטערונגען: די גירושים האָבען אויפגעהערט, די אידען האָט מען געלאָזט וואוינען מחוץ דער „טשערטאַ“, די פראָצענטנאָרמע פאַר דער שטודירענדער יוגענד איז ניט אָפּגעהיט געוואָרען א. ד. גל. נאָר דער שטאַאטס־שטרייך פון דער צארישער רעגירונג דעם 3 יוני 1907 האָט געמאכט אַ סוף צו אָט דער „פערנאַכלעסיגונג פון געזעץ“. נאָך אַ קורצער הפסקה איז ווידער אַוועק אַ „הבה נתחכמה“ געגען די אידען אין די רעגירונגס־ספערען אויף אַלע שטופען פונ'ם ביוראָקראַטישען לייטער,

---

*) מיר דערמאָהנען דאָ נאָר דעם טראַגישען טויט פונ'ם רוסישען סטודענט בלינאָוו אין דער זשיטאָמירער סאַמאָאָבאָראָנע, די גרוזינישע סטודענטען אין דער סאַמאָאָבאָראָנע בעת'ן פאָגראָם אין אָדעס, די טעראָריסטישע אַקטען פון איינעגע רוסישע רעוואָלוציאָנערען געגען די הויכגעשטעלטע אָרגאַניזאַטאָרען פון אידישע פאָגראָמען. אין פּאָלטאַווע האָט אַ וואַכט פון סאָציאַל־דעמאָקראַטישע אייזענבאַהן־ארבייטער צוזאַמען מיט דעם זעלבסטשוץ פון די „פועלי־ציון“ אינגאַנצען פערהיט די שטאָדט פון אַ פאָגראָם אין אָקטאָבער 1905.

פון אויבען ביז די סאַמע נידריגסטע בעאַמטע. די אידישע לאַגע איז וואָס פון טאָג געוואָרען אַלץ מעהר אונערטרעגליך.

בעת דער רעוואָלוציע האָט מען פעסט געגלויבט, אַז די קאָנסטיטואירענדע פערזאַמלונג פון דער גאַנצער מלוכה וועט מיט אַ מאָל אָפּשאַפען די גאַנצע אידישע רעכטלאָזיגקייט. נאָך דעם זיעג פון דער רעאַקציע איז דאָס געוואָרען אונמעגליך, און זינט יענער צייט בעמיהען זיך די אידישע דומאַ־דעפּוטאַטען, אונטערגעשטיצט פון די סאָציאַליסטען און קאָנסטיטוציאָנעלע דעמאָקראַטען, אָפּצושאַפען לכל הפחות אייניציגווייז די ערגסטע און וויכטיגסטע רעכטס־בעשרענקונגען. די אידישע דומאַ־דעפּוטאַטען (2 אין דער דריטער דומע און 3 אין דער פערטער) מאַכען פון צייט־צו־צייט אינטערפּעלאַציעס צו דער רעגירונג מכח די בעזונדערס חוצפה'דיגע רדיפות געגען אידען, און עטליכע מאָל האָבען זיי געפּרובט אוועקצושטעלען אויף הער טטאַגעסאָרדנונג די פראַגע וועגען אָפּשאַפען די „טשערטאַ“ נאָר אַלע מאָל האָט די רעאַקציאָנערע דומאַ־מעהרהייט ברוטאַל נידערגעשטימט די אידישע פּראָטעסטען און פאָדערונגען.

די אידישע דומאַ־דעפּוטאַטען האָבען ענטוויקעלט אַן אינטענסיווע טהעטיגקייט, בעקעמפּענדיג דעם בעקאַנטען געזעץ־פּראָיעקט פון דער רעגירונג אריינצופיהרען שטאָטישע זעלבסט־פערוואַלטונג אין פּוילען. די רעגירונג האָט די אידען געגעבען אַ בעשרענקטע פערטרעטערשאַפט אין די פּוילישע מוניציפּאַליטעטען: אין יענע שטעט, וואו אידען בילדען אַ מעהרהייט פון 60 פּראָצענט פון דער בעפעלקערונג, זאָלען זיי האָבען אין דער פערוואַלטונג בלויז 20 פּראָצ. פון די שטימען, און אין די איבעריגע שטעט בלויז 10 פּראָצענט פון די שטימען. ווייטער טאָרען די אידען ניט ווערען געוועהלט אויף פעראַנטוואָרטליכע שטעלען. קיינע פּראָטעסטען האָבען אָבער ניט געהאָלפען, די פּוילישע „קאָלאָ“ אין דומאַ איז געגאַנגען האַנט־אין־האַנט מיט דער רעגירונג, און די שענדליכע בעשרענקונגען פאַר די אידען זיינען אָנגענומען געוואָרען פון דער דומאַ.

גאָר אומגעריכטערהייט איז אין דער רוסישער דומע דורכגעגאַנגען אַ געזעץ, וועלכעס איז דוקא גינציג אויך פאַר די אידען און גראָד פאַר זייער נאַציאָנאַלער ענטוויקלונג. דאָס געזעץ ערלויבט אַלע נאַציאָנאַליטעטען צו גרינדען פאָלקס־שולען, וואו כמעט אַלע למודים קומען פאָר אין דער מוטער־שפּראַך פון יעדער נאַציע. אָט דער שולען־געזעץ איז אריין אין קראַפט סאַמע ערב דער היינטיגער מלחמה, און פון איהם וועלען, צוגלייך מיט אַלע פעלקער פון רוסלאַנד, אויך די אידען עפּעס פּראָפיטירען.

אַ נייע ווענדונג האָט די בעוועגונג פאַר אידישער עמאַנציפּאַציע גע־

גומען ביים ביילים־פּראָצעס, וועלכער איז אויף אזא מיטעלאַלטערישען און כקאָנדאַליעזען אופן אָרגאַניזירט געוואָרען פון דער רעגירונג. מיט דעם בהוט־בלבול זוכט די רעגירונג צו קרוינען איהר פּאָליטיק פון פערלוימדען און פערהעצען די אידען און דורך דעם צו פערלוימדען די פרייהייטס־בעוועגונג פון רוסישען פאָלק. נאָך דער ענדע פון ביילים־פּראָצעס איז געוועזן פונקט דער היפוך דערפון, וואָס די רעגירונג האָט געציעלט. אַנשטאָט צו פערלוימדען די אידען פאַר׳ן רוסישען פאָלק, האָבען די נידערטרעכטיגע און אומגעלומפּערטע מאַכינאַציעס פון דעם בעשולדיגונגס־צד ענטפּלעקט פאַר׳ן רוסישען פאָלק די גאַנצע צופּוילטקייט און אויסגעלאַסענקייט פון דער רעגירונג. אַנשטאָט צו שאַפען בערוהיגונג ביי די ברייטע פאָלקס־שיכטען, האָט דער ביילים־פּראָצעס גראָב בעלײדיגט דאָס געוויסען פון דעם רוסישען פאָלק און ארויסגערופען די גרעסטע אויפרעגונג. די ליבעראַלע רוסישע פּרעסע האָט נאָך קיינמאָל ניט געהאַט אַזאַ פערגרעסערטע צירקולאַציע, ווי ביי דעם ביילים־פּראָצעס. דאָרפיגע דינסט־מײדלעך, דוואָרניקעס („דזשעניטאָרס“) און מארק־הענדלער, פון פאַבריקס־ארבייטער שוין גאָר אָפּגערעדט, האָבען מיט אונגעהויערען אימפּעט פאַנאַנדערגעכאַפּט די „עקס־טראַס“ און זייערע פּנים׳ער האָבען געשיינט פאַר פרייד, ווען די עקסטראַס האָבען דערצעהלט, אַז ביילים איז פריי־געשפּראָכען.

און, ענדליך, אַנשטאָט ריינצוואַשען די רוסישע רעגירונג פאַר דער ציוויליזירטער עפענטליכקייט פון אייראָפּא און אַמעריקא, האָט דער ביילים־פּראָצעס אַראָפּגעריסען די לעצטע מאַסקע פון דער רוסישער הויף־קאַמאַריליע און געוויזען אַלע אַנשטענדיגע מענשען אין דער וועלט, וואָס פאַר אַ סכנה פאַר דער מענשליכער קולטור ס׳שטעקט אין די רוסישע רעגירונגס־מעטאָדען. די גרעסטע ענטריכטונג האָט געהערשט אין אַלע עקען וועלט, און די אידען־פראַגע האָ בעקומען די בעדייטונג פון אַן א י נ ט ע ר נ אַ צ י אָ נ א ל ע ר אַ נ ג ע ל ע ג ע נ ה י י ט.*)

די צורנוט בעקאנטע אויסראָטונגס־פּאָליטיק פון דער רוסישער רעגירונג געגען די אידען האָט אָבער דערגרייכט די העכסטע מדרגה אין דער וועלט־מלחמה, און דערמיט נאָך פערגרעסערט די א י נ ט ע ר נ אַ צ י אָ נ א ל ע

*) כאַראַקטעריסטיש איז די שטעלונג, וואָס די לאָנדאָנער „טאַימז“ האָט פערנומען צום ביילים־פּראָצעס. די דאָזיגע רוסען־פריינדליכע צייטונג האָט אָפען געפּרעגט, אויב ענגלאַנד קאָן נאָך אָנהאַלטען דיפּלאָמאַטישע פריינדשאַפט מיט דער רוסישער רעגירונג, וואָס בלאָמירט זיך אויף אַזאַ מיטעלאַלטערליכען אופן.

בעדייטונג פון דער אידען־פראגע אין רוסלאנד. אויף דער רוסישער רעגירונג גופא איז ניטאָ און קען ניט זיין קיין שום האָפנונג. אזוי לאנג, ווי דער צאַריזם בלייבט הערשען, וועט די אידישע רעכטלאָזיגקייט ניט אויפהערען און וועט אפילו ניט געלינדערט ווערען אויף קיין האָר. דאָס זעהט מען אפילו פון דער מעטאָדע, מיט וועלכער די רעגירונג האָט מסכים געווען אויף דער כלומרשט'ער פערברייטערונג פון דער „טשערטאַ“, נאָך דעם ווי די דייטשע עראָבערונג האָט די טשערטאַ סיי־ווי פאַקטיש אָפּגעשאַפט. דאָס האָט אויך אָפען מודה געווען דער אינערן מיניסטער מאַקלאַקאָוו אין געשפּרעך מיט אַ אידישער דעפּוטאַציע. „איך ווייס, האָט ער געזאָגט, אַז די אידישע רעכטלאָזיגקייט איז אַ צופּווילטע וואָנט, זי מוז פריהער אָדער שפּעטער איינפאַלען, — נאָר איך וויל זי ניט לאָזען פאַלען, ווייל זי וועט מיך בעגראָבען אונטער איהרע חורבות“. דאָס איז אַ ציניש־אָפענע בעשטעטיגונג, אַז דער צאַריזם שטיצט זיך אויף דער שרעקליכע טראַגעדיע פון די רוסישע אידען.

ג. אנדערע לענדער פון מזרח־איראָפּאַ. אַ זאָנדערבאַרען פאַל פון אידישער רעכטלאָזיגקייט שטעלען מיט זיך פאַר די מעהר־פרייהייטליכע לענדער פינלאַנד און רומעניען. צום שפּאָט געגען איהר איינענעם נאַציאָנאַלען אומגליק, אין שוידערליכען ווידערשפּרוך צו איהר פרייהייטליך־דעמאָקראַטישער קאָנסטיטוציע, האַלט פינלאנד די אידען אין דער ביטערסטער פערשקלאַפונג. אין לאנד, וואו עס הערשט דאָס אַלגעמיינע גלייכע און פּראָפּאָרציאָנעלע וואהלרעכט, מיט אַלע „לעצטע אימפּרואוומענטס“, מיט פרויען־שטימרעכט, מיט אַ גרויסער סאָציאַל־דעמאָ־קראַטישער פּאַרטיי, ווערען די אידען לויט'ן געזעץ בעהאַנדעלט ניט ווי בירגער, ניט ווי מענשען, נאָר ווי שעדליכע חיות. די קליינע צאָהל אידען, וואָס וואוינען דאָרט פון דורי דורות, טאָר זיך ניט בעוועגען איבער'ן לאנד, זי איז פערשפּאַרט אין די געטאָס, קיין נייע אידען ווערען ניט צוגעלאָזען, און דאָס איינציגע מיטעל פון פרייהייטס־קאַמף, וואָס בלייבט דעם הייפעל פּאַריער, זיינען פּעטיציעס צום פּאַרלאַמענט („לאַנדטאַג“). נאָר דער פּאַר־לאַמענט מאַכט זיך סיסטעמאַטיש ניט וויסענדיג פון דער אידישער לאַגע. טרויעריג איז געווען דאָס בילד, ווען די רוסישע שוואַרצע מאה האָט אריינ־געלעגט די טומאה אין דער יראה און איינגעשטעלט זיך פאַר דער אידישער קריוודע אין פינלאַנד (אין 1909 יאָהר). אָבער אויך דער פאַטש אין פנים האָט ניט אויסגעניכטערט דאָס פינישע פאָלק.

אין רומעניען ווערען די אידען אויך בעטראַכט פאַר ניט קיין בירגער, נאָר אויסלענדער, און דערצו נאָך אויסלענדער אָהן פרעמדען שוץ. די אידען

אליין זיינען צו אונמעכטיג צו קעמפען געגען דער רעכטלאָזיגקייט. די אריינמישונג פון דער אינטערנאַציאָנאַלער עפענטליכקייט (דורך דעם בערלינער טראקטאט 1878 יאָהר) איז ניט געגאַנגען ווייטער פאַר פאַפּירענע רעזאָלוציעס. דאָס רומעניש פאָלק גופא איז כמעט איינשטימיג אין זיינע פיינדליכע געפיהלען צו די אידען. דיזעלביגע געוועזענע „סאָציאַליסטען", ווי צ. ב. דער סאָציאַליסטען־פיהרער גאדעזשדא, וואָס האָבען נאָך אַ געוויסע צייט אגיטירט פאַר די אידען, זיינען שפּעטער אליין געוואָרען די פערביסענסטע אנטיסעמיטען. די „קאָנסערוואטיווע" פּאַרטיי פּרעטענדירט כלומרשט צו בעשיצען די אידען, נאָר קוים בעקומט זי די מאכט, האלט זי ניט איין איהרע פערשפּרעכונגען. די „ליבעראַלע" פּאַרטיי „פון די דריי ברידער" (ברעטינאַו) איז אויסגעשפּראָכען אידען־פיינדליך.

די אידען האָבען זיך אָרגאַניזירט אין אַ „פערבאנד פון איינגעוואָרצעלטע אידען" („אוניונע יעווריילאָר פּאַמינטעני"), וואָס פיהרט אָן אַן אגיטאַציע פאַר דער אידישער גלייכבערעכטיגונג. זיין פאָדערונג איז, אַז א געזעץ זאָל ערקלעהרען אַלע אידען פאַר רומענישע בירגער. זיין אגיטאַציע פיהרט דער פערבאנד אָן דורך די קנאַפּע פּראָגרעסיוו־רומענישע בלעטער („א־עווירול"), דורך דעמאָנסטראַציעס און פּעטיציעס צום פּאַרלאַמענט. זי ווערט אונטערשטיצט פון דער נייער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. — נאָר די גרעסטע שטערונג בעשטעהט אין דעם, וואָס די רומענישע עפענטליכקייט אינטערעסירט זיך ניט מיט די פראַגען פון אידישע רעכט. אַ געוויסען שטויס צו הויבען אַזאַ אינטערעס האָט אין 1913 יאָהר געגעבען דער סקאַנדאַל ארום דעם אָנדענקען פון ראָנעטי־ראָמאַן *). בעת דער מאָביליזאַציע אינ'ם צווייטען באַלקאַן־קריעג געגען בולגאַריען האָט די רעגירונג געלאָזט דורך איהרע אָפיציעלע צייטונגען אַ ניט־אָפיציעלען קלאַנג, אַז די מאָביליזירטע אידישע סאָלדאַטען וועלען נאַטוראַליזירט ווערען און קריגען בירגער־רעכט. נאָר צום סוף פון דער מלחמה איז די לאַגע געבליבען ווי געוועזען, און אפילו די בולגארישע אידען, וואָס זיינען צוזאַמען מיט דער פּראָווינץ דאָברודזשאַ אריבער אונטער רומע־

*) ראָנעטי־ראָמאַן איז געוועזען אַ גרויסער רומענישער דיכטער, אַ איד. נאָך זיין טויט האָט מען ביי אַ יאָהר צייט אויפגעפיהרט זיין פערטיידיגונגס־פּיעסע פאַר אידען „מנשה", און געוואָלט שטעלען איהם אַ דענקמאָל אין בוקאַרעשט. געגען דעם האָבען די אַנטיסעמיטען אויפגעהויבען אַ סעריע סקאַנדאַליעזע דעמאָנסטראַציעס, און די אַנגעלעגענהייט האָט אויף אַ געוויסער צייט געהויבען דעם עפענטליכען אינטערעס צו דער אידען־פראַגע.

גיען׳ס הערשאפט, האבען דורך דעם פערלארען זייערע פריהערדיגע בירגער־רעכט.

דער אידישער רעכטס־קאמפף אין גאליציען געהערט נים צום פרק פון בירגערליכער עמאנציפאציע, ווייל בירגערליכע רעכט זיינען דארט פאר די אידען גאראנטירט דורך דער קאנסטיטוציע פון דער גאנצער עסט־רייכישער מלוכה. דער קאמף דארט שטעלט זיך דעם צוועק פון נאציא־נאלער עמאנציפאציע און וועט ארומגערעדט ווערען אין דעם שייכות׳דיגען קאפיטעל.

אין דער טערקיי האבען די אידען בעקומען גלייכע רעכט, פער־זענליכע, מענשליכע און נאציאנאלע, כמעט פאלשטענדיגע גלייכ־בערעכטיגונגען נאך מיט הונדערטער יאהרען צוריק און אהן שום אנשטרענ־גונג אדער קאמף פון זייער זייט. דורך דער קאנסטיטוציאן האבען זיי געקראגען אויך פולע בירגערליך־פאליטישע רעכט. דעריבער געהערט די רעכטליכע לאגע פון די אידען אין דער אטאמאנישער מלוכה אויך צו א בעזונדערען פרק.

* *
*

מיר זעהען, אז דער עמאנציפאציאנס־קאמף האט אנגענומען די פער־שיידענסטע פארמען אין פערשיידענע לענדער און געבראכט צו גאנץ פער־שיידענע רעזולטאטען. בכן דארפען מיר זיך איצט בעקענען מיט דער רעכטליכער לאגע פון די אידען אין איטליכען לאנד בעזונדער, מיר מיינען די רעכטליכע לאגע, אזוי ווי זי איז אצינדערט. אנהויבען וועלען מיר פון די קלאסישע לענדער פון אידישער רעכטלאזיגקייט, רוסלאנד און רומעניען, און אריבערגעהן צו יענע לענדער, וואו אידען האבען שוין בעקומען בירגער־ליכע גלייכבערעכטיגונג. שליסען וועלען מיר אבער מיט׳ן קלאסישען לאנד פון פרייהייט און גלייכהייט פאר אונזער פיעל־געפרובטען ליידענדען פאלק: מיט דער טערקיי.

.4

די אידישע רעכטלאזיגקייט אין רוסלאנד.

געוועהנליך שטעלט זיך די וועלט פאר די רעכטלאזיגקייט פון אידען אין רוסלאנד אלס א פערפאלגונג פון א קליין מענשען־קבוץ. וואס באמת זיינען 6 מיליאן אידען געגען דעם אונגעהויערען פעלקער־ים פון רוסלאנד — בלויז 4 פראצענט פון דער אלגעמיינער בעפעלקערונג! מען דארף אבער געהמען אין אנבעטראכט, אז אידען האט מען צוזאמענגעטריבען אויס־

שליסליך אין די שטעדט, און דא בילדען זיי שוין ניט 4, נאר 24 פראצענט, דאס הייסט כמעט א פערטעל פון דער בעפעלקערונג. און נעהמט מען ווייטער אין אנבעטראכט, אז אייגענטליך האבען אידען א קנאפע שייכות צו דער ברייטער צענטראלער רוסלאנד, ווי אויך צום מזרח רוסלאנד אין איירא פא און אזיען, אז אידען זיינען צוזאמענגעפרעסט אין דער „טשערטא אסיעדלאסטי", ס'הייסט אין די שטעט פון 15 וועסטליכע גובערניעס און אין פוילען, דאן זעהט מען, אז אין די שטעט און מיעסטעטשקעס פון דער אידען־געגענד בילדען זיי שוין ניט 24, נאר גאנצע 40—38 פראצענט. אין דער צפון־מערב'דיגער געגענד, אין ליטא, למשל, בילדען די אידען זאגאר 52 פראצענט פון דער שטאטישער בעפעלקערונג און אין איניגע ערטער — אין מינסקער גובערניע — גאנצע 59.4 פראצענט. אם איז שוין אם כן ניט קיין אונבעדייטענדע הייבעל, נאר באלד א העלפט פון דער בעפעלקערונג, און אפטמאל א מעהרהייט פון איהר.

היינט שטעלט זיך אויף איין מינוט פאר, אז אין שטאט — אין דעם הויפט־נערוו פונ'ם גאנצען ווירטשאפטליכען לעבען פון א מדינה, אין דער דאזיגער ריעזיגערי סאציאלער לאבאראטאריע, וואס בעזארגט מיט פיזישע און גייסטיגע מאטעריאלען דאס לאנד ארום, איז האלב פון די איינוואוינער — דאס הייסט פון יעדע צוויי מענשען איינער — געבונדען, פשוט געבונדען הענד און פיס, געפלאנטערט מיט טויזענדער קנופען, וואס לאזען איהם קיין מינדסטע פרייע בעוועגונג. און שטעלט זיך ווייטער פאר, אז דערביי, נישט ווייט, שטעהען מענשען מיט פערגלאצטע אויגען און האלטען הויכע, שעהנע און קלינגענדע דרשות וועגען דער גרויס פון דער מאדערנער קולטור און אינדיווידועלער פרייהייט, וועגען פראגרעס פון אידעען, וועגען דער ארדנונג און געזעצליכקייט — וואס פאר א שענדליך אוננאטירליך בילד עס וואלט געוועזען, ווי טייוואליש וואלט דער דאזיגער שפאס געקלונגען!

און דאס אויסגעמאלטע בילד איז, אהן קיין שום איבערטרייבונג, דאס אלטעגליכע לעבען פון די 6 מיליאן אידען אין רוסלאנד.

לאמיר זיך צום בילד נעהענטער צוקוקען.

לויט דעם רוסלענדישען געזעץ־קאדעקס („סוואד זאקאנאוו") געהערען אידען אין רוסלאנד ניט־צום קלאס „איינגעוואָרצעלטע בירגער" (קארעניע גראזשדאניע"), ווי אלע איבעריגע, הגם אויך ניט צו „אויסלענדער", ווי אין רומעניען, למשל, נאר צום קלאס „אינאראדצי" — פרעמד־שטאמיגע. צום זעלבען קלאס אין רוסלאנד געהערען אויך די קליינע עטנאגראפישע גרופען: סאמאיעדען, קירגיזען, קאלמיקען, איניגע שטאמען פון די אוראלער סטעפעס און פון מיטעל־אזיאטישען געגענד, מאנכע פון וועלכע זיינען נאך ביז יעצט

גענענדיגנער. בלויז דאס אידישע פאלק און אט די אויבינע „פעלקער" ווערען ניט פעררעכענט פאר „איינגעוואָרצעלטע בירגער". אָבער עס איז דאָ א גרויסער חלוק צווישען אונז און זיי: די דאָזיגע „פעלקער", די אלע „סאמאָיעדען" און „בוריאטען" זיינען אין זייערע פערזענליכע און בירגער־ליכע רעכט ניט בעגרענצט, בעגרענצט זיינען בלויז מיר אידען.

די הויפט רעכטס־בעשטימונג וועגען אידען איז אויסגעדריקט אין'ם פונקט 767 פון דעם „סוואָד זאקאָנאָוו א סאסטאָיאניאך", לויט וועלכען „די אידען ווערען רעגירט נאך די אלגעמיינע געזעצען אין די אלע פעלען, ווען עס עקזיסטירען ניט קיינע ספעציעלע געזעצען וועגען אידען". עס איז אייגענטליך דאס זעלבע, ווען מען זאל זאגען וועגען א מענשען אין געפענגניש, אז ער איז אין אלעם פריי צו טהאָן און האנדלען ווי איהם גלוסט זיך, חוץ אלע יענע פאלען, ווען מ'פערווערט עס איהם...

די דאָזיגע יורידישע אומגעלומפערטע דעפיניציע האט בנוגע צו אידען אנגענומען אזא אויסטייטשונג: אידען קענען געניסען פון אלגעמיינע רעכט און פריווילעגיעס ניט דאן, ווען אין געזעץ איז ניט פערווערט, נאר ווען עס איז בפרוש ערלויבט. אין געזעץ, למשל, איז ניטאָ קיין פונקט, וואס זאל פערבאָטען אידען צו פערנעהמען אן אפיציעלען אמט, צו זיין אן אָפיציער און דאס גלייכען, עס איז אָבער אויך ניטאָ קיין פונקט, וואס זאל ספעציעל זיי ערלויבען — דעריבער ווארפט מען זיי פון דאָרט ארויס. נאך מעהר: אפילו דאן ווען א געוויסעס רעכט אָדער הנחה איז ספעציעל אויסגעטייטשט לטובת די אידען טעאָרעטיש, אין געזעץ, קומט די הערשענדע פראקטיק און מיט איהרע פרושים אין סברות, אָדער פשוט מיט'ן איגנאָרירען דעם געזעץ מאכט זי די הנחה צו נישט. און אז זי וויל גאָר, ווערט פון דער הנחה א גזירה. אזעלכע פאלען זיינען ניט זעלטען, למשל אין דער פראגע פון וואוינרעכט.

בדרך כלל האָבען נייע געזעצען אפילו אין רוסלאנד ניט קיין „צוריק־קערענדע מאכט"; בנוגע אָבער צו אידען איז אנדערש: א נייער געזעץ וועגען אידען, אויב ער בעשרענקט זייערע רעכט, האָט א שליטה אויך אויף פריהערדיגע צייטען. למשל: עס ערשיינט א געזעץ, אז אידישע בעלי־מלאָכות טאָרען זיך ניט בעזעצען אין מאָסקווע — טרייבט מען גלייך ארויס די אלע יעניגע בעלי־מלאכות, וואס וואוינען שוין דאָרט זינט צעהנדליגער יאָהרען.

אין קיין היגזיכט איז אין רוסלאנד ניט ערשיענען אזא צאָהל געזעצען ווי וועגען אידען. די אידען געזעצען, געזאמעלט אינאיינעם, בילדען א דיקעס בוך כמעט פון 200 זייטען, מיט העכער 500 פאראגראפען, און יעדער

פאראגראף, יעדער פונקט בערויבט די אידען אין עפעס, נעהמט אפ עפעס א הנחה, א רעכט. טראץ דער גרויסער צאהל געזעצען און דער פינקטליכקייט אינ'ם בעגרעניצען, איז אין קיין הינזיכט ניטא אזא מורא'דיגער פלאנטער, ווי אין דער אידישער רעכטליכער לאגע. פאר דעם פלאנטער, נאטירליך, בעצאהלט ניט קיין אנדערער, ווי די אידען אליין — מיט זייערע טרערען און צובראכענע לעבענס.

די געזעצען וועגען אידען זיינען אויסגעשטוקעוועט געווארען ניט מיט א מאל, נאר אין פערשיידענע עפאכען, ארויסגערופען געווארען דורך פער־שיידענסטע, אפט געגענגעזעצטע מאטיווען. אויסער דעם פונדאמענטאלען „געזעץ קאדעקס", רעגולירען דאס אידישע לעבען פיעל מעהר דעם צאר'ס בעפעהלען, אוקאזען פון מיניסטארען ראט, די שאלות ותשובות און פירושים פונ'ם סענאט, די „מיינונגען" פון גאס:דארסטווענעם סאוויעט. און נאך דעם אלעמען און פיליכט פיינליכער פון דעם אלעמען זיינען די קליינליכע אפענע און געהיימע צירקוליארען און ארדערס פון מיניסטארען און גובער־נאטארען, און ועל כולם די וועלט־בע־יהמטע מערדערישע פאליציאישע פראקטיק, אינ'ם דורכפיהרען דאס געזעץ.

די דאזיגע געזעצען כאפען ארום ווי מיט אייזערנע רינגען דאס גאנצע פיזישע און גייסטיגע לעבען פונ'ם אידען. די אידען זיינען בעשרענקט אין פערזענליכע, בירגערליכע און נאציאנאלע רעכט אויף אלע געביטען.

אידען זיינען בעשרענקט אין וואוינרעכט און פרייער בעוועגונג איבער'ן לאנד, זיינען בעשרענקט אין קויפען ערד און אונבעוועגליכעס פערמעגען, זיינען בעשרענקט אינ'ם רעכט פריי צו בעשעפטיגען זיך מיט האנדעל און איינינגע צווייגען פון פראדוקציאן, מיט דער יורידישער און איינינגע אנדערע פראפעסיעס; זיינען בעשרענקט אינ'ם רעכט אויף בילדונג; זיינען אויס־געשלאסען פון שטאאטס און שטאט־שטעלעס, פון אנטייל נעהמען אין דער זעמסקער און שטאטישער זעלבסט־פערוואלטונג.

דאס זיינען בלויז די הויפט־גזרות, די „ראשי פרקים" פון דער גרויסער אידישער רעכטלאזיגקייט. יעדע גזרה האט „תלי תלין של הלכות", טויזענ־דער רינגען פון דער שרעקליכער קייט.

די שווערסטע, פיינליכסטע און אונוווירדיגסטע גזרה איז די בעשרענקונג אין וואוינרעכט און פרייער בעוועגונג איבער'ן לאנד. לויט'ן געזעץ זיינען בלויז אידען און פערברעכער בעשרענקט אין אט דעם מין רעכט; אידען, אויסער איינינגע קליינע קאטעגאריעס, טארען ניט וואוינען אין גאנץ רוס־לאנד, נאר בלויז אין די שטעט פון די 15 גובערניעס אין צפון־מערב'דינען

און דרום־מערב׳דיגען געגענד — אין דער בעוואוסטער „טשערטא יעווריי־סקאי אָסיעלאָסטי“, און אויך אין פוילען *). עס זיינען פאראן גאנצע געגענדען, אונגעהויערע, ווי סיביר, פינלאנד און טיילווייז קאווקאז, וואוהין קיין אידישע פוס טאָר ניט אריינטרעטען אפילו אויף א רגע און קיין אידיש אויג טאָר זיי ניט אָנקוקען.

די גזרה וועגען אידישען וואוינרעכט אין רוסלאנד איז אַן אַלטע היסטאָ־רישע טראַדיציע פון דער רוסישער מלוכה. נאָך אין 17טען יאָהרהונדערט האָט מען אי איין אידען ניט ערלויבט אפילו צייטווייליג אַריבערטרעטען דעם שוועל פון לאנד. אינ׳ם 18טען יאָהרהונדערט, אין יאָהר 1742, האָט די קייזערין עליזאבעטא ארויסגעגעבען א בעפעהל מען זאָל ארויסטרייבען פון רוסלאנד אַלע אידען, וואָס האָבען זיך דאָ בעזעצט. אָפיציעל איז רוס־לאנד געבליבען אָהן אידען, אין אמת׳ען אָבער זיינען אידען נישט נעלם געוואָרען, ווייל אליין די פּאָמעשציקעס האָבען זיך אין זיי זעהר גענויטיגט. אין 30—50 יאָהר ארום, נאָך די דריי צוטיילונגען פון פוילישען קעניגרייך, האָט רוסלאנד בעקומען בירושה עטליכע הונדערט טויזענד פרישע אידען, א פעסטען און ברייטען אידישען ישוב — אין פוילען, ליטא, ביעלאָרוסיע און אוקראינע. און דאן האָט די רוסישע קייזערין יעקאטערינא די צווייטע געשטעלט די ערשטע אייזערנע וואנד פאר א אידישען אַריינדרינגען אין דער „הייליגער מוואטער ראָסיא“; דעם 23טען דעצעמבער יאָהר 1791 האָט זי בעשטימט די „טשערטא אָסיעדלאָסטי“, און פון דאן אָן, פונקט 125 יאָהר, ווי אידען קענען זיך ניט ארויסרייסען פון הינטער דער וואנד. נאָך מעהר: פאר די לעצטע 35—30 יאָהר איז דער אייזערנער רינג ארום דער „טשערטא“ געוואָרען אַלץ שמעלער און שמעלער — און די צאָהל אידען איז געוואקסען און געוואָרען אַלץ גרעסער און גרעסער, און דאָס שטיקעניש און די שרעק אַלץ שארפער און מורא׳דיגער.

מיט 35 יאָהר צוריק, אין אָנהויב די 80טע יאָהרען, ווען אין א רייהע שטעדט אין זיד־רוסלאנד האָט פּלוצלונג אויסגעבראָכען דער בלוטיגער שטורם פון פּאָגראָמען, וואָס האָט פערכאפּט 150 פונקטען, האָט די רוסישע רעגירונג, דער נייער צאר אַלעקסאנדער דער דריטער, בעשלאָסען צו בעשטראָפען די אידען — פאר וואָס מען שלאָגט זיי. דעם 3טען מאי יאָהר 1882 זיינען ערשיענען די בעוואוסטע „ווּרעמענע פּראווילעס“ — די „צייטווייליגע“

*) מיר רעדען דאָ, נאטירליך, ווי די לאַגע איז געווען ביז דער מלחמה: רעכטליך האָט זיך די דאָזיגע לאַגע אין רוסלאנד אויך איצט אויף קיין האָר ניט געענדערט.

געזעצען, וואָס שטעהען פעסט ווי אייזען זינט 34 יאָהר. לויט די פּראוויזאָריש אין אידען שטרענג פערבאָטען: צו בעזעצען זיך אין דערפער אפילו אין „טשערטאַ" (וואָס זיי האָבען פריהער יאָ גענומען) און צו קויפען און זאָגאַר ארענדירען דאָרט „ניעדוויזשימאָסט" — ערד און בכלל אונבעווענ־ליכעס פערמעגען. פערענטפערט האָט מען עס מיט'ן מאָטיוו, אז מען וויל א טובה טהאָן די אידען: „אום צו בעשיצען אידען פון די גרויזאמע געוואלד־טהאטען פון דער קריסטליכער בעפעלקערונג אין די דערפער", ווי עס ווערט אָפיציעל ערקלערט.

אפילו לויט דעם געזעץ, האָבען יענע אידען, וואָס האָבען שוין פון לאנגע יאָהרען זיך בעזעצט אין די דערפער, געמעגט דאָרט פערבלייבען. איז אין יאָהר 1887 ארויס א נייער געזעץ, וועלכער האָט אזעלכע אידען צוגע־בונדען צו די דערפער: א איד, וואָס האָט זיך דאָרט בעזעצט ביז'ן יאָהר 1882, האָט קיין רעכט ניט געהאט ריהרען זיך פון דאָרף און אריבערפאָהרען, זאָגאַר אריינטרעטען אין אַן אַנדער דאָרף, וואָס שטעהט אפילו עטליכע טריט נעבען דעם. עס זיינען געוועזען פאַלען, ווען א איד איז געשטאָרבען אין א דאָרף, וואו קיין בית הקברות איז ניט געווען, און מען האָט דעם מת ניט געקענט פיהרען מקבר זיין אין א בית הקברות דערביי, ווייל דאָס לעצטע האָט שוין געהערט צו אַן אנדער דאָרף, וואו די אידישע בעגלייטער און קרובים און אפשר אַליין דער מת האָבען קיין רעכט ניט געהאט אריינ־צוטרעטען.*)

---

*) דאָ איז כדאי צו בעמערקען, אַז דער אייגענטליכער „תחום המושב" („טשערטאַ אָסיעדלאָסטי") נעמט אַרום די פּופּצעהן גובערניעס פון מערב־רוסלאַנד: וויטעבסקער, מאָהילעווער, קאָוונער, ווילנער, גראָדנער, מינסקער, קיעווער, וואָלינער, פּאָדאָליער, טשערניגאָווער, פּאָלטאַווער, יעקאַטערינאָסלאַווער, כערסאָנער, קרים און בעסאַראַביען. דערביי זיינען אָבער אויסגעשלאָסען די שטעדט קיעוו און סעוואַס־טאָפּאָל, וואו אידען האָבען ניט קיין וואוינרעכט, און ניקאָלאַיעוו, וואו אידען וואוינען אונטער דער שטענדיגער סכנה פלוצלונג ארויסגעשיקט צו ווערען. אין אָט די 15 גובערניעס זיינען די דערפער פערשלאָסען פאַר די אידען. — די צעהן גובערניעס פון „פוילישען קעניגרייד" געהערען ניט צו דער „טשערטאַ", די אידען האָבען אין פוילען נאָך לויט די אַלטע געזעצען פאָלשטענ־דיגעס וואוינרעכט, אויך אין די דערפער. פונדעסטוועגען האָט די אַדמיניסטראַציע אָנגעהויבען פאַר די לעצטע יאָהרען אַרויסשיקען די אידען אויך פון פוילישע דערפער, אויף דעם סמך, וואָס די פויערים „פערלאַנגען פטור צו ווערען פון די אידען".

פונ'ם כלל אידען, וואס זיינען בעגרענצט אין „פּראוואזשיטעלסטווע", אין פרייער בעוועגונג און אין פרייען האנדעל, זיינען אויסגעקומען איינינע קאטעגאריעס, וואס זיינען נאך אין דער צייט פון אלעקסאנדער דעם צווייטען, מיט א יאהר 50 און איינינע ביי 40 צוריק, בעגנעדיגט געווארען מיט די פּריווילעגיעס. די „גליקליכע אויסנאהמען" זיינען: ערשטע גילדיע סוחרים; „ניקאלאיעווער סאלדאטען", „קאנטאניסטען", וואס זיינען שוין אלע כמעט אויסגעשטארבען פון עלטער; די וואס האבען געענדיגט הויך־שולעם — יוריסטען, דאקטוירים, אינזשענירען; טיילווייז אויך די וועלכע פערנעמען זיך מיט דער מעדיצינישער פּראפעסיע — אקושערינס, דענטיסטען א. ד. גל., און אויך בעלי־מלאכות, וועלכע זיינען עקזאמענירט, רעגיסטרירט און בעשטעטיגט אין צעך.

אין גאנצען געפינען זיך עטליכע צעהנדליג טויזענד אידען, וואס האבען די זכיה צו געהערען צו די דאזיגע „פּריווילעגירטע" קאטעגאריעס. לויט דעם געזעץ פון 1865 יאהר האבען, ווי געזאגט, אויך איינינע סארטען בעלי־מלאכות דאס וואוינרעכט אויסער דער „טשערטא". אין אמת'ען אבער האט בלויז א קליינע צאהל, דער אונבעדייטענדסטער פּראצענט, זיך געקאנט בענוצען מיט דעם רעכט. איידער א איד א בעל־מלאכה בעקומט די קאזיאנע בעשטעטיגונג אויף זיין רעכט, דארף ער דורכגעהן שבעה מדורי גיהנם פון „אודאסטאווערעניעס", פון עקזאמענעס און פאליציייאישע צוטשעפּעניש‌ען. און פאקטיש ווערט דאס רעכט אנולירט און בטל פאר דער גרעסטער מעהר־הייט פון אידישע האנדווערקער.

בכלל דער גאנצער געזעץ פון יאהר 1865 וועגען דעם, וועלכע אידישע בעלי־מלאכות פון צעך מעגען און וועלכע טארען ניט וואוינען אויסער דעם „תחום", איז א מאדנע שטיק געהיימנים, וואס כאראקטעריזירט דעם קאזיאנעם שכל הישר. פאר וואס, צום ביישפּיעל, מעגען וואוינען „האנד־ווערקער" פון טינט און וואקסע, פון סורגוטש (זיגעל־לאק), פון „ראגאזשע", פון קארק, פון זעק, ווי עס איז בפירוש אינ'ם געזעץ אויסגערעכענט, און פאר וואס זיינען שטרענג אויסגעשלאסען אזעלכע פּראפעסיעס, ווי טאבאק־ארבייטער, זעצער און בכלל דרוקעריי ארבייט, מאליארעס (צימער־האנדווער־קעריי), שטוקאטור־ארבייט, זייף ארבייט, שוועבעל ארבייט א. אז. וו. נישט גערעדט שוין פון דעם, אז עס זיינען אין אלגעמיין אויסגעשלאסען פּשוט ארבייטער פונ'ם כלל בעלי מלאכות.

טאמער איז א איד א בעל־מלאכה פון די גליקליכע פאכען, וואס האבען דעם זכות אויף „פּראוואזשיטעלסטווא", דורכגעקומען פארט די שבעה מדורי גיהנם און האט זיך בעזעצט אויסער דער „טשערטא", מעג ער לויט'ן געזעץ

נאָר דאָן דאָרט וואוינען, אויב ער פערנעהמט זיך אויס־
שליסליך מיט זיין מלאָכה און טאָר דערצו ניט צוהאַנד־
לען מיט פרעמדע האנד־ארבייט און אָפטמאָל אפילו מיט זיינע אייגענע
פּראָדוקטען. טאָמער כאפּט איהם די פּאָליציי ביי אזא האנדעל, ווערט ער
בעשטראָפט פאר אזא פערברעכען פערזענליך אָפטמאָל מיט תפיסה, ווערט
ארויסגעשיקט צוריק אין „תחום" און זיין גאנצער האנדעלס־
פערמעגען ווערט קאָנפיסקירט. דאָס איז דער בעוואוסטער
„1171 פּונקט" פונ׳ם געזעץ, דער שרעקליכער בייטש געגען אידען, וועלכען
די פּאָליציי בענוצט זעהר אָפט און וועלכער האָט שוין אָבגעקאָסט ניט ווענינ
אידישע טרערען. אזוי, למשל, איז בעשטראָפט געוואָרען לויט אָט דעם
פּונקט אַ איד אַ בעקער, וואָס האָט געהאנדעלט אויך מיט מעהל; אַ זייגער־
מאַכער, וואָס האָט געהאנדעלט מיט זייגערס, ווייל דאָס צונויפשטעלען
דעם זייגער איז אויסער זיין „מלאָכה".

אָבער פיעל שרעקליכער פון דעם געשריבענעם געזעץ איז דאָס אָנ־
ווענדען דעם געזעץ, דער געזעץ דורכגעפיהרט אין לעבען. ניט די
טעאָריע, נאָר די פּאָליצייאישע פּראַקטיק. רוסישע פּאָליציי, וועלט־
בעריהמט מיט איהר „פיינער" לאָגיק, האָט עס די מאכט צו פּסק׳נען אַלע
שווערע שאלות פון אידישע רעכט. אין יאָהר 1892 האָט אַלעקסאנדער דער
דריטער בעשטעטיגט די פליכט פון דער פּאָליציי בודק צו זיין די אידישע
וואוינרעכט אין די דערפער. שפּעטער איז די פּאָליציי ניט איין מאָל אויפ־
געפאָדערט געוואָרען אויף אַזאַ בדיקה, ביז די לעצטע יאָהרען איז עס גע־
וואָרען איינע פון איהרע הויפּט־פונקציעס, וואָס ברענגט איהר אריין אַ
גאָלדענע פּרנסה — סיי פון די אידען, וואָס טאָרען ניט וואוינען, סיי פון די
וואָס מעגען. געפינט די פּאָליציי אין דעם אידען׳ס „פּראַוואָזשיטעלסטוואָ"
עפּעס אַ פּגימה, שטעלט זי דעם שרעקליכען „רויטען שטאַמפּ" אויפ׳ן פּאַס־
פּאָרט — און אין 24 שעה מוז דער איד ליקווידירען אַלע זיינע געשעפטען
און ארויספאָהרען. ווען ניט — שיקט מען איהם אַוועק מיט׳ן „עטאַפּ",
צוזאַמען מיט זשוליקעס און פערד־גנבים. כדי אויסצוגעפינען די
יעניגע פערברעכערישע אידען, וואָס האָבען עובר געווען אויף דער גזרה פון
פּראַוואָזשיטעלסטוואָ און האָבען זיך אריינגעכאפּט אויסער׳ען „תחום", אָדער
דאָ וועלכע האָבען עפּעס אַ פּגימה אין זייערע רעכט, האָט די פּאָליציי דעם
בעסטען מיטעל — די „אָבלאַוועס": געהיים, אין מיטען דער פינסטערער
נאכט, פאַנגט זי אָן אַ יאַגד אויף רעכטלאָזע אידען און אידישע קינדער,
וואָס ליגען פערזונקען אין זייער שווערען נערוועזען שלאָף.

דער ערשטער פאַל פון מאַסען־גירושים און „אָבלאַוועס" איז געווען

דער גירוש מאָסקווא אין יאָהר 1891. ווי נאָר דער גרויספירסט סערגעי אלעקסאנדראָוויטש, דעם צאַר'ס פעטער, איז געוואָרען דער מאָסקווער „וויצע קעניג", האָט ער תיכף בעפוילען, אז מען זאָל כמעט אלע אידען ארויס־טרייבען פון דער „הייליגער שטאָדט". און באלד טאקע איז ארויס א געזעץ, וואָס האָט אָבגענומען ביי אידישע בעלי־מלאָכות דאָס רעכט צו וואוינען אין מאָסקווא און מאָסקווער גובערניע, שפּעטער האָט מען עס אָפּגענומען ביי די „ניקאָלאיעווער סאָלדאטען", נאָך שפּעטער — ביי פעלדשערען, פאר־מאצעווטען א. ד. גל. און אין א משך פון נאָר א קורצער צייט האָט מען ארויס־געטריבען פון מאָסקווא און רואינירט ביי 20 טויזענד אידען.

די שוידערליכע פאקטען פונ'ם גירוש האָבען דאַן אויפגערודערט גאנץ איירָאפּא. די צייטונגען האָבען געבראכט פאקטען, ווען אידען האָבען גע־בלאָנזשעט איבער די גאסען פון מאָסקווע אין א פראָסט־נאכט פון „ראָ־זשדעסטוואָ" און אין קיין האָטעל האָט מען זיי ניט אריינגעלאָזען אויף נאכטלעגער, האָבען זיי געמוזט הינטער שטאָדט אויפ'ן אידישען בית־עלמין נעכטיגען.

פאר די לעצטע צעהן יאָהר האָבען די גירושים און „אָבלאוועס" אויפ־געהערט צו זיין א זעלטענהייט און אָנגענומען דעם שרעקליכען כאראקטער פון א טאָג־טעגליכער סכנה. בעת דעם יאפּאנישען קריעג האָט מען ארויסגע־שיקט פון די צענטראל־רוסישע שטעדט איינינגע פאמיליעס פון אידישע דאָקטוירים, וועלכע האָבען זיך אויפ'ן קריעגס־פעלד געפונען, ווייל די פאמיליעס האָבען ניט קיין „זעלבסטשטענדיגע פראוואָזשיטעל־סטוואָ", און מיט'ן אָפּפאָהרען פון זייערע שפייזער, פערלירען זיי דאָס וואוינרעכט. אין אָקטאָבער 1911 האָט די מאָסקווער פאָליציי געפאָדערט פון דער אקושערין האוזנער, אז זי זאָל אין משך פון 7 טעג לאָזען ארויס־פאָהרע [פון מאָסקווע איהר זוהן, א קינד פון פיער יאָהר, ווייל האוזנער האָט ניט געוואוינט מיט איהר מאַן און אין אזא פאל האָט איהר קינד ניט געהאט קיין „זעלבסטשטענדיגע פראוואָזשיטעלסטוואָ".

חוץ די בעשרענקונגען אין וואוינרעכט, איז איינע פון די הויפּט־גזירות אויך די בעשרענקונג אין פרייער בילדונג. פערציג יאָהר נאָכאנאנד האָט די רוסישע רעגירונג געשלעפּט מיט אלע מיטלען די אידישע יוגענד אין די אלגעמיינע שולעס, כדי צו מאכען פון זיי „בירגער פון נוצליכע פראָ־פעסיעס", און די אידען האָבען זיך געלאָזט פיהרען. און פלוצלונג, אין יאָהר 1887, האָט מען זיי אָבגעשטויסען צוריק, גראָב און ברוטאל: עס איז דאַן איינגעפיהרט געוואָרען א „טשערטא" אין בילדונג — א פּראָצענט־נאָרמע אין מיטעל־און הויך־שולעס. שפּעטער, אין די לעצטע יאָהרען, האָט

מען פיעלע בילדונגס־אַנשטאַלטען פּ אַ ל ק אָ ם פערשלאָסען פאַר אידען — איינינע נימנאַזיעס, אַלע לעהרער־סעמינאַריומס, עלעקטראָטעכנישען אינ־סטיטוט, דעם „אינסטיטוט פּוטעי סאָאָבשטשעניאַ“ און פיעלע אנדערע. אין יאָהר 1889 האָט מען פּאַקטיש אויסגעשלאָסען אידען פון דער יורידישער פּראָפעסיע, ווייל מ'האָט בעמערקט, אז אידען זיינען זעהר גענייגט צו דער פּראָפעסיע. פון די פּאָליטישע בעשרענקונגען דאַרף מען אָנווייזען, אז אין יאָהר 1890 זיינען אידען אויסגעשלאָסען געוואָרען פון דער „זעמסקער זעלבסט־פערוואַלטונג“ און אין 1892 אויך פון שטאָדט־פערוואַלטונג, אין וועל־כער זיי האָבען ביז דאַן יאָ אַנטייל גענומען.

בעזונדערס אונערטרעגליך איז געוואָרען די אידישע לאַגע אין רוסלאַנד פאַר די לעצטע דרייצעהן יאָהר, זינט דעם פּאָגראָם אין קישינעוו. אין קיין שום אַקט פון דער רוסישער רעגירונג האָט די רעכטלאָזיגקייט פון די אידען ניט בעקומען אַזאַ שרייענדיגע אילוסטראַציע, ווי אין די פּאָגראָמען, און נאָך מעהר איידער אין די פּאָגראָמען גופא — אינ'ם שטענדיגען פּחד פאַר פּאָגראָמען. זינט דער ערשטער קישינעווער בלוטבאָד הענגט איבער'ן האַלז פון זעקס מיליאָן אידען דער אָנגעשאַרפטער חלף פון בלוטיגע פער־פאָלגונגען, פערבונדען מיט די גרויזאַמסטע פּייניגונגען, מיט פערגעוואַלטי־גונג פון אידישע פרויען, באַרבאַרישער ערמאָרדונג פון זויג־קינדער. די פּאָגראָמען זאָגען עדות, אז די רוסישע הערשער זיינען נאָך נידערטרעכטיגער און ברוטאַלער, איידער דער רוסישער געזינדעל. אפילו אין רוסלאַנד איז דער געזינדעל אַזוי ווייט „הומאַן“, וואָס ער ערלויבט ניט קיינעם צו מאָרדען, צו רויבען און פערגעוואַלטיגען. מיט די פּאָגראָמען וויל אָבער די רעגיערונג בעשטעטיגען, אז פאַר די אידען זיינען אפילו די עלעמענטאַרסטע געזעצען ניט געשריבען, אַז דער איד איז אבסאָלוט אויסערהאַלב דער מאָראַל.

דער געזעץ ערלויבט בפירוש אַלעמען אָנצוקומען צו „גערעכטען זעלבסט־שוץ“ געגען אַן אָנפאַל. נאָר די אידען טאָרען זיך ניט שיצען געגען די איבערפאַלער. בשעת די רעגירונג שיקט מיליטער צו בעשיצען די רויבער און מערדער, אַרעסטירט זי יענע אידען, וואָס פּרובען בעשיצען זייער לעבען און די עהרע פון זייערע שוועסטער, און פער'משפּט זיי צו די שאַרפסטע שטראָפען. אַזוי האָט די רעגירונג אינסצעניירט אין 1904 יאָהר אַ גראַנד־יאָזען פּראָצעס געגען די מיטגליעדער פון דעם אידישען זעלבסט־שוץ אין האָמעל און זיי פעראורטיילט נאָך אַ לאַנגער ציניִשער פּראָצעדור.

פון 1903 ביז 1907 האָט די רעגירונג אָרגאַניזירט אידען־שחיטות אין העכער ווי 600 (זעקס הונדערט) שטעדט און קלענערע פּונקטען. די דאָזיגע בלוט־בעדער האָבען געהאַט אָפּיציעל דעם ציעל נוקם זיין זיך אין די אידען

פאר זייער אנטיילנעהמען אין דער רעוואלוציאנערער בעוועגונג; אין דער ווירקליכקייט אבער האט דא די רעגירונג פערפאלגט א בעשטימטען פאליטישען צוועק — צו מאכען די אידען פאר דער „ליניע פונ׳ם קלענסטען ווידערשטאנד" אין דער געפעהרליכער אויפוואכונג פונ׳ם גרויסען רוסישען פאלק, און בעזונדערס פון די פינסטערע פויערים־מאסען. מען רוקט אונטער די אידען כדי אבצואווענדען די געפאהר פון די אמת׳ע אינערליכע שונאים פון רוסישען פאלק.

נאך דער רעוואלוציע האט מען ארויסגעגעבען א רייהע נייע בעשרענקונגס־געזעצען: אין יאהר 1907 האט מען אין גאנצען פערהאקט די טיהר פון סיביר פאר די וואס האבען געענדיגט די הויך־שולען; מ׳האט נאך מעהר פערקלענערט די „פראצענט נארמע" אין די שולעס; איינגעפיהרט דעם „גורל" אויף אריינצוטרעטען אין דער נארמע; מ׳האט כמעט פערוועהרט אידען צו האלטען עקזאמען אלס „עקסטערנעס" (15% נארמע), אין גאנצען פערשלאסען פאר אידען א רייהע שולעס — מיט איין ווארט, מ׳האט מיט אלע מיטלען געשטרעבט צו שטעלען די אידישע יוגענד לחלוטין מצד דעם געזעץ און ארויסצורייסען דאס בוך פון איהרע הענט. מ׳האט אויך (אין יאהר 1912) צוגעמאכט פאר אידען די פראפעס׳ע פון געהילפס־אדוואקאטען. מ׳האט געציעלט צו טרעפען אויך דעם פערמעגליכען אידען: ארויסגעגעבען א צירקולאר וועגען „נאציאנאליזירען" דעם רוסישען האנדעל און קרעדיט, איינגעפיהרט א שטרענגע „פראצענט־נארמע" פאר אידען אין אקציאנערע געזעלשאפטען און געשטרעבט אין גאנצען זיי פון דארט אויסראטען (שפעטער, אין צייט פון קריעג, איז די גזירה בטל געווארען).

נאר, ווי געזאגט, וויכטיגער פונ׳ם שלעכטען געזעץ איז דאס דורכפיהרען איהם אין לעבען, דער גאנצער פאליצייאישער אפאראט פון אידען־פערפאלגונגען און זיין ארבייט. מע האט פון יאהר 1908 ווידער מיט אן אונערהערטער מערדעריי גענומען טרייבען אידען פון רוסישע שטעט און דערפער, בעזונדערס אין קיעווער, קורסקער, טאמבאווער, ניזשעגאראדסקער, וואלינער גוב., מ׳האט ברייט אויסגענוצט דעם בעוואוסטען „1171טען פונקט" אום צו קאנפיסקירען אידיש פערמעגען. „אבלאוועס" זיינען געווארען א טעגליכע ערשיינונג. א בעליעבטען אביעקט פון ראפינירטע פאליצייאישע המצאות שטעלט מיט זיך פאר יענע אלטע גזירה, וועלכע בעשטראפט דעם אידען מיט דריי הונדערט רובעל שטראף פאר דעם, וואס זיינער א קרוב האט זיך ניט געשטעלט צו מיליטער־דיענסט. די דאזיגע גזירה פאלט מיט איהר גאנצער לאסט אויף די ארימסטע אידישע עלטערען, וועמעס קינדער האבען עמיגרירט פונ׳ם צארישען גיהנום. דא איז די פאליצייאישע פראקטיק

פול מיט די ווילדסטע קוריאָזען: מ'נעהמט צו, צ. ב., דאָס לעצטע שטיקעל ברויט ביי א זקן, וועמעס איינינקעל איז געשטאָרבען נאָך פאר דעם מיליטער־פליכטיגען עלטער, אָדער מ'בעשטראָפט א פאָטער מיט 300 רובעל פאר דעם איינציגען פערברעכען, וואָס זיין זוהן איז געפאלען אין שלאכט אלס פריי־ווילינגער, איידער ער האָט זיך געדארפט שטעלען צום רעגולערען מיליטער־דיענסט...

מיר רעדען שוין ניט פון די בלוט־בלבולים („ריטועלע בעשולדיגונגען", ווי מ'רופט זיי אויפ'ן קאזיאָנעם לשון), וואָס די רעגירונג אָרגאניזירט מיט אלע מיטלען. מיט איין וואָרט, דער איד אין רוסלאנד איז געוואָרען הפקר, די ראפינירטע הפקרות, מיט וועלכער מ'בעהאנדעלט דעם אידען, פערסמ'ט די אידישע נשמה און דעמאָראליזירט דעם גאנצען פּאָליטישען אָרגאניזם פונ'ם קאָלאָסאלען לאנד.

ס'איז א פערשפּרייטער טעות צו מיינען, אז מיט די אלע גרויזאמע פערפאָלגונגען שטראָפט די רוסישע רעגירונג די אידען פאר זייער „נאציאָ־נאלער אָפּגעזונדערטקייט", אז זי וויל די אידען אסימילירען, רוסיפיצירען. ניין, דער אמת איז גראָד דער היפוך דערפון: בעת די רעגירונג שטרעבט אלע אנדערע פעלקער צו רוסיפיצירען, וויל זי די אידען איינפאך פערניכטען, עוקר מן השורש זיין. די פּראָצענט־נאָרמע פאר דער אידישער לערען־יוגענד זאָגט עדות מיט די גרויזאמסטע צייכענס, אז די רעגירונג וויל פאר די אידען פערהאקען די טירען צו דער רוסישער קולטור און צו אסימילאציע. און דערפון שטאמט דאָס משונה'דיגסטע, וואָס דוקא אין זינען פון נ א צ י אָ־נ א ל ע ר ע כ ט געניסען די אידען א טרויעריגע „פּריווילעגיע" אין פער־גלייך מיט אלע אנדערע נאציאָנען פון רוסלאנד.

די רעגירונג פלעגט פערבאָטען דעם געברויך פון דער ליטויישער, פון דער אוקראינישער שפּראך, פערמאכען פּוילישע שולען, קאָנפיסקירען דעם נאציאָנאלען פערמעגען פון די ארמענער, נאָר דוקא די אידישע שפּראך און קולטור לאָזט זי צו־רוה. זי ערלויבט חדרים און פ ע ר ו ו ע ה ר ט צו לערנען אין די חדרים. זי האָט ערלויבט צייטונגען אין אידיש, ווייל עס איז אין די אינטערעסען פון דער רעגירונג, אז די אידען זאָלען בלייבען ביי זייער נאציאָנאלער אינדיווידואליטעט. זי וויל די אידען אויסראָטען, נאָר אזוי לאנג ווי אידען לעבען מוזען זיי בלייבען אָפּגעזונדערט.*)

*) דאָס איז טאקע דער צוועק, צוליעב וואָס די רעגירונג האָט איינגעפיהרט פאר די אידען א בעזונדערע וואהל־קוריע (אין איניגע געגענדען צו דער מלוכה־דומע און אין פוילען צו די מוניציפּאליטעטען). ס'וואָלט געווען לעכערליך צו זעהן אין דעם כאָטש א רמז אויף „נאציאָנאלע רעכט".

אָדער נאָך ריכטיגער: די רוסישע הערשער ווילען גאָר ניט פערניכטען דאָס אידישע פאָלק. אדרבא, זיי נויטיגען זיך אין דעם, אז שטענדיג זאָל זיין אין זייער גרויסער געפּייניגטער מדינה א פאָלק, וואָס איז רעכטלאָז און אָפּגעזונדערט, און דיזעס פאָלק זאָל אייביג דיענען אלס שעיר לעזאזל פאַר דער אונצופרידענהייט פון די רוסישע מאַסען. דעם נעסטען בעווייז ברענגט אונז דער פאקט, אז ווען צווישען דער אידישער יוגענד האָט זיך אָנגעהויבען א שמד־עפּידעמיע, האָט די רעגירונג באלד גענומען שריט, כדי די גע׳שמד׳טע זאָלען ניט קריגען קיין גלייכע רעכט.

די רוסישע רעגירונג נויטיגט זיך אין די אידען, כדי זיי צו פּייניגען.*)

5.

די אידישע רעכטלאָזיגקייט אין רומעניען

רומעניען איז ניט דאָס איינציגע לאַנד, וואו אידען ווערען בערויבט פון זייערע מענשליכע רעכט, געטריבען, פערפאָלגט און געפּייניגט. אין ערגעץ אָבער איז די אידישע רעכטלאָזיגקייט ניט אזוי ציניש און פער־רעטעריש, פון יורידישען שטאַנדפּונקט. בשעת רומעניע איז אַנערקענט געוואָרען אלס א זעלבסטשטענדיגע מלוכה, אין בערלינער קאָנגרעס פון 1878, האָבען די אייראָפּעאישע גרויסמעכטען, וואָס האָבען אונטערגעשריבען דעם בערלינער טראַקטאַט, פערפליכטעט די רומענישע רעגירונג אָבצושאַפען אַלע עקזיסטירענדע בעשרענקונגען און אויסנאהם־

---

*) אַ שוינבאַרע און צופעליגע אויסנאַהם שטעלט מיט זיך פאָר דער בער־באָט פון אידישען טעאַטער, ארויסגעגעבען אין 1883 יאָהר; נאָך דער רעוואָ־לוציע איז די גזירה פאַקטיש בטל געוואָרען. — די אידישע קהלה־אָרדנונג אין רוסלאנד איז ביז׳ן העכסטען גראַד פערפלאָנטערט און פערנאַכלעסיגט, זינט די רעגירונג האָט אין 1844 יאָהר אָפּגעשאַפט דעם „קאַהאַל“ און פון דער אַנדער זייט בעזאָרגט זיך דערמיט, אז די רעגירונגס־הכנסות דורך דעם זעלביגען „קאַהאַל“ זאָלען אויף קיין האָר ניט געמינדערט ווערען. אין רוסיש־פּוילען איז די אידישע קהלה, לויט דעם אַלטען, נאָך פאַר־רוסישען געזעץ, געשטעלט אויף פעסטע יסודות פון זעלבסט־פערוואַלטונג און אָבליגאַטאָרישען שטייער־סיסטעם. לויט דעם סיסטעם האָבען דאָס וואַהל־רעכט צו דער קהלה בלויז אַזוינע פערמעגליכע אידען, וואָס צאָהלען ניט ווייניגער ווי 15 רובעל יעהרליכען שטייער פאַר דער קהלה.

געזעצען געגען וועלכער ניט איז נאציאנאליטעט און גלויבען און אויסגלייכען אלע בירגער אין זייערע רעכט. דאס איז געשטעלט געווארען אלס בפירוש'ער תנאי, פון וועלכען ס'איז אבהענגיג די אנערקענונג פון דער רומענישער זעלבסטשטענדיגקייט. טראץ דעם אלעם האט די רומענישע רעגירונג ניט נאר איבערגעלאזט אלע פריהערדיגע אויסנאהמס־געזעצען, נאר מיט פער־שיעדענע יעזואיטישע דריידלעך איינגעפיהרט נייע גזירות און בעגרענצונגען און האט דעם גרעסטען טייל פון דער אידישער בעפעלקערונג געשטעלט אין גאנצען אויסער דעם געזעץ, אין בוכשטעבליכען זין פון ווארט — זי האט איינפאך ערקלעהרט די אידען פאר „פרעמדע“, „אויסלענדער“, וואס האבען נאך דערצו ניט קיין אויסלענדישען שוץ.

די גאנצע געשיכטע פון די אידען אין רומעניע (זינט דעם 15 יאהר־הונדערט), ד. ה. אין די צוויי פירשטענטימער מאלדאוויע און וואלאכיע, איז איין בלוטיגע סעריע פון גזרות, גירושים, רויבערייען, פאגראמען, עלילות־דם, שחיטות און רעליגיעזע פערגוואלטונגען. דעם אידען פלעגט מען בע־האנדלען ווי א מצורע. מ'האט זיך צו איהם ניט געטארט דערנעהנטערען, זיצען מיט איהם ביי איין טיש, אנריהרען די זאכען צו וועלכע ער האט זיך צוגעריהרט. א איד איז געווען פסול לעדות. א אידישער רופא איז געווען פערבאטען.

א סך צרות האבען די אידען געליטען פון די אפטע רוסיש־טערקישע מלחמות, ווען די רוסישע ארמעען האבען אקופירט די רומענישע פראווינצען. די קאזאקען פלעגען אויסקוילען גאנצע אידישע קהלות. אין דער זעלבער צייט פלעגען די רומענישע ראבעווען דאס אידישע גוטס. דערביי זיינען פארגעקומען שרעקליכע גרויזאמקייטען. צ. ב. אין 1876 יאהר, ווען א מחנה קאזאקען זיינען דורכגעגאנגען די אידישע גאסען אין בוקארעשט. די משחיתים האבען אויפגעשטאכען אידישע קינדער אויף זייערע שפיזען, זיי אבגעבראטען און אויפגעגעסען. און די אידען זיינען געווען געצוואונגען צו געבען כאבאר די רוסישע גענעראלען, זיי זאלען ארויספיהרען די מאנ־סטערס פון שטאדט.

טראץ די אלע פערפאלגונגען, האבען אידען אין 1848, ווען די רעוואלוציע האט זיך פערשפרייט איבער גאנץ איירא פא, געקעמפפט פאר רומענישער פרייהייט, און נאך דער קרימער מלחמה, אז ס'האט זיך אנגעהויבען אין רומעניען א בעוועגונג צו פעראייניגען ביידע פירשטענטומער, האבען די אידען דערינען גענומען א שטארקען אנטייל, און ווי געוועהנליך זיינען זיי געווען דער שעיר לעזאזל אין קאמפף פון די צוויי פארטייען, די אוניא־ניסטען און אנטי־אוניאניסטען (ד. ה. פאר און געגען פעראייניגונג).

אין די צייטען פון אלעקסאנדער קוזא, דעם ערשטען פרינץ פון די פעראייניגטע פירשטענטומער, איז די אידישע לאגע עטוואס פערבעסערט געווארען, אבער אויך דאן האבען ניט אויפגעהערט די אונטערדריקונגען, פאגראמען און עלילות־דם. ווען די אידען האבען ניט נעגעבען דעם פרינץ קוזא די סומע געלד, וואס ער האט ביי זיי געפאדערט, האט ער אין קאנ־סטיטוציאנעלען געזעץ־פראיעקט אריינגעשטעלט א פונקט, וואס שליסט אויס פון וואהל־רעכט אלע ניט־קריסטען.

ווען דער דייטשער פרינץ קארל פאן האהענצאלערן (דער גרינדער פון דער יעצטיגער רומענישער דינאסטיע) האט אין יאהר 1866 פערנומען קוזא'ס פלאץ — איז דאס ערשטע בילד, וואס ער האט געזעהן אין זיין אריינפאהר אין בוקארעשט, געווען א אידישער פאגראם. די רעגיערונג האט דאן כלומר'שט צוגעגרייט א קאנסטיטוציאנס געזעץ־פראיעקט, מיט א פונקט (פאראגראף 6) אז „רעליגיע איז ניט קיין מניעה פאר נאטוראליזאציע". און מ'האט צוגעלעגט: „וואס אנבעלאנגט אידען וועט אויסגעארבייט ווערען א בעזונדער געזעץ, וואס זאל רעגולירען זייער רעכט אויף נאטוראליזאציע און אויך די בירגערליכע רעכט". גלייכצייטיג אבער האבען רעגיערונגס־אגענטען פראוואצירט דעמאנסטראציעס געגען דעם פונקט און ארגאניזירט באנדעס, וואס האבען געמאכט א פאגראם און בעפאלען די בוקארעשטער שול און מחלל געווען די ספרי תורות (30 יוני 1866). דער רעזולטאט איז געווען, אז מ'האט דעם פאראגראף 6 אפגעשאפט און אנשטאט דעם האט מען איינגעפיהרט פאראגראף זיבען (7), וואס לויטעט: „נאר אזעלכע פרעמדע קאנען נאטוראליזירט ווערען, וואס זיינען פון קריסטליכען גלויבען".

פאר דעם בערלינער קאנגרעס פון 1878 יאהר, וואו אלע באלקאנישע פראגען האבען געדארפט ארומגערעדט ווערען, האבען די אידישע ארגאניזאציעס אין פראנקרייך און ענגלאנד אויסגעאיבט א שטארקען איינפלוס אויף זייערע רעגירונגען, אז מ'זאל ביי די פערהאנד־לונגען ניט פערגעסען אויך די לאגע פון די פערפאלגטע אידען. זייער השתדלות איז געקרוינט געווארען מיט ערפאלג. אויף דער זיצונג פון קאנגרעס דעם 24טען יוני האט דער פראנצויזישער דעלעגאט וואדינגטאן ערקלעהרט, אז די פראנצויזישע רעגיערונג שטעלט צווישען אנדערעס אלס בעדינג פאר דער סערבישער זעלבסטשטענדיגקייט — אויך די רעליגיעזע פרייהייט און גלייכבערעכטיגונג פון אלע בירגער אהן אונטער־שיעד פון רעליגיאן. ביסמארק האט דעם פארשלאג אונטערגעשטיצט. די ענגלישע דעלעגאטען, לארד ביקאנספיעלד און סאלסבורי, האבען אויפ־מערקזאם געמאכט אויף די נויטיגקייט צו פערברייטערען דעם פרינציפ אויף

אלע אָטאָמאַנישע פּראָווינצען, וואָס נויטיגען זיך אין דער שטיצע פון די גרויסמעכטען. דער רוסישער דעלעגאַט, פּרינץ גאָרטשאַקאָף, האָט אפילו געפּרואווט זיך אַנטקעגענשטעלען און דערוויזען אז רעליגיאָנס־פּרייהייט האָט ניט צו טהאָן מיט גלייכע רעכט, און אז אזעלכע טאָר מען די אידען ניט געבען. אָבער נאָך דעם ווי ביסמארק האָט קאַטעגאָריש ערקלעהרט, אז דייטשלאַנד שטעהט פאר גלייכע רעכט לויט דעם פאָרשלאַג פון וואדינגטאָן, און די פאָרשטעהער פון ענגלאַנד, עסטרייך, איטאַליען האָבען צו דעם צוגעשטימט — איז דער פאַראַגראַף, אז סערביע זאָל אַנערקענט ווערען זעלבסטשטענדיג מיט דער בעדינגונג פון רעליגיאָנס־פּרייהייט און בירגער־ליכער גלייכבערעכטיגונג אַנגענומען געוואָרען איינשטימיג. שפּעטער האָט וואדינגטאָן איבערגע׳חזר׳ט זיין פאָרשלאַג בנוגע רומעניען. דאָס מאָל איז שוין קיינער ניט געווען דאַגעגען. די שליחים פון דער רומענישער רעגיע־רונג האָבען די גאַנצע צייט אינטריגירט געגען די אידען. זעהענדיג, אז זיי וועלען זיך ניט ארויסדרעהען, האָבען זיי: אָרגעשלאָגען א ניט קלאָרע, כמעט גאָר ניט זאָגענדע פאָרמולע פון רעליגיעזער פרייהייט. דער איטאַ־ליענישער דעלעגאַט גראַף לאָנעי האָט געוואָלט מאכען אן ענדע צו די רומענישע אינטריגעס און פאָרגעשלאָגען, אז מ׳זאָל בפירוש און קלאָר בעשליסען, אז די אידען אין רומעניען, וואָס זיינען ניט קיין אונטערטאַנער פון א פרעמדער מלוכה, זאָלען ווערען געזעצליכע רומענישע בירגער (ביז דאַן זיינען אידען געווען פעררעכענט פאר „פרעמדע“). צום אומגליק אָבער האָט דער פראַנצויזישער פאָרשטעהער, וואָס איז גראַדע געווען דער ראש־המדברים אין דער פראַגע, געדענקט אז ס׳איז ניט נויטיג ספּעציעל צו דערמאָנען די אידען אין פונקט פון גלייכבערעכטיגונג, און האָט פאָרגע־שלאָגען אַן אַנדער נוסח, וואָס איז אריין אין בערלינער טראַקטאַט אלס פאַראַגראַף 44: „דער אונטערשיעד פון רעליגיע און רעליגיעזע איבער־צייגונגען טאָר ניט דיענען אין רומעניע אלס מאָטיוו אויסצושליסען אָדער ניט צו דערלאָזען געניסען בירגערליכע און פּאָליטישע רעכט, פערנעהמען רעגיערונגס און געזעלשאַפטליכע עמטער אָדער עהרען־פּאָסטען, פון פּראַק־טיצירן פערשיעדענע פּראָפעסיעס און מלאָכות אין אלע טהיילען פון דער מלוכה. אלע רומענער, ווי אויך פרעמדע, יוערט גאַראַנטירט פולע רעלי־גיעזע פרייהייט און א היעראַרכישע אָרגאַניזאַציע פון די פערשיעדענע אמונות, אזוי אויך זאָל ניט געמאַכט ווערען קיינע אונטערשיעדען אין די בעציהונגען צו די רעליגיעזע הויפּט־פאָרשטעהער. אונטערטאַנען פון פרעמדע מלוכות — סוחרים און אַנדערע, אָהן אונטערשיעד — וועלען געניסען אין רומעניען פולע גלייכהייט אָהן אונטערשיעד פון רעליגיע.“

דער פונקט איז איינשטימיג אנגענומען געווארען. לויט דעם פאר־שלאג פון סאליסבורי האט דיזער פונקט געדארפט איינגעשריבען ווערען אין דער רומענישער קאנסטיטוציע.

די אידען און זייערע פריינד זיינען געווען אויסער זיך פון פרייד — די אידען־פראגע אין רומעניען איז געלעזט, ענדליך, מיט מזל... באלד אבער האבען זיי איינגעזעהן, אז זיי האבען געהאט א ביטערען טעות.

די יעזואיטישע רומענישע שטאטסלייט האבען שוין געפונען אן אויס־וועג ווי אזוי ארויסצודרעהען זיך פון 44טען ארטיקעל. קודם כל האבען זיי פראוואצירט אין רומעניע מאניפעסטאציעס און דעמאנסטראציעס געגען אידען און געגען די החלטות פון בערלינער קאנגרעס. מ'האט געסטראשעט אויסצוקוילען מיט אמאל אלע אידען. מ'האט געשריבען אז דער גאנצער קאנגרעס איז נאר א אידישע אינטריגע. און אין דער צייט, וואס בולגאריע, סערביע און מאנטענעגרא האבען זיך אונטערגעווארפען די בעשלוסען פון קאנגרעס, האט רומעניען געשיקט שתדלנים אין אייראפא אויסצו'פועל'ן ביי די קאבינעטען מ'זאל אנערקענען די רומענישע אונאבהענגיגקייט אהן דעם ארטיקעל 44 — מיט דעם אויסרעד, אז ס'פאלק איז געגען. אנשטאט דעם פונקט 44 האבען זיי געוואלט יוצא זיין מיט'ן מאדיפיצירטער פארא־גראף 7 פון דער רומענישער קאנסטיטוציע.

דער תוך פון דיזען פונקט איז, אז אידען קאנען ביי געוויסע בעדינ־גונגען ווערען רומענישע בירגער. דער פארלאמענט דארף אבער שטימען וועגען יעדען פאל בעזונדער. רוסלאנד האט דערצו גלייך צוגעשטימט. עסטרייך האט בלויז געפאדערט רעכט פאר עסטרייכישע אידען וואס וואוינען אין רומעניע. דאס זעלבע האט געטהאן איטאליען. ענדליך האבען אויך דייטשלאנד, פראנקרייך און ענגלאנד אין א נאטע פון 20 פעברואר 1880 צוגעשטימט צו דער רומענישער זעלבסטשטענדיגקייט מיט דעם תנאי זי זאל אבהיטען דעם דערמאנטען 7טען פונקט פון דער קאנסטיטוציע.

אום צו שיטען זאמד אין די אויגען האט די רומענישע רעגיערונג צוזא־מענגעשטעלט א ליסטע פון 883 אידען, וואס האבען זיך בעטהייליגט אין דער מלחמה אין 1877 יאהר, און מ'האט זיי נאטוראליזירט מיט אמאל. אויסער דעם האט מען נאטוראליזירט 57 איינצעלנע אידען. מיט דעם האט זיך געענדיגט די טראגי־קאמעדיע פון אידישער גלייכבערעכטיגונג. אין פערלויף פון 21 יאהר, ביז 1900, האבען זיך נאטוראליזירט און בעקומען בירגער־רעכט בסך הכל 85 אידען.

אנשטאט צו היטען דעם בערלינער אבמאך און געבען אידען רעכט האט די רעגירונג אנגעהויבען סיסטעמאטיש צו פערפאלגען און בעגרענצען

די אידען, אז ס'זאל פאר זיי זיין אונמעגליך צו פערבלייבען אין לאנד. אום צו דערגרייכען דעם ציעל האבען זיך אנגעהויבען שיטען נייע גזרות. יעדער מיניסטער, סענאטאר, דעפוטאט, זשורנאליסט האט אויסגעטראכט נייע פלענער ווי אזוי צו פערביטערען דאס אידישע לעבען.

פון איין זייט האט מען טאקע אנגענומען א געזעץ, אז רעליגיע קאן ניט זיין קיין שטערונג צו בירגערליעכר און פאליטישער גלייכהייט, אבער „פרעמדע" (און די אידען ווערען גערעכענט פאר „פרעמדע", כאטש זיי וואוינען שוין אין לאנד הונדערטער און אפשר טויזענטער יאהרען) קאנען ווערען בירגער נאר דורך א ספעציעלען געזעץ, ד. ה. מיט דער צושטימונג פון פארלאמענט פאר יעדען אידען בעזונדער, ווי ס'איז אויבען דערמאנט געווארען. אזוי ארום הייסט דאס איז אי די פאדערונג פון בערלינער טראקטאט כלומר'שט נאכגעגעבען, אי די אידען בלייבען רעכטלאז ווי פריהער. און אום איינצופיהרען די נייע בעגרענצונגען געגען אידען — ווערען ביסלעכווייז אלע אידישע מלאכות און בעשעפטיגונגען ערקלעהרט אלס „פאליטישע רעכט", וואס נאר רומענישע בירגער קאנען זיי פראקטיצירען.

איינס נאכ'ן צווייטען ווערען געפאסט געזעצען, אז באנק־בעאמטע און אנגעשטעלטע מוזען זיין רומענישע בירגער (1880), דאסזעלבע מעקלער און חלפנים (1881), אידען טארען ניט פערקויפען קיין שטארקע משקאות אין דארפישע דיסטריקטען, אויך ניט אין די שטעט און שטעטלעך, „פרעמדע" טארען זיך ניט פריי בעוועגען פון איין ארט אין צווייטען אהן בעזונדערער ערלויבניש (1881), „פרעמדע" טארען זיך ניט בעטייליגען אין קאמערץ־קאמערען, האנדעלס־ביכער מוזען געפיהרט ווערען אין רומעניש אדער אין אן אנדער מאדערנער אייראפעאישער שפראך (כדי אויסצושליסען העברעאיש און אידיש) (1866), די מעהרהייט אנגעשטעלטע אין פריוואטע געזעלשאפטען מוזען זיין רומענער, צוויי־דריטעל פון די ארבייטער אין יעדער פאבריק מוזען זיין רומענער (1887), „פרעמדע" קינדער ווערען ניט אנגענומען אין שולען, אפילו עלעמענטארע, סיידען ס'בלייבט פרייער פלאץ נאך די רומענישע, און דאן ערשט מוזען זיי צאהלען א ספעציעלע טאקסע (1887—93). (אין יאהר 1898 האט מען 11,200 — עלף טויזענד צוויי הונדערט — אידישע קינדער אויסגעשלאסען פון שול־בילדונג), נאר „רומענער" האבען א רעכט צו ארבייטען ביי די באהנען. אין יאהר 1902 ווערט ארויסגעגעבען א יעזואיטיש־דראקאנישער געזעץ, וואס נעהמט צו ביי אלע אידישע בעלי־מלאכות זייער ברויט; דער געזעץ לויטעט: אום צו בעשעפטיגען זיך מיט וואסער ס'איז מלאכה דארף מען האבען א בעזונדער ערלויב־

ניש. „פרעמדע“ בעקומען ערלויבניש נאר דאן ווען זיי האבען א פאספארט און קאנען דערווייזען אז אין זייער לאנד האבען רומענער די זעלבע רעכט. און אזוי ווי אידען זיינען „פרעמדע“, און דערצו נאך אהן פאספארט, און קאנען ניט דערווייזען אז רומענער האבען דיזעלבע רעכט אין „זייער“ לאנד — ווערען זיי מיט איין מאל בערויבט פון זייער רעכט צו בעשעפטיגען זיך מיט אירגענד וועלכען פראפעסיע.

אין 1900 ווערט בעשטימט א נארמע פאר אידישע קינדער אין די שולען: פאר עלעמענטארע שולען 5½%, פאר מיטעלע 7½%. גלייכצייטיג שטערט מען אידען צו עפענען אייגענע שולען. א פעראָרדנונג פון מיניסטער פאָדערט, אז אידישע פריוואטע שולען זאָלען זיין אָפען אין שבת, און ביים שטודיום פון אידישער רעליגיע זאָלען די לעהרער און די קינדער זיצען אָהן היטלען.

די רעגירונג האָט זיך ניט בענוגענט מיט די געזעצען, וואָס זאָלען צווינגען די אידען אויסצואוואנדערען פון לאנד. אין יאָהר 1881 איז גע־פאסט געוואָרען א ספעציעלער געזעץ, וואָס אָטאָריזירט די רעגירונג ארויס־צוטרייבען יעדען „פרעמדען“, וועלכער איז ניט בעקוועם אין עפענטליכען לעבען. א ליאדע חשד, מסירה איז גענוג מ'זאָל אין איין מעת לעת ארויס־טרייבען א אידען פון זיין היים און ארויסשיקען איהם פון לאנד. כלל־טוער, זשורנאליסטען, ארבייטער — אידען פון אלע שיכטען זיינען געפאלען א קרבן פון דעם געזעץ. און יעדער איד לעבט אין שטענדיגען שרעק אינ־גאנצען ארויסגעטריבען צו ווערען פון לאנד.

אין דער זעלבער צייט וואָס אידען אלס „פרעמדע“ ווערען בערויבט פון זייערע מענשליכע און בירגערליכע רעכט, זיינען זיי אָבער אונטער־וואָרפען אלע בירגערליכע פליכטען; און ניט זייענדיג אָפיציעל און געזעצליך גערעכענט פאר רומענישע אונטערטאנען, זיינען זיי דאָך פער־פליכטעט צו מיליטער־דינסט. פאר'ן בערלינער טראקטאט האָבען די רומענישע אידען געדינט צוזאמען מיט רומענער. אויסלענדער, ווי אומע־טום, זיינען פון מיליטער דינסט געווען פריי. נאָכ'ן בערלינער טראקטאט האָט מען ניט געוואוסט וואָס צו טון. פעררעכענען אידען פאר בירגער — מוזען זיי דאָך בעקומען בירגערליכע רעכט. רעכענען זיי פאר אויסלענדער — דארפען זיי דאָך זיין פריי פון מיליטער־דינסט. ביז מ'איז געפאלען אויף אָן אָריגינעלע רומענישע המצאה: „אויסלענדער וואָס געניסען ניט קיין אויסלענדישע פראָטעקציאָן“. אין 1882 איז ארויס א געזעץ, אז אלע וואָס זיינען געבוירען אין רומעניען און קאָנען ניט דערווייזען אז זיי זיינען פער־פליכטעט צו דיענען אין אן אנדער לאנד — מוזען ערפילען זייער מיליטער־

דינסט אין רומעניען. מיט אזא צינישער המצאה האָט מען געצוואונגען די אידען צו פערגיסען זייער בלוט פאר דעם לאנד וואָס ערקלעהרט זיי פאר אויסלענדער.

דערפאר אָבער האָט דער איד מעהר ווי זיין א פּראָסטער סאָלדאט קיין רעכט ניט. אן „אויסלענדער" מוז טאקע דינען, אָבער דערהויבען ווערען צו א העכערען גראד טאָר ער ניט. אום די בארבארישע געזעצען זאָלען וואָס שטרענגער אָבגעהיט ווערען — מאכט מען אין פארלאמענט אָפטע אינטערפעלאציעס, די מיניסטאָרען שיקען ארויס דראקאָנישע ערצ׳ קלערונגען און צירקוליארען, אז מ'זאָל מיט די אידען מחמיר זיין כחוט השערה — און די פּאָליציע פערשטעהט שוין וואָס זי האָט צו טאָן, און פיהרט זיך אויף געגען אידען ברוטאל, מיסברויכט איהר מאכט, ענטזאגט אידען פון געזעצליכער שוץ, פיהרט איין ווילקירליכע פעראָרדנונגען; מ'צושטערט אידישע הייזער מיט היגיענישע אויסרעדען, מ'נעהמט צו זייערע שולען, האָספּיטעלער און אנדערע געזעלשאפטליכע געביידען, ניט צאָהלענדיג די געזעצליכע בעלוינונג — מיט'ן אויסרעד, אז די אידישע קהלה איז ניט קיין יורידישע פּערזאָן.

און ווען מ'האָט זיך אמאָל געקלאָגט אויף דער ברוטאליטעט פון דער פּאָליציע צום פּרעפעקט פון בוקארעשט, האָט ער געענטפערט:

„פרייהייט, גלייכהייט און ברידערליכקייט איז פאר אונז, רומענער, ניט פאר די אידען".

.6

די אידישע רעכט־לאַגע אין עסטרייך

אין עסטרייך זיינען זינט 1867 יאָהר אלע בירגער גלייכבערעכטיגט און קיין שום בעשרענקונגען פאר אידען, אלס אזעלכע, עקזיסטירען ניט אינ'ם געזעץ. אידען געניסען פולע פערזענליכע פרייהייטען און בירגערליך־פּאָליטישע רעכט צוגלייך מיט אלע אנדערע בירגער פון לאנד.

פ א ק ט י ש האָט דער אנטיסעמיטיזם בעוויזען צוריק צו בעשרענקען די אידישע רעכט אין געוויסע פּרטים, בעזונדערס אין דער שטאַט וויען און אין דער פּראָווינץ גאליציען; פ א ק ט י ש האָט די אידען־פיינדליכע פּראקטיק פון דער גאליצישער אדמיניסטראציע אין די לעצטע צעהן־פופ־צעהן יאָהר געבראכט די אידען אָהן א שיער שאָדען און זיי אָפטמאָל עקאָ־נאָמיש רואינירט, קולטורעל דערנידריגט און פּאָליטיש בעשרענקט, נאָר

אינ'ם געזעץ אַלס אַזעלכען בלייבען די אידען, ווי פריהער, גלייכבערעכטיגט. בלויז איין מאָל איז געמאכט געוואָרען אַ פערזוך אויף אָפען־יורידיש צו בענגרעניצען די אידישע רעכט: סף הכל מיט אכט יאָהר צוריק האָט דער אנטיסעמיטישער דעפוטאט פון רייכסראט (רייכס־פארלאַמענט) שמידט אריינגעבראכט דעם פאָרשלאַג איינצופיהרען אַ פּראָצענט־נאָרמע פאַר דער אידישער שול־יוגענד. דער פאָרשלאַג איז שיער ניט אָנגענומען געוואָרען. נאָר איין קלייניגקייט האָט געפעהלט, אז עסטרייך זאָל מאכען אָן אָנהויב און נאָכמאַכען די רוסישע „פּאָריאַדקעס": בלויז מיט אַ פּאָר שטימען מעהרהייט איז גערעטעט געוואָרען דער פּרינציפּ פון אידישער גלייכבערעכטיגונג. דערווייל געניסען די אידען, אַלזאָ, גלייכע בירגערליכע רעכט.

דערפאַר אָבער ליידען אידען אין עסטרייך פון נאַציאָנאַלער רעכטלאָזיגקייט. אין אָט דעם לאַנד, וועמעס פּאָליטיק שטעלט פאָר אַ קלאַסישען ביישפּיעל פון נאַציאָנאַלע קאָנפליקטען, — וואו נייַן פערשידענע פעלקער האַלטען אין איין רייסען זיך, שוין באַלד זיבעציג יאָהר, פאַר נאַציאָנאַלע רעכט, נאַציאָנאַלע פּריווילעגיעס און איינפלוס, איז דאָס אידישע פאָלק, צום אונטערשייד פון אַלע אַנדערע ניט פעררעכענט פאַר קיין פאָלק און טאָר ניט פּרעטענדירען אויף דער בעפרידיגונג פון זיינע אינטערעסען. נאָר לאָמיר קודם זעהן, ווי אַזוי די נאַציאָנאַלע פראַגע ווערט בכלל פערענטפערט אינ'ם עסטרייכישען געזעץ.

אין דער „אָקטראָאירטער" קאָנסטיטוציע פון 7 מערץ 1849, וועלכע איז שפּעטער געוואָרען די גרונדלאַגע פון דער עסטרייכישער מלוכה, ווערט, אגב, פּראָקלאַמירט: „אַלע פאָלקסשטאַמען זיינען גלייכבערעכטיגט און יעדער פאָלקסשטאַם האָט אַן אונפערלעצליכעס רעכט אויפצוהאַלטען און צו ענט־וויקלען זיין נאַציאָנאַליטעט און שפּראַך". אָטאָ די ווערטער זיינען אריין אין דער היינטיגער קאָנסטיטוציע, אין פּאַראַגראַף 19 פונ'ם „שטאַטס־גרונד־געזעץ איבער די רעכט פון די שטאַטס־בירגער". אינטערעסאַנט איז אָבער, וואָס ביז איצט איז נאָך ניט געלונגען אָט דעם שעהנעם פּאַראַגראַף 19 צו פערוואַנדלען אין אַ ווירקליכעס סיסטעם פון נאַציאָנאַלע בעציהונגען. פאַקטיש איז נאָך אין עסטרייך אַלץ ניטאָ קיין פולע נאַציאָנאַלע גלייכ־בערעכטיגונג, אַלע פעלקער ווערען דאָרט מעהר אָדער ווייניגער בעשׂרענקט, און דאָס אידישע פאָלק איז, אין שרייענדיגען ווידערשפּרוך צו דער קאָנ־סטיטוציע, איננאַנצען בערויבט פון זיינע נאַציאָנאַלע רעכט.

עסטרייך איז צוטיילט אין אויטאָנאָמע פּראָווינצען („קרוינלענדער"), יעדע פּראָווינץ געניסט ברייטע זעלבסטפערוואַלטונג אין די ענינים פון

פאלקס־בילדונג און קולטור, פון לאקאלער ווירטשאפט, ווי צ. ב. די בענוצונג פון וועלדער און בערג, די דורכפיהרונג פון וועגען און אייזענבאהנע, פון קאנאלען א. אז. וו. אן דער שפיץ פון יעדער פראווינציעלער פערוואלטונג שטעהט א געזעצגעבערישער לאנדטאג, גלייך ווי די לעדזשיסלייטשורס פון יעדען שטאט אין אמעריקא, און א שטאטהאלטער מיט זיינע אונטערבעאמטע. דער לאנדטאג ווערט געקליבען פון דער בעפעלקערונג דורך א פערפלאנטערטען און העכסט אנטי־דעמאקראטישען וואהל־סיסטעם, און דער שטאטהאלטער ווערט פונ'ם קייסער בעשטימט. בכלל איז נאך דער פארלאמענטאריזם אין עסטרייך זעהר שוואך ענטוויקעלט, און דאס אלגעמיינע וואהלרעכט איז דערווייל דורכגעפיהרט געווארען בלויז אינ'ם צענטראלען פארלאמענט, דעם „רייכסראט". די עסטרייכישע דעמאקראטיע געפינט זיך נאך אין די וויקעלעך, און די פראווינציעלע אויטאנאמיע האט דארט מיט דער דעמאקראטיע נאך גאר ניט צו טאן. אין אלע פראווינצען געהערט די הויפט־מאכט צו די פריצים (לאנדבעזיצער) און צו די העכערע גלחים, זיי בילדען די מעהרהייט אין די לאנדטאגען, און די שטאטהאלטערס ווערען אויך שטענדיג בעשטימט פון זייער מיט.

ס'פערשטעהט זיך ממילא, אז אט די פערעלטערטע ארדנונג גיט די מעגליכקייט דער נאציאנאלער מעהרהייט פון איטליכער פראווינץ צו אונטערדריקען די נאציאנאלע מינדערהייט, און ס'בעקומט זיך א שרעקליכער פלאנטער פון נאציאנאלע תביעות און סכסוכים, ווייל גראד א פאלק, וואס האט די מאכט אין איין פראווינץ, איז צופעליג א מינדערהייט אין דער צווייטער פראווינץ. אזוי ווערען די דייטשען אונטערגעדריקט אין טשעכיען, און די טשעכען, צוריק, פון די דייטשען אין נידער־עסטרייך; די פאליאקען הערשען אין גאליציען און ווערען בע'עול'ט אין שלעזיען; די איטאליענער הערשען אין דאלמאציען (דוקא איבער א פויערשער מעהרהייט פון סלאווענער) און ליידען צרות פון די דייטשען אין טיראל. און דער גאנצער מיש־מאש פון די פראווינציעלע פארלאמענטען טראגט זיך אריבער אינ'ם צענטראלען פארלאמענט. דאס שאפט אונאויפהערליכע שטערונגען פאר דעם גאנצען לעבען פון דער מלוכה און פאראליזירט אפטמאל דאס צענטראלע נערוועו־סיסטעם פון דער פאליטיק אין עסטרייך. כדי צו בערוהיגען די נאציאנאלע אפעטיטען ווארפט צו די צענטראל־רעגירונג פון צייט צו צייט א הנחה דער אדער יענער נאציאנאלער גרופע. איין נאציע קריגט אן אוניווערסיטעט, אדער זי קומט אפ בלויז מיט א צוזאג פון אן אוניווערסיטעט אויף לעתיד לבוא, א צווייטע נאציע קריגט איהרען א מיניסטער אין קאבינעט, איהרען א שטאטהאלטער אין דער פראווינץ א. ה. גל.

דאָס דעמאָראַליזירט נאָך מעהר די פּאָליטישע מדות פון לאַנד, ווייל דאָס פיהרט צו אַ שטענדיגען שאַכער־מאַכער צווישען דער רעגירונג און די בירגערליך־נאַציאָנאַלע פּאַרטייען.

אזוי איז דאָס, פערשטעהט זיך, אויך אין די „אידישע" פּראָווינצען, ווי גאַליציען און בוקאָווינאַ: צוזאמען מיט די ברייטע שיכטען פון דער אַלגעמיינער בעפעלקערונג זיינען אויך די אידישע מאַסען בערויבט פון וואהלרעכט און האָבען ניט קיין ברעקעל איינפלוס אויף דער לאַנד־פערוואַלטונג. די קליינע הייפעל אידישע קאַפּיטאַליסטען און גרונדבעזיצער, וועלכע איז אויסגעקנעפּעלט מיט די קריסטליכע פּריצים, געניסט אויך איהר חלק פון די פּריצישע און קאַפּיטאַליסטישע פּריווילעגיעס און קאָן אזוי אָדער אַנדערש פערטיידיגען איהרע אינטערעסען.

מיט איין וואָרט, אויב די אידישע מאַסען אין עסטרייך זיינען פאַקטיש בערויבט פון פּאָליטישע רעכט, איז דאָס בלויז אַ רעזולטאַט פון דער אַלגעמיינער פּאָליטישער רעכטלאָזיגקייט פון די גרויסע פאָלקס־מאַסען, און דאָס האָט ניט צו טאָן מיט קיין שום ספּעציעלער אידישער לאַגע.

אין עסטרייך איז אָבער נאָך ביז'ן היינטיגען טאָג ניטאָ קיין פּ ו ל־ ש ט ע נ ד י ג ע רעליגיאָנס־פרייהייט. ס'זיינען נאָך עד היום פערבאָטען געמישטע חתונות פאַר מיטגליעדער פון פערשיעדענע רעליגיעזע גרופּען: עס איז פערבאָטען אַ געמישטע הייראַט צווישען קריסטען און אידען, קריסטען און מוסולמאַנער א. אז. וו. דערפאַר אָבער איז אַנערקענט דאָס רעכט ארויסצוטרעטען פון איטליכער רעליגיעזער געמיינשאַפט און צו ערקלערען זיך פאַר „קאָנפעסיאָנסלאָז", ד. ה. ניט־רעליגיעז. אַ סך וויכטיגער איז אָבער, וואָס די קאַטוילישע קירך האָט אַ גאַנצע סעריע פּאָליטישע פּריווי־לעגיעס אין פערגלייך מיט אַנדערע רעליגיעס: די קאַטוילישע בישאָפען און ערצבישאָפען קריעגען אַ בעזונדערע פערטרעטונג אין דער אויבער־שטער געזעצגעבונגס־קערפּערשאַפט פון דער אימפּעריע (אינ'ם „הערען־הויז") און אין די פּראָווינציעלע לאַנדטאַגען. די אידישע רעליגיע געניסט ניט פון דער פּריווילעגיע. אין די אוניווערסיטעטען זיינען פאַראַן ספּע־ציעלע קאַטוילישע־טעאָלאָגישע פאַקולטעטען, אויסגעהאַלטען פון דער רע־גירונג, בעת די אידיש־טעאָלאָגישע לעהר־אַנשטאַלט ווערט בלויז אין אַ קליינער מאָס סובסידירט פון דער רעגירונג.

נאָר דאָס וואָלט שוין געווען פון די קלייניגקייטען, ווען די אידישע נ אַ צ י אָ ן וואָלט אַנערקענט געוואָרען, אַלס אַזעלכע, צוגלייך מיט אַלע אַנדערע פעלקער. דער בעגריף „אידישעס פאָלק", „אידישע שפּראַך", „אידישע קולטור" עקזיסטירט ניט פאַר'ן עסטרייכישען געזעץ, וועלכעס

רעכענט זיך דאָך מעהר אָדער וועניגער מיט אַלע אַנדערע שפּראַכען און קולטורען. די אידען ווערען מיט געוואַלט צוגערעכענט צו אַנדערע נאַציאָנען, און ספּעציעל צו יענע, וואָס האָבען די מאַכט אין דער אָדער יענער פּראָווינץ. פאַר יעדער פּראָווינץ ווערען אַנערקענט צוויי אָדער דריי „לאַנדעס־איבליכע שפּראַכען“. די מייסטע אידען וואוינען אין גאַליציען, בוקאָווינא און וויען. אין גאַליציען זיינען „לנאַדעס־איבליך“ די פּוילישע און די אוקראַאינישע (רוטענישע) שפּראַך, אין בוקאָווינא די דייטשע, די רומענישע, די פּוילישע און די אוקראַאינישע, אין וויען בלויז די דייטשע. אידיש ווערט אין ערגעץ ניט אַנערקענט פאַר „לאַנדעס־איבליך“, ד. ה. אָנגענומען אינ׳ם געברויך פון דער פּראָווינץ.

צווישען אַלע גיין פעלקער פון עסטרייך פערנעהמען די אידען לויט זייער צאָהל (אַ מיליאָן מיט אַ פערטעל) דעם פינפטען פּלאַץ, אַ סך אַ גרעסערען פּלאַץ ווי די איטאַליענער, רומענער און סלאָווענען, נאָר קיינער רעכענט זיך ניט דערמיט. יעדער „לאַנדעס־איבליכע“ שפּראַך האָט גרע־סערע אָדער קלענערע רעכט אין דער פאָלקס־שול, אין עפענטליכער פער־וואַלטונג, אין געריכט. די אידישע שפּראַך איז רעכטלאָז. דאָקומענטען אין אידיש (און העברעאיש) האָבען ניט קיין שום יורידישע קראַפט, אַ וועקסעל, געשריבען אין אידיש, ווערט אַבסאָלוט ניט אַנערקענט. אַלע שטאַטס־פעראָרדנונגען אין גאַליציען, צ. ב., ווערען פערעפענטליכט אין פּויליש און אוקראַאיניש, אין אַ איד, וועלכער קאָן ניט לעזען קיין אַנדער שפּראַך, חוץ אידיש, קאָן זיי פעראָרדנונגען ניט פערשטעהן. יעדע נאַציע דאַרף לויט׳ן געזעץ קריגען אַ געוויסע פּראָפּאָרציע צווישען די בעאַמטע פון לאַנד: עס מוזען זיין פּוילישע און אוקראַאינישע בעאמטע, נאָר ניט קיין אידישע, ווייל די אידען זיינען דאָך קיין נאַציאָן ניט. ווען אַ איד ווערט געשטעלט צו געריכט, מוז ער אָפּגעבען זיין פערטיידיגונג אין אַ פרעמדער שפּראַך, ניט אין אידיש, בעת אַן אוקראַאינער, אַ רומענער, אַ סלאָווענער קאָנען זיך פערטיידיגען אין זייער מוטער־שפּראַך. ס׳איז לייכט זיך פאָרצושטעלען, ווי שעדליך דאָס רופט זיך אָפּ אויף די אינטערעסען פון אַ אידישען אָנגע־קלאָגטען, ווען ער מוז זיך פערשטענדיגען מיט די ריכטער אין אַ פרעמדער, אונגעוואוינטער און ניט־היימישער שפּראַך, בשעת זיין געגנער אין דעמ־זעלבען געריכט קאָן פריי אויסדריקען זיינע געדאַנקען אין דער היימישער שפּראַך.

אַ דאַנק דער נאַציאָנאַלער פערשיעדענאַרטיגקייט פון דער בעפעלקע־רונג שפּיעלט אין עסטרייך אַ גרויסע ראָלע די רובריק פון „אומגאַנגס־שפּראַך“ ביי דער פאָלקס־צעהלונג. אַלגעמיינע פאָלקס־צעהלונגען ווערען

געמאכט אַלע צעהן יאָהר, און שטענדיג זיינען די אידען געצוואונגען אָנ־צוגעבען אַ פרעמדע שפראך, — פערשטעהט זיך, די שפּראך פון דער הער־שענדיגער מעהרהייט. די אכט הונדערט טויזענד אידען פון גאַליציען ווערען מיט אַ מאָל „פּאָליאַקען", און דערמיט ווערט געפעלשט דער גאַנצער פאַקטישער צושטאנד פון דער פּראָווינץ. באמת'ען וואוינען אין גאַליציען אוקראַאינער כמעט אזוי פיעל, וויפיעל פּאָליאַקען. נאָר אַז מ'רעכענט צו אַלע אידען צו די פּאָליאַקען, קומט דעמאָלט אויס, אַז די פּאָליאַקען זיינען די מעהרהייט, און זיי קומען גרעסערע פּריווילעגיעס, קריגען די פּאָליאַקען שוין „על פּי יושר" די מעהרהייט שטימען אין דער רעגירונג. אזוי ווערען די אידישע מאַסען בענוצט פון די שטאַרקע און פּריווילעגירטע, כדי נאָך מעהר צו אונטערדריקען די שוואכערע פעלקער. אין מעהרען ווערען די אידען צוגערעכענט צו די דייטשען, כדי צו בעשרענקען די רעכט פון די טשעכען. און דאָס גיט צו נייעם שטאָף פאַר אַנטיסעמיטישע העצעס.

ניט האָבענדיג קיין אייגענעם זעלבשטענדיגען נאַציאָנאַלען ווערט, פערוואַנדלען זיך די אידען ממילא אין אַן אַנטינאַציאָנאַלען מיטעל פאַר אונטערדריקונג. און דורך דעם ווערט פערשאַרפט די בעציהונג צווישען אידען און ניט־אידען, דער אַנטיסעמיטיזם שעפּט נייע שפּייז פון אָט דער אוננגעזונטער לאַגע. די אידען ווערען אַן אָביעקט פון אַלגעמיינער שנאה און פעראַכטונג.

אין אַ לאַנד, וואו די לופט איז אָנגעזאַפּט מיט נאַציאָנאַלע געפיהלען און מיט נאַציאָנאַלע טענות, האָט בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג אַליין בלויז אַ בעשרענקטען ווערט. אַ בירגער קאָן ניט האָבען די אמת'ע ווערדע פון אַ בירגער, ווען ער געהערט צו אַ פאָלק, וואָס האָט ניט קיין פולע ווערדע פון אַ פאָלק. אויב זיינע פערזענליכע און בירגערליכע רעכט זיינען ניט בעשרענקט טעאָרעטיש אויפ'ן פּאַפּיר, ווערען זיי בעשרענקט פּראַקטיש אין לעבען. און דער טרויעריגער אמת איז, אַז די אידען אין עסטרייך ווערען, ניט קוקענדיג אויף בירגערליכער עמאַנסיפּאַציע, דאָך אַלץ פערפאָלגט סיי פון דער רעגירונג, סיי נאָך אַ סך מעהר פון דער אָרטיגער אַדמיניסטראַציע און פון דער קריסטליכער בעפעלקערונג.

די אַנטיסעמיטישע אַדמיניסטראַציע פון ניעדער־עסטרייך האָט אין לויף פון יאָהרען דורך דראַסטישע צירקולאַרען געמאַכט אַ תל פון אַ גאַנצער סעריע אידישע פּרנסות, דאָס לעבען פון טויזענטער אידישע פּאַקענטרעגער („הויזירער") איז פערוואַנדעלט געוואָרען אין אַן אומענדליכען גיהנום; די אידישע שטאָדט־בעאַמטע זיינען אַלע אָפּגעזאָגט געוואָרען פון זייערע שטעלעס, די פּראָסטע אידישע אַרבייטער ביי די אייזענבאַהנען, און ביי

די עלעקטרישע שטאָדט־טראַמוואיען זיינען אלע ארויסגעוואָרפען געוואָרען אויפ'ן גאַס; נייע שטרענגע געזעצען וועגען אָבליגאטאָרישע פאך־געגאָסענ־שאפטען („צעכען") ווערען בענוצט, כדי צו שטערען די אידען דאָס רעכט צו פערנע...ען זיך מיט האנדעל און מלאָכה. אידען ווערען ניט צוגעלאָזט צום מאָנאָפּאָליזירטען טאבאַק־האנדעל א. אז. וו.

אין גאליציען אונטערשטיצט דער סעים (לאנדטאג) מיט פינאנציע־לע מיטלען (וואָס ווערען גענומען אויך פון די אידישע שטייער־צאָהלער) א גאנצע סעריע אַנטיסעמיטישע קאָאָפּעראטיווען, וועלכע שטרעבען ארויסצו־שטופּען דעם אידען פּונ'ם האנדעל. דער קרעדיט אין דער רעגירונגס־באַנק איז ברייט אָפען פאר יעדער אַנטיסעמיטישער אונטערנעהמונג און פער־שלאָסען פאר די אידען. דער סעים האָט אין 1910 יאָהר פּלוצלונג צוגענומען ביי טויזענטער אידען די „פּראָפּינאציע", ד. ה. די פּאטענטען צו האנדלען מיט בראָמפען און אָפּגעגעבען עס צו זייערע קריסטליכע קאָנקורענטען. אין 1913 יאָהר האָט דער סעים פּלוצלונג קאָנפיסצירט ביי די הענדלער (ד. ה. בעיקר ביי די אידען) דעם גאנצען פּאָרראט שוועבעלאך, אויף דעם ווערט פון עטליכע מיליאָן קראָנען: דער אויסרייד איז געווען, אז די דאָזיגע שוועבעלעך זיינען שעדליך פאר'ן געזונט. די שטרענגע געזעצען וועגען זונטאָג־רוה ווערען בענוצט, כדי צו שעדיגען די אידישע הענדלער און בעלי־מלאכות. — מיט איין וואָרט, ניט האָבענדיג קיין מאכט צו בעשרענקען על פּי געזעץ די פּערזענליכע און בירגערליכע רעכט פון די אידען, מיהען זיך די פּוילישע הערשער פון גאליציען דורך פּאָליצייאישער פּראקטיק צו רואינירען די אידען עקאָנאָמיש, און צו דערנידריגען זיי מאָראליש.

דאָס לאנד־מיניסטעריום פון פאָלקס־בילדונג (לאנדעס־אויסשוס) אין גאליציען פערשפּרייטען אין די שולען אזוינע לערנביכער, וואָס ענטהאלטען אַנטיסעמיטישע העצעס און אָנצוהערענישען, שטעלט אָן אַנטיסעמיטען פאר לעהרער אין די שולען. קאטוילישע מאָנאכען גנב'ען צו אידישע קינדער, פערשפּארען זיי אין די קלויסטערס און שמד'ען זיי דאָרט אָפּ. אזוינע פאלען טרעפען כמעט יעדע וואָך, און לית דין ולית דיין. ס'העלפט ניט קיין קלאָגען זיך פון די עלטערען, אבי די גלחים ערקלעהרען, אז דאָס קינד האָט זיך גע'שמד'ט מיט זיין גוטען ווילען... גרויזאמליכע פּראָצעסען מיט עלילת דם זיינען אויך ניט אומבעקאנט אין עסטרייך: גענוג נאָר צו דער־מאָהנען דעם שענדליכען פּראָעס אין פּאָלנא, וואו דער איד הילזנער איז צוויי מאָל פערורטיילט געוואָרען צו טויט־שטראָף.

און קיינער איז ניטאָ אין לאנדטאג און אין צענטראלען פּארלאמענט, ווער ס'זאָל זיך פאר די אידען איינשטעלען. די אסימילאטאָרישע אידען

האבען אפילו שוין פון לאנג א פערבאנד פאר רעכט־שוץ, „די עסטרייכיש־איזראעליטישע אוניאן“, נאר די לעצטע האט ניט דערגרייכט קיין שום וויכטיגע רעזולטאטען, ווייל זי האט מורא צו בעטאנען די נ א צ י א נ א ל ע זייט פון דער אידען־פראגע. אזוי ווי די אידען ווערען פעררעכענט צו די אנדערע פעלקער, וואלטען על פי יושר געדארפט אט די פעלקער זיך איינשטע־לען פאר זייערע אידען. איז אבער די צרה, וואס סיי דער פוילישער קלוב, סיי דער דייטש־נאציאנאלער פערבאנד אין פארלאמענט זיינען איינער דעם צווייטען ווערט מיט זייער אנטיסעמיטיזם. די רעגירונג, צוריק, רעכענט זיך ניט מיט קיין שום אנפראגע און פאדערונג, וואס ווערט ניט אונטערשטיצט פון א בעדייטענדער פארטיי אין פארלאמענט. בלייבט, אלזא, די סאציאל־דעמאקראטישע פארטיי. די לעצטע איז ניט אנטיסעמיטיש, חלילה, זי איז נאר אזוי זיך אנגעהויכט פון אידען־פערארכטונג. זי ערקלעהרט, אז זי וויל ניט ווערען קיין „שוץ־טרופע פאר אידען“... אינ׳ם געזעץ־פראיעקט, וואס איז אריינגעבראכט געווארען פון דער סאציאל־דעמאקראטישער פארלא־מענטס־פראקציע צו געבען רעגירונגס־שטיצע פאר די מינאריטעטס־שולען (אין 1912 יאהר), זיינען אויסגערעכענט געווארען ביים נאמען אלע פעלקער, נאר בכיון ניט די אידען. די אפיציעלע פיהרער פון דער עסטרייכישער סאציאל־דעמאקראטיע האלטען ניט די אידען פאר קיין נאציע.

קיין חדוש ניט, וואס אידען ווערען ניט אנערקענט ביי די פראווינציעלע וואהל־רעפארמען, וואס ווערען געמאכט אין משך פון די לעצטע צעהן יאהר. אין 1907 יאהר האט מען אין מעהרען געבילדעט צוויי וואהל־קוריעס, א דייטשע און א טשעכישע, וואו יעדע נאציע מוז בעזונדער אויסוועהלען איהרע דעפוטאטען אין לאנדטאג. די ציוניסטען האבען פערלאנגט א אידישע קוריע, נאר מ׳האט זיי ענטזאגט, און די אידען מוזען שטימען אין דער דייטשער קוריע.

אין בוקאווינא וואוינען פינף נאציאנען, און פון זיי זיינען די אידען די דריטע לויט דער צאהל, א סך מעהר, איידער דייטשען און פאליאקען. ביי דער וואהל־רעפארם צום בוקאווינישען סעים אין 1909 יאהר האט דער סעים אליין בעשלאסען, אז צווישען די נאציאנאלע קוריעס זאל אויך זיין א אידישע. נאר די אידישע אסימילאטארען האבען זיך משתדל געווען אין וויען ביי דער צענטראל־רעגירונג, אז די לעצטע זאל ניט צולאזען קיין אידישע קוריע, און די רעגירונג האט זיי געפאלגט: די אידען ווערען אין דער בוקאווינא צוגערעכענט צו די דייטשען. דאס איז אפילו שעדליך פאר די דייטשען גופא, ווייל זיי ווערען אין דער „דייטשער“ קוריע איינפאך בטל בששים צווישען די אידען, און כמעט אלע דעפוטאטען ווערען גע־

וועהלט פון די אידען. נאָר אפילו די דייטשע פּראָטעסטען העלפען ניט: וויען וויל ניט אנערקענען קיין אידישע נאַציע.

די ערשטע, וואָס האָבען פערבונדען דעם צוזאַמענהאַנג צווישען דער נאַציאָנאַלער און דער בירגערליכער גלייכבערעכטיגונג, זיינען געווען אין עסטרייך די פּועלי־ציון („די אידישע סאָציאַליסטישע ארבייטער־פּארטיי פּועלי־ציון"). מיט צוועלף יאָהר צוריק האָבען זיי די ערשטע פאָרמולירט די פאָדערונגען פון נאַציאָנאַלער גלייכבערעכטיגונג און נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע. ערשט שפּעטער זיינען די פאָדערונגען אויפגענומען געוואָרען אָפיציעל פון די אַלגעמיינע ציוניסטען און נאָך אַלץ ניט אָפיציעל און ניט קאָנסעקווענט פון דער „איד. סאָצ.־דעמ. פּאַרטיי" (דעם גאַליציישען „בונד"). בשעת דער וואַהל־רעפאָרם צום פּאַרלאַמענט אין 1905 און 1906 יאָהר האָבען די פּועלי־ציון אויפגעהויבען אַ ברייטע פאָלקס־בעוועגונג אין גאַליציען צו פערלענגען פּראָפּאָרציאָנעלעס וואַהל־רעכט פאַר די אידען. ווען דער אסימילאַטאָרישער פיהרער ע. ביק האָט אראַנזשירט אין לעמבערג אַ צוזאַמענפאָהר צו בעקעמפען די אידישע פאָדערונגען, זיינען די פּועלי־ציון בעפאַלען דעם פערזאַמלונגס־זאַל און געצוואונגען שליסען דעם צוזאַמענפאָהר. באַלד נאָך דעם האָבען זיי אין פערבינדונג מיט די ציוניסטען צונויפגערופען אין איין וואָך 250 פאָלקס־פערזאַמלונגען איבער גאַנץ גאַליציען, און 250 פּעטיציעס זיינען געשיקט געוואָרען קיין וויען צו פאָדערען אַ אידישע פערטרעטערשאַפט אין פּאַרלאַמענט.

אַ געוויסען ערפאָלג האָט די בעוועגונג דאָך געהאַט: די רעגירונג איז געצוואונגען געווען אויסצוטיילען אין גאַליציען זעקס וואַהל־קרייזען מיט אַ אידישער מעהרהייט, און ביי די נעכסטע וואַהלען זיינען אויסגעקליבען געוואָרען דריי ציוניסטען. צוזאַמען מיט'ן דעפּוטאַט פון טשערנאָוויץ, בענאָ שטרויכער, האָבען זיי געבילדעט דעם ערשטען „נאַציאָנאַלען אידישען קלוב" אין פּאַרלאַמענט. ביי די צווייטע וואַהלען אין פיער יאָהר ארום האָט די רעגירונג געשלאָסען אַ געהיימען אָפּמאַך מיט די פּוילישע סאָציאַל־דעמאָקראַטען צום צוועק צו פערניכטען די אידיש־נאַציאָנאַלע קאַנדידאַטען. דאָס האָט געבראַכט דערצו, אַז אַלע ציוניסטען זיינען דורכגעפאַלען ביי די וואַהלען, אַ דאַנק דעם אונערהערטען טעראָריזם פון דער אדמיניסטראַציע און די וואַהל־פעלשונגען, און דער שפּיץ פון טעראָריזם איז דערגרייכט געוואָרען ביי דעם בעקאַנטען בלוטבאָד אין דראָהאָביטש.

ביי דער לעצטער פאָלקס־צעהלונג פון 1910 יאָהר האָבען די פּועלי־ציון אויפגעהויבען אַ גרויסע פאָלקס־בעוועגונג, צו פערשרייבען אין די כטאַטיסטישע בויגענס די אידישע „אומגאַנגס־שפּראַך". צו די פּועלי־ציון זיינען

אין דעם פּרט צוגעשטאַנען אויף די בונדיסטען און די ציוניסטען, און הונדערטער טויזענטער אידען האָבען געפאָלגט דעם רוף. נאָר די גאַליציִשע רעגירונג האָט אָנגענומען די שאַרפסטע מיטלען צו צווינגען די אידען, זיי זאָלען זאָגען אַ ליגען און אָנגעבען פּויליש אַלס זייער שפּראַך. יעדען אידען, וואָס האָט אָנגעגעבען „אידיש“, האָט מען בעשטראָפט מיט 40 קראָנען אָדער מיט 4 טאָג אַרעסט, און די רעגירונגס־בעאַמטע האָבען סיסטעמאַטיש מיט די אייגענע הענט אויסגעשטראָכען „אידיש“ פון די ליסטען און פערביטען אויף „פּויליש“.

ביי דער וואהל־רעפאָרם צום גאַליציִשען סעים אין די לעצטע פּאָר יאָהר פאַר דער מלחמה האָבען די פּועלי־ציון און די ציוניסטען ארויסגעשטעלט די פאָדערונג פון אַ בעזונדערער אידישער קוריע, ווייל די רעפאָרם האָט אורשפּרינגליך געזאָלט שאַפען בלויז צוויי קוריעס, די פּוילישע און די אוקראַאינישע און די אידען צורעכענען צו די פּאָליאַקען. געגען דער פאָדערונג פון אַ אידישער קוריע זיינען ארויס די אַסימילאַטאָרען און די בונדיסטען. אָבער דער פּראָיעקט פון קוריעס בכלל איז אין גיכען פערוואָרפען געוואָרען, און די אידישע בעוועגונג האָט אָנגעוואָרען איהר לאָזונג און איהר קראַפט ביי אָט דעם פּונקט. דער רעזולטאַט איז, וואָס מ׳האָט אויסגעטיילט צוויי סאָרטען נאַציאָנאַלע וואהלקרייזען: פּוילישע וואהלקרייזען מיט אַ פּוילישער מעהרהייט און רוטענישע וואהלקרייזען מיט אַ רוטענישער מעהרהייט. פאַר די אידען איז מען יוצא געווען דערמיט, וואָס מ׳האָט אויסגעטיילט זעקס אידישע שטעדט, און אויף דאָרט געמאַכט דאָס וואהל־סיסטעם אַזוי, אַז די אַסימילאַטאָרישע קאַפּיטאַליסטישע „משה רבינו׳ס פּאָליאַקען“ זאָלען פערוואָרענט ווערען מיט זייערע ביז־איצטיגע פּריווילעגיעס.

ס׳איז נאָך נויטיג צו געבען אַן אַלגעמיינע שילדערונג פון דער אידישער קהלה־אָרדנונג אין עסטרייך.

אַלע רעליגיעס ווערען געזעצליך קאָנסטיטואירט אויפ׳ן יסוד פון קהלה־אויטאָנאָמיע. יעדע קהלה („קולטוס־געמיינדע“) האָט דאָס רעכט אויסצואַרבייטען פאַר זיך איהרע אייגענע אָרדנונגען, און די לעצטע דאַרפען בעשטעטיגט ווערען פון דער רעגירונג. די קהלות געניסען פולע רעכט פון צוואַנג בנוגע צו זייערע מיטגליעדער. ביסט דו אַ איד, מוזסט דו געהערען צו דער אידישער קהלה פון דיין שטאָדט, און די קהלה לעגט אויף דיר אַרויף שטייערן, וועלכע ווערען אויפגעמאָהנט דורך די רעגירונגס־אָרגאַנען. די אידישע קהלה ווערט פערוואַלטעט פון אַ געוועהלטען קאָמיטעט („קולטוס־פאָרשטאַנד“), און די קהלה קאָן ביי זיך איינפיהרען אפילו אַלגעמיינעס וואהלרעכט, דעמאָקראַטישע אָרדנונגען און פּראָגרעסיווע שטייער אויף

די הכנסות. די קהלה באזירט אויף ריין רעליגיעזע יסודות, נאַר, אויב זי וויל, מעג זי אויף זיך נעהמען דעם פולען קאָנטראָל איבער גרויסע סאָציאַלע און נאַציאָנאַלע בעדערפנישען. זי קאָן איבערנעהמען די צדקה־אנשטאַלטען פאַר איהרע מיטגליעדער, די קולטורעלע און דערציהונגס־ארבייט, די רעגו־לירונג פון ז׳ער עמיגראַציע, די גרינדונג פון „עמפּלאָימענט־אָפּיסעס“ (צו זוכען ארבייט פאַר ארבייטסלאָזע), די פערמיטלונג אין קאָנפליקטען צווישען קאַפּיטאַליסטען און ארבייטער, די גרינדונג פון קאָאָפּעראַטיווע גנזעל־שאַפטען, סטאַטיסטישע פאָרשונגען א. אז. וו. נאָך מעהר, די קהלות פון אַלע שטעדט האָבען דאָס רעכט צו פעראייניגען זיך אין איין פערבאַנד פאַר דער גאַנצער עסטרייכישער אימפּעריע. הקצור, דאָס געזעץ גיט די אידען די מעגליכקייט צו שאַפען זיך פריי מיט אַלע זייערע נאַציאָנאַלע ענינים, עס דאַרף בלויז טראָגען דעם נ אָ מ ע ן פון רעליגיעזע ענינים. ווען די מנהיגים פון עסטרייכישען אידענטום וואָלטען נאָר געוואָלט, האָבען זיי די פולע מעגליכקייט צו שאַפען אַ נאַציאָנאַל־אויטאָנאָמען פערבאַנד פון אַלע אידען אין לאַנד, אויף סאָציאַלע, נאַציאָנאַלע און דעמאָקראַטישע יסודות. די רעגירונג וואָלט דאָס, אפשר, ניט ערלויבט, דערווייל אָבער פלעגט זי נאָך ניט שטעלען קיינע מניעות פאַר דער ענטוויקלונג פון אידישען קהלה־לעבען.

אזוי איז דאָס געזעץ. פאַקטיש אָבער איז די לאַגע פונקט דער היפוך. די אַסימילאַטאָרישע און קאַפּיטאַליסטישע „פיהרער“ פון עסטרייכישען אידענטום זיינען אויך פאַקטיש די גאַנצע דעה־זאָגער פון דער קהלה־פער־וואלטונג. זיי האָבען אין אַלע קהלות איינגעפיהרט וואהל־פּריווילעגיעס פאַר די רייכע און האָבען צוגענומען דאָס וואהל־רעכט ביי די ברייטע פאָלקס־מאַסען. קיין שום נאַציאָנאַלע טעטיגקייט לאָזען זיי ניט צו, זייער גאַנצע ארבייט טראָגט אַ קאַזיאָנעם, ביוראָקראַטישען כאַראַקטער, און בעשרענקט זיך מיט „רעליגיאָן“ און „פילאַנטראָפּיע“. די נאַציאָנאַלע בעוועגונג צווי־שען די אידען אין עסטרייך האָט אין זינען אויך צו רעפאָרמירען די קהלה: דאָס עסטרייכישע געזעץ גיט די מעגליכקייט דאָס צו טאָן, נאָר די פיהרער פון דער קהלה האַלטען די מאַכט זעהר פעסט און לאָזען ניט אויסנוצען דאָס געזעץ לטובת די נאַציאָנאַל־אידישע בעדערפנישען. די אידישע סאָציאַ־ליסטען פון אסימילאַטאָרישער און בונדיסטישער שאַטירונג געהען אויף אין דעם פּרט האַנד־ביי־האַנד מיט די קאַפּיטאַליסטישע אסימילאַטאָרען און שטערען יעדען פערזוך צו דעמאָקראַטיזירען די אידישע קהלה.

אינ׳ם פּראָגראַם און קאַמף פון די פּועלי־ציון און ציוניסטען אין עסטרייך פערנעהמט די רעפאָרם פון דער קהלה אַ חשוב׳ען פּלאַץ, און ווען זייערע פאָדערונגען זאָלען פערווירקליכט ווערען, וואָלט די קהלה געוואָרען

דער גרונד־שטיין, אויף וועלכען עס זאל אויסוואקסען די געביידע פון נאציאנאל־אידישער אויטאנאמיע, די פרייע אונגעשטערטע און ווירדיגע נאציאנאלע ענטוויקלונג פון די אידישע מאסען.

* * *

אין באסניען־הערצעגאווינא ווערען געזעצליך בכלל קיינע נאציעס ניט אנערקענט, דערפאר אבער געניסען די פיער רעליגיעזע גרופען פון דער בעפעלקערונג, די מוסעלמאנען, די גריכיש־ארטאדאקסען, די אידען און די קאטאליקען, פאליטישע גלייכבערעכטיגונג און זיי בילדען בעזונדערע „רעליגיעזע קוריעס" ביי די וואהלען צום לאנדטאג. באסניען־הערצעגאווינא איז, בזה האופן, דאס איינציגע לאנד אין דער וועלט, וואו דער פרינציפ פון א אידישע וואהל־קוריע איז דורכגעפיהרט געווארען אין געזעץ. חוץ דעם זיינען די אידען בכלל גלייכבערעכטיגטע בירגער פון לאנד. די אלע רעכט און פריווילעגיעס שטאמען נאך פון דער טערקישער עפאכע, ווען באסניען און הערצעגאווינא האבען געהערט צו דער טערקיי (ביז 1878 יאהר).

וועגען אונגארן מיט איהר גרויסער אידישער בעפעלקערונג (א מיליאן אידען, וואס בילדען אזא גרויסען פראצענט פון דער בעפעלקערונג, ווי אין עסטרייך און אין רוסלאנד) איז כמעט ניטא וואס צו זאגען. פערזענליכע און בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג האבען דארט די אידען זינט 1868 יאהר, א רעגירונגס־אנטיסעמיטיזם לאזט זיך דערווייל ווייניג־וואס פיהלען, קיין נאציאנאלע רעכט פערלאנגען די אידען ניט, דאס אינערליכע לעבען איז ביי זיי פרימיטיוו, און רעליגיעזע אויטאנאמיע האבען זיי אין פולען מאס. נאר א סך סמנים בעווייזען, אז פריהער אדער שפעטער וועט פארקומען אן ענדערונג, אז די לאגע אין אונגארן וועט ווערען ענליך צו דער לאגע אין עסטרייך (אונגארן איז אויך א נאציאנאליטעטען־שטאט, מיט אלע וואקסענדע סמנים פון נאציאנאלען קאמף), און די לאגע אין די געדיכט־אידישע פראווינצען, מאראמאראש, טראנסילוואניען, וועט ענליך ווערען צו דער לאגע אין גאליציען.

7.

די רעכטליכע לאגע פון די אידען אין דער טערקיי.

טערקיי איז דאס איינציגע לאנד אין דער אלטער וועלט, וואו אידען האבען ניט געליטען פון בעזונדערע פערפאלגונגען, גזרות און בעגרענצונגען. אפטמאל האבען זיי אפילו דארט פערנומען א פריווילעגירטע אויסנאמסלאגע,

שוין דער צווייטער אָטאָמאַנישער סולטאַן, אורחאַן גאזי (1326—1359) האָט איינגעלאַדען דמשק'ער און ביזאַנטיער אידען צו קומען בעזעצען זיך אין ברוסא, די דאַמאָלסדיגע טערקישע הויפּט־שטאָדט. אין א ספּעציעלען פירמאַן האָט ער זיי ערלויבט צו גרינדען א שול און האָט זיי געשאָנקען א בעזונדערען קוואַרטאַל אויף צו בעזעצען זיך. די אידען האָבען פון די ערשטע סולטאַנען געקראָגען די רעכט צו בעשעפטיגען זיך מיט אַלערליי געשעפטען און מלאָכות, צו בעזיצען אונבעוועגליכע אייגענטום און צו וואוינען איבעראַל, אָהן שום בעגרענצונג. און דערפאר האָבען די סולטאַנען כמעט אין די אַלע שטעדט, וואו זייערע זיעגרייכע אַרמעען זיינען אריין, געטראָפען אידישע קהלות וואָס האָבען זיי אויפגענומען מיט פרייד און פריינדשאַפט: אומעדום איז די טערקישע אַרמעע געוועזן דער מלאך הגואל פאַר די ליידענדע אידען.

בשעת סוליימאַן דער ערשטער האָט איינגענומען בודאַפּעשט, האָט איהם א איד, אין דער שפּיצע פון א שטאָדטישער דעפּוטאַציע, איבער־געגעבען די שליסלען פון שטאָדט.

נאָך דעם ווי מעכמעד פאַטיך (דער ערָאבערער) האָט איינגענומען קאָנסטאַנטינאָפּאָל (1453), האָט ער איינגעלאַדען די אידישע געמיינדעס אין אזיען זיי זאָלען קומען בעזעצען זיך אין דער נייער טערקישער הויפּט־שטאָדט. די אידען האָבען דאָן בעקומען אַלע פּריווילעגיעס פון די ניט־מוסולמאַנישע אונטערטאַנער אויף נאַציאָנאַל־רעליגיעזער זעלבסט־פערוואַל־טונג; דער אידישער חכם־באשי, משה גאַפּסאַלי, האָט בעקומען א זיץ אין דעם קייזערליכען דיוואַן צוזאַמען מיט דעם גריכישען פּאַטריאַרך. דער איד משה המון איז בעשטימט געוואָרען אַלס פינאַנס־מיניסטער און דער בעריהמטער כאַקים יעקב אַלס דער סולטאַנישער לייב־מעדיקער.

די גינסטיגע און פרייע לעבענס־בעדינגונגען פון די אידען אין טערקיי האָבען צוגעצויגען אידען פון אנדערע לענדער; פון דייטשלאַנד האָבען אידען אין די יאָהרען 1450—1500 עמיגרירט מאַסענווייז אין דער טערקיי. ווען פערדינאַנד און איזאַבעלאַ האָבען ארויסגעטריבען איבער 200,000 אידען פון שפּאַניען, האָט דער סולטאַן באיאַזיד דער צווייטער ארויסגעגעבען א בעפעהל צו אַלע זיינע בעאַמטע אויפצונעהמען די פערטריבענע אידען פריינדליך און הארציג, און טויט־שטראָף האָט געדראָהט יעדען איינעם, וואָס וועט זיי שלעכט בעהאַנדלען. מאַסען ספרד'ישע אידען האָבען זיך בעזעצט אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל, אַדריאַנאָפּאָל, סאַלאָניק, ברוסה א. אז. וו. און האָבען פערנומען א פּראָמינענטען פּלאַץ אין עקאָנאָמישען און פּאָליטישען לעבען פון טערקיי. דאָן יוסף הנשיא, פון די ספרד'ישע אנוסים, איז געוועזן דער

נאהענטסטער פריינד פון סולטאן סולײמאן און פון זײן זוהן סולטאן סעלים (דער צװײטער), װאס האט איהם געמאכט פאר הערצאג פון נאקסאס און איהם געגעבען א טשארטער צו קאלאניזירען טבריה און איהר געגענד און בילדען דארט א אידישען ישוב. אן אנדער איד, שלמה אשכנזי, איז געװעזען טערקישער אמבאסאדאר אין װענעציע. דער גרױס־האנדעל אויף דער יבשה און אויפ'ן ים, די אבצאהלונגען צו דער מלוכה האבען זיך געפונען געװענליך אין אידישע הענד.

די טערקישע רעגירונג האט זיך ניט בענוגענט מיט די פרײנדליכע בעציהונגען צו די אידען אין טערקײ — נאר זי האט אויך אפטמאל געשטיצט די אידען אין אויסלאנד.

װען דער פויפסט פויל דער פערטער האט אין יאהר 1555 בעפוילען אריינצואװארפען אין תפיסה די אידען פון אנקאנא און צו קאנפיסקירען זײער פערמעגען האט דער סולטאן סולײמאן קאנוני (דער געזעצגעבער) איהם געדראהט צו פערטיליגען די קריסטליכע אונטערטאנער, אויב די אידען װאס געפינען זיך אונטער זײן שוץ װעלען ניט בעפרײט װערען. װען די פראנצויזישע רעגירונג האט ניט געװאלט בעצאהלען א חוב פון 150,000 דוקאטען װאס זי איז געװעזען שולדיג צו דאן יוסף הנשיא — װײל ער איז געװארען פון א קריסט א איד — יוסף הנשיא איז געװעזען פון די אנוסים — האט דער סולטאן סעלים דער צװײטער פערכאפט די פראנצויזישע שיפען װאס האבען זיך געפונען אין טערקישע פארטען, און דערמיט געצװונגען דעם פראנצויזישען קעניג צו בעצאהלען דעם חוב.

נאר אין זיבעצעהנטען יאהרהונדערט, װען די פאליטישע מאכט איז איבערגעגאנגען פון די סולטאנען צו די מיליטערישע קאמאנדירען, איז די אידישע לאגע פערערגערט געװארען. די הויף־לײט האבען געפיהרט אינטריגעס געגען די אײנפלוסרײכע אידען, און די צואװיל־עװעטע יאנוטשארען, װאס זײנען געװארען די אמת'ע בעלי בתים פון טערקײ, האבען געראבעװעט דאס אידישע פערמעגען. אויך דער רעליגיעזער משוגעת פון די שבתאי־צבי'ניקעס האט פעראורזאכט אן עקאנאמישע, גײסטיגע און פאליטישע אפשװאכונג פון דעם אטאמאנישען אידענטום. פערװירט דורך די משיח'ישע אויפרעגונגען, האבען די אידען פערנאכלעסיגט זײערע געשעפטען, און דערװײל האבען די קריסטען פערכאפט זײער פלאץ. די משיח'ישע בעװע־גונג האט אויך פערערגערט די פאליטישע סיטואציע פון די אידען, װײל דער סולטאן האט אין דעם געזעהן ניט א רעליגיעזע משוגעת, נאר א פא־ליטישען אויפשטאנד. דער געשטיגענער פאנאטיזם האט אפגעטויטעט דעם אידישען אונטערנעהמונגס־גײסט און ענערגיע, און די אידען האבען פון דאן

אָן אָנגעהויבען צו זינקען מאָראַליש און אינטעלעקטועל — און זיי האָבען שוין מעהר ניט געקאָנט שפּיעלען אַזא אָנגעזעהענע פּאָליטישע און עקאָ־נאָמישע ראָל, ווי פריהער. די קריסטליכע פעלקער, די גריכען און דער־הויפּט ארמענער, האָבען פערנומען זייער אָרט.

אזוי האָט זיך דאָס געצויגען ביז'ן אָנהויב פון נײַנצעהנטען יאָהר־הונדערט, ווען די טערקיי איז ארויף אויפ'ן וועג פון רעפאָרמען. די רעפאָר־מעס האָבען זיך אָנגעהויבען מיט דער וויכטיגער פּאַסירונג, וואָס איז בעקאַנט אין דער טערקישער היסטאָריע מיט'ן נאָמען „גליקזעליגע געשעהעניש" („וואקאי־הייריע") — דאָס איז די בלוטיגע פערניכטונג פון די יאַניטשאַרען (18 יוני, 1826), וואָס האָבען ביז דאַן קאָנטראָלירט די גאַנצע מלוכה־מאַשין אין טערקיי און אנטקעגען געשטעלט זיך יעדען פערזוך פון פּאָליטישע ענדערונגען. די יאַנוטשאַרען זיינען אויך געוועזען יענע מאַכט, וואָס האָט זעהר אָפּט פערפאָלגט און געקריוודעט די אידען.

ביז'ן 19טען יאָהרהונדערט האָט אין טערקיי געהערשט בלויז דאָס רעליגיעזע, מוסולמאַנישע רעכט, און ביז דאַן איז די ניט־מוסולמאַנישע בעפעלקערונג, די זאָגענאַנטע ראַיא (אידען און קריסטען) ניט געווען גלייכ־בערעכטיגט מיט דער הערשענדער מוסולמאַנישער בעפעלקערונג. זיי האָבען געמוזט צאָהלען אַ בעזונדערע טאַקסע (חאַראַדזש), זיי האָבען ניט געטאָרט גלייך ווי די מוסולמאַנער ערווערבען אונבעוועגליכעס אייגענטום, זיי זיינען געווען אויסגעשלאָסען פון פערשיעדענע מלוכה־דינסטען, זיינען געווען ארויסגענומען פון מיליטער־דינסט און אַנשטאַט דעם געדאַרפט צאָהלען אַ בעזונדערע טאַקסע („בעדעל אסקעריע"). דאָס איז ניט געווען קיין ספּע־ציעל אידישע בעגרענצונג. אַלע ניט־מוכאַמעדאַנער האָבען געגאָסען דעם זעלבען גורל. דעם איסלאַם, וואָס איז דאַן געווען ניט נאָר די הערשענדע רעליגיע, נאָר אויך דאָס הערשענדע פּאָליטיש־יורידישע סיסטעם, האָט בעטראַכט די ניט מוסולמאַנישע בעפעלקערונג ווי בעזיעגטע, וועלכע מ'דאַרף טאָלערירען, אָבער ניט אַוועקשטעלען אויף איין מדרגה מיט די זיעגער און עראָבערער.

די לאַגע פון די „ראַיא" האָט זיך אָנגעהויבען צו פערבעסערען, ווען אין טערקיי האָט זיך אין 19 יאָהרהונדערט דערוועקט די בעוועגונג פון „טאַנזימאַט" — ד. ה. וועלטליכע מאָדערנע רעפאָרמען. נאָך דעם ווי די יאַניטשאַרען זיינען פערניכטעט געוואָרען האָט מען גענומען איינפיהרען פערשיעדענע רעפאָרמען אין מיליטער, אַדמיניסטראַציע און רעכטס־אינ־סטיטוטען אויפ'ן אייראָפּעאישען שטייגער, און די „ראַיא" זיינען ביסלעכ־ווייז אויסגעגליכען געוואָרען אין זייערע רעכט מיט די מוסולמאַנער,

אויך די אידען האָבען פּראָפּיטירט פון די נייע אָרדנונגען, כאָטש זיי האָבען זיך שוין מעהר ניט אומגעקעהרט צו זייער אַלטער פּריווילעגירטער אויסנאהמס־לאַגע. דאָס איז געווען סולטאַן אבד־אול־מעדזשיד, וואָס האָט פּאָלשטענדיג אויסגעגליכען די רעכטליכע לאַגע פון „יאהודי מילעטי" („די אידישע נאַציע" — אַזוי ווערען די אידען אָפיציעל אָנגערופען אין טערקישען שטאַטס־רעכט) מיט דער לאַגע פון אַנדערע פּריווילעגירטע קריסט־ליכע „נאַציעס". דער פאָרשטעהער פון די פראַנצויזישע אידען אַלבערט כהן האָט צוזאַמען מיט'ן טערקישען גרויס־וויזיר רעשיד פּאַשאַ פעסטגע־שטעלט די פאָלגענדע פאָרמולע בנוגע דער רעכטליכע לאַגע פון אידען אין טערקיי: „אַלע רעכט, פּריווילעגיעס און הנחות, וואָס זיינען געגעבען געוואָרען אָדער וועלען געגעבען ווערען וואָסערע ס'איז קריסטליכע גע־מיינדע — ווערען דערמיט אַליין אויך געגעבען די אידען".

דער סולטאַן אבד־אול־מעדזשיד האָט בעשטעטיגט די פאָרמולע — און האָט טאַקע געהאַלטען וואָרט, ווען ער האָט ארויסגעלאָזט די צוויי בעריהמטע מאַניפעסטען: חאַטי־שעריף אין גיול־חאַנע (1839) און חאַטי־היומאיון (1856); אין די מאַניפעסטען ווערען אָבגעשאַפען די בעגרענ־צונגען פון די ראַיאַ, און פאַר אַלע אונטערטאַנער, אָהן אונטערשיעד פון רעליגיע, ווערט גאַראַנטירט: 1) זיכערהייט פון לעבען, אייגענטום, עהרע; 2) בירגערליכע גלייכהייט; 3) פרייהייט פון רעליגיע או נאַציאָנאַלער ערציהונג; 4) ספּעציעלע און געמישטע געריכטען; 5) נאַציאָנאַל־רעלי־גיעזע רעפּרעזענטאַציעס אין דער לאָקאַלער און פּראָווינציעלער אדמיני־סטראַציע. די אידען בעקומען די זעלבע רעכט וואָס אַרמענער און גריעקען. נאָך דעם בעריהמטען עלילת־דם אין דמשק (1840) גיט דער סולטאַן ארויס אַ ספּעציעלען פירמאַן צו בעשיצען די אידען געגען אַזעלכע בלבולים.

די אידען, ווי אויך די קריסטען, זיינען אָבער נאָך אַלץ ניט געווען גענצליך גלייכבערעכטיגט מיט די הערשענדע מוסולמאַנער. אין טערקישען רעכט איז נאָך אַלץ פערבליבען דער אונטערשיעד צווישען די עכטע פול־בערעכטיגטע בירגער — די מוסולמאַנער — און די מינדערבערעכטיגטע אונ־טערטאַנער, בירגער פון צווייטער מדרגה, וואָס זיינען בעצייכענט געוואָרען מיט דעם בעליידיגענדען טערמין „ראַיאַ". און נאָר אין 1876 יאָהר, ווען ס'איז פּראָקלאַמירט געוואָרען די טערקישע קאָנסטיטוציע, זיינען אָבגע־שאַפט געוואָרען די לעצטע רעכטליכע אונטערשיעדען, וואָס האָבען אָב־געטיילט די „כופרים" ניט־מוסולמאַנער פון די „גלויביגע" מוסולמאַנער. דער טערמין „ראַיאַ" איז אויסגעמעקט געוואָרען פון אָטאָמאַנישען רעכטס־לעקסיקאָן. אַלע אונטערטאַנער, אָהן אונטערשיעד פון רעליגיע, ווערען

אַנגערופען מיט'ן נאָמען „אָסמאַנלי" (אָטאָמאַן) און האָבען די זעלבע ביר־גערליכע און פּאָליטישע רעכט. די אידען זוערען אלזא פולבערעכטיגטע בירגער, און אין דעם ערשטען טערקישען פּארלאַמענט זיינען די אידען געווען פערטראָטען דורך דריי דעפּוטאַטען און צוויי סענאַטאָרען.

די קאָנסטיטוציע האָט אָבער ניט געהאט קיין אריכת־ימים. אבד־אול־כאמיד, וואָס איז דאַן געוואָרען סולטאַן, האָט פערמאכט דעם פּארלאַמענט און פאקטיש אָבגעשאפט די קאָנסטיטוציע. די אידישע רעכטליכע לאגע האָט זיך אָבער ניט געענדערט צום שלעכטען, מיט אויסנאהם פון מיליטער־דיענסט, פון וועלכען זיי זיינען פערבליבען, צוזאמען מיט אלע ניט־מוסול־מאַנער, אויסגעשלאָסען, און פאר וואָס זיי האָבען געמוזט צאָהלען א בעזונ־דערען שטייער, „בעדעל־אסקעריע". נאָך דער יונג־טערקישער רעוואָלוציע אין 1908 איז די קאָנסטיטוציע ווידער אריין אין קראפט און דער פּארלא־מענט האָט זיך געעפענט. די אידען ווי אויך די קריסטען, זיינען אויסגע־גלייכט געוואָרען אויך אין מיליטער־דיענסט, און ס'איז אלזא פאָלשטענדיג דורכגעפיהרט געוואָרען די גלייכבערעכטיגונג פון די אידען אין טערקיי — מיט דער אויסנאהמע פון ספּעציעלע געזעצען פאר דער אידישער איינוואנ־דערונג און לאנדס־בעזיץ אין ארץ ישראל.

ארץ ישראל בעלאנגט צו טערקיי זינט 1517. אויך דאָ, ווי אין גאנץ טערקיי, זיינען ניט געמאכט געוואָרען קיינע ספּעציעלע בעגרענצונגען פאר אידען. ווי ס'איז שוין פריהער דערמאָנט געוואָרען, האָבען די אידען זאָגאר אמאָל בעקומען א מין טשארטער אויף א קליינעם טייל פון ארץ ישראל — דאָס איז אין די זעכציגער יאָהרען פון 16טען יאָהרהונדערט; דער סולטאן סולייטאַן קאנוני האָט געשאָנקען דאַן יוסף הנשיא א פירמאן צו גרינדען א אידישע קאָלאָניזאציע אין טבריה'ר געגענד.

דאָס ענטשטעהן פון די בעגרענצונגען פאר אידען אין א"י איז ענג פערבונדען מיט דער מאָדערנער נאציאָנאלער בעוועגונג צו שאפען אין א"י א היים פאר'ן אידישען פאָלק. אין 1882, נאָך די פּאָגראָמען און רעפּרע־סיעס געגען אידען אין רוסלאנד, האָט זיך אָנגעהויבען א שטארקע בעוועגונג פון ישוב א"י. אין קאָנסטאנטינאָפּאָל האָבען דאַן פערשיעדענע שתדלנים געפיהרט אונטערהאנדלונגען מיט דער טערקישער רעגירונג וועגען אידישע־קאָלאָניזאציע אין א"י. צווישען זיי האָט זיך אויך געפונען דער בעקאנטער אָליפאנט, אַן ענגלישער קריסט, וועלכער איז נאָך אין 1879 ארויס אין זיין בוך „לענד אָוו גילעאד" מיט א פּראָיעקט צו גרינדען א אידישען אויטאָ־נאָמען ישוב אין א"י. די טערקען האָבען איהם אָבער חושד געווען, אז ער איז אַן ענגלישער אַגענט און ארבייט אין די אינטערעסען פון ענגלאנד,

אין דער זעלבער צייט האבען די טערקישע קאנסולען אין רוסלאנד בעריכטעט זייער רעגיערונג וועגען א שטארקער אידישער עמיגראציע וואס קלייבט זיך נאך א"י. די „הויכע פארטע" האט מורא געקראגען, אז די אידען מייגען גאר צו גרינדען א בעזונדערע מלוכה אין ארץ ישראל, און זי האט ארויס־געגעבען א בעפעהל אז די אידען וואס קומען אין ארץ ישראל טארען מעהר ניט פארבלייבען דארט ווי דריי חדשים, ווי אויך אז מ'זאל פרעמדע אידען ניט פערקויפען קיין אונבעוועגליכעס אייגענטום. אין 1890 האט זי ארויסגע־געבען א בעפעהל, אז מ'זאל פון יעדען איד, וואס קומט אריין אין לאנד, צונעהמען זיין פאספארט און ארויסגעבען אנשטאט דעם א רויטען צעטעל וואס צייגט אויף די וואוינרעכט פון בלויז דריי חדשים.

די בעגרענצונג פון דריי חדשים איז אין לעבען קיינמאל ניט דורכ־געפיהרט געווארען — דער איינציגער צייכען פון דעם פערבאט איז גע־בליבען דער רויטער צעטעל, וועלכען מ'פלעגט ארויסגעבען די אידישע איינ־וואנדערער אין א"י. מ'האט אבער נאך די דריי חדשים קיינעם ניט ארויס־געשיקט. אין 1913 איז אויפ'ן פראטעסט פון חכם־באשי, דעם אפיציעלען פארשטעהער פון „דער אידישער נאציע" אין טערקיי, דער רויטער צעטעל אבגעשאפט געווארען. דער פערבאט פון אידישער אימיגראציע איז גע־בליבען ווי פריהער — אויפ'ן פאפיער.

ווי מיר האבען געזעהן ביז אהער, צייכענט זיך אויס די טערקישע מלוכה מיט איהר טאלעראנטער און פריינדליכער שטעלונג צו די אידען. מיט דער אויסנאהם פון די פערבאטען פאר אידישע איינוואנדערונג און לאנד־בעזיץ אין ארץ־ישראל, זיינען אין טערקיי קיינמאל ניט געשאפען געווארען קיינע ספעציעלע אידישע גזרות און רעכטס־בעשרענקונגען. דאס אינטערעסאנטסטע אבער אין דער רעכטליכער לאגע פון די אידען אין טערקיי איז די נאציאנאל־רעליגיעזע אויטאנאמיע און רעכט, וואס אידען געניסען אין טערקיי צוגלייך מיט די אנדערע נא־ציאנאליטעטען פון לאנד.

טערקיי איז א „נאציאנאליטעטען־שטאט", ד. ה. א מלוכה וואס איז צוזאמענגעשטעלט פון פערשיעדענע פעלקער און נאציאנאליטעטען, ווי עסטרייך און רוסלאנד, נאר אחוץ די רעכט וואס געהערען די טערקישע אונטערטאנער אלס יחידים איז דארט פאראן בעזונדערע רעכט וואס געהערען די נאציאנאליטעטען אלס גרופען. די טערקיי איז א טעאקרא־טישע מלוכה — דער באזיס פון דער מלוכה־ארדנונג איז דער איסלאם, די הערשענדע רעליגיע אין טערקיי. דער אויבערהאר פון דער מלוכה, דער פאדישאה, איז גלייכצייטיג דער הערשער פון איסלאם, דער חאליף (מוכא־

מער׳ס פערטרעטער) פון אַלע „גלויביגע“. רעליגיע איז דאָ אַ שם נרדף מיט נאַציאָנאַליטעט, און די נאַציאָנאַלע רעכט זיינען צוזאַמענגעפלאָכטען מיט רעליגיעזע אַזוי שטאַרק, אַז ס׳איז אוממעגליך אָבטיילען איינס פון אַנדערען.

די ניט־מוסולמאַנישע אונטערטאַנער אין טערקיי זיינען פעראייניגט אין נאַציאָנאַל־רעליגיעזע געמיינשאַפטען וואָס ווערען אָפיציעל אַנערקענט אַלס „מילעט“ (נאַציאָן). די גריכען, אַרמענער, אידען בילדען אין טערקיי דריי מילעטען. די אידען ווערען אָנגערופען „יאַהודי מילעטי“. יעדער „מילעט“ האָט אַן אינערליכע אויטאָנאָמיע, וואָס בעשטעהט פון אַן אויס־דערוועהלטען „נאַציאָנאַלען ראטה“ (מעדזשליס אומומי) און אַ גייסטליכען „נאַציאָנאַלען שעף“ (מילעט באַשי). דער קריסטליכער שעף רופט זיך פאַטריאַרך, דער אידישער — „חכם־באַשי“. יעדעס „מילעט“ האָט אויטאָ־נאָמיע אין אַלץ, וואָס איז נוגע צום רעליגיעזען קולט, געמיינדען, געזעל־שאַפטליכע און צדקה־אַנשטאַלטען, ערציהונג און אונטער־ריכט. יעדעס „מילעט“ האָט די רעכט צו ער־ציהען די קינדער אין אייגענע שולען און אין דער נאַציאָנאַלער שפּראַך. די עלעמענטאַרע און מיטעלע שולען וואָס בעלאַנגען צו די פערשיע־דענע מילעטען און וואו ס׳ווערט אונטערריכט אין דער אייגענער שפּראַך, האָבען די זעלבע רעכט ווי די רעגירונגס־שולען, וואו ס׳ווערט אונטערריכט אין דער טערקישער שפּראַך, — דער אָפיציעלער שפּראַך פון דער מלוכה. אַזוי, צום ביי־שפּיעל, האָט די העברעאישע גימנאַזיע אין יפו די זעלבע רעכט וואָס די רעגירונגס מיטעל־שולען, און אַ שילער וואָס ענדיגט די אידישע גימנאַזיע ערוועבט די זעלבע פריווילעגיעס ווי איינער וואָס ענדיגט אַ טערקישע גימנאַזיע.

די רעכט און פּריווילעגיעס פון די מילעטען זיינען גאַראַנטירט גע־וואָרען אין פערשיעדענע צייטען אין ספּעציעלע פירמאַנען (פעראָרדנונגען) פון די טערקישע הערשער און בעשטעטיגט געוואָרען אין דעם עלפטען פּאַראַגראַף פון דער טערקישער קאָנסטיטוציע. עס מערקט זיך אָבער אַ שטאַרקע טענדענץ אין דער פּאָליטיק פון די יונג־טערקען צו פערשמעלערע־ און פערקלענערען ווי ווייט מעגליך די בעזונדערע רעכט פון די נאַציאָנאַ־ליטעטען, ספּעציעל אויפ׳ן געביט פון ערציהונג. אין 18טען פּאַראַגראַף פון זייער פּראָגראַם ערקלעהרען די יונג־טערקען („פּאַרטיי פון איינהייט

און פארטשריט" — „איטעבאד ווע־טעראקי") : „אום צו געבען דער ערציהונג פון דער אטאמאנישער בעפעלקערונג אן איינהייטליכע פארם, וועלען די פריוואטע שולען און די יעניגע וואס געהערען צו פערשיעדענע נאציאנאליטעטען פון לאנד אונטערגעווארפען ווערען די קאנטראל און אינספעקציען פון דער רעגירונג". זיי גיבען אבער צו אין זעלבען פאראגראף : „אבער מיט אכטונג צום פרינציפ פון ניט־אריינמישען זיך אונטערריכט פון דער מוטער־שפראך, גלויבען און ליטעראטור פון איטליכער נאציאנאליטעט".

יעדעס „מילעט" האט זיך זיין קאנסטיטוציע, וואס ווערט אפיציעל אנערקענט אין די טערקישע געזעצען. אויך די אידען האבען זייער קאנסטיטוציע וואס רופט זיך „חכם־חאנע ניזאם־נאמעסי". ביז די זעכציגער יאהרען פון 19טען יאהרהונדערט האט דאס אידישע „מילעט" ניט געהאט קיין פעסטגעשטעלטע ארדנונג און פלאן פאר זיין פערוואלטונג, און דאס האט געבראכט צו פיעל אינערליכע סכסוכים און רייבערייען. אום אויסצומיידען ווייטערדיגע שוועריגקייטען האט די רעגירונג בעשלאסען אז א קאמיסיע, צוזאמענגעשטעלט פון אידישע נאטאבלען, גייסטליכע און וועלטליכע, זאל אויסארבייטען א קאנסטיטוציע, עהנליך צו דער, וואס ס'האבען די גריכען און ארמענער. נאך דעם ווי די קאמיסיע האט די קאנסטיטוציע פערפאסט, האט זי די „הויכע פארטע" דורכגעזעהן און דער סולטאן אבד־אול־אזיז האט זי (אין 1865) בעשטעטיגט. די זעלבע קאנסטיטוציע איז פערבליבען ביז היינט אהן אירגענד וועלכע ענדערונגען.

לויט דיזער קאנסטיטוציע איז דער חכם־באשי דער שעף פון דער אידישער נאציע אין טערקיי און ווערט אויסגעקליבען דורך דעם נאציאנאלען ראטה (מעדזשלים אומומי). די וואהלען פון חכם־באשי דארפען בעשטעטיגט ווערען פון סולטאן אין א ספעציעלער איראדע. עס ווערט דאן פערעפענטליכט א סולטאנישער מאניפעסט, „בעראט", וואו ס'ווערען אויסגערעכענט די פליכטען און רעכטען פון חכם־באשי און ווערט פארגעלעזען אין דער „הויכער פארטע". דער חכם־באשי ווערט דאן אנגענומען ביים סולטאן מיט פייערליכע צערעמאניעס, פונקט ווי מ'מאכט א נייעם אמבאסאדאר פון א פרעמדער מלוכה.

דער חכם־באשי איז דער פערמיטלער צווישען דער רעגירונג און דעם אידישען „מילעט", און בעזונדערס צווישען דער „הויכער פארטע" און דעם נאציאנאלען אידישען ראט (מעדזשלים אומומי). דער חכם־באשי מוז אויספיהרען אלע בעשלוסען פון מעדזשלים, סיידען זיי זיינען געגען געזעץ ער אליין האט ניט די רעכט אנצונעהמען וואסערען ס'איז בעשלוס.

דער „נאצ. ראט" (מעדזשלים אומומי) בעשטעהט פון 80 מיטגלידער,

20 גייסטליכע („חכמים“) און 60 וועלטליכע. די לעצטע ווערען ערוועהלט אַלע צעהן יאָהר, די ערשטע ווערען ערוועהלט אויפ׳ן גאנצען לעבען.

לויט דעם געזעץ מוזען מיטגלידער פון מעדזשלים קאָנען לעזען און שרייבען די אָפיציעלע שפּראך פון אידישען „מילעט“ (נאציע), ד. ה. העברעאיש.

דער ראט פערזאמעלט זיך איין מאָל אין יאָהר אויסצוארבייטען א ביודזשעט, וועהלען די קאָמיטעטען און אָפּנעהמען פון זיי א בעריכט.

דער ראט וועהלט אויס פון זיך צוויי שטענדיגע קאָמיטעס: א ועד גשמי (מעדזשלים דזשיסמאני) און א ועד רוחני (מעדזשלים רוהאני).

דער ועד גשמי בעשטעהט פון 9 מיטגליעדער, וואָס ווערען ערוועהלט דורך דעם נאציאָנאלען ראט פון צווישען זיינע 60 וועלטליכע מיטגליעדער. זיין אויפגאבע איז צו בעזאָרגען די אינטערעסען פון „מילעט“, אויסצופיהרען די פעראָרדנונגען פון דער רעגירונג, אָבצוהיטען די נאציאָנאלע קאָנסטי־טוציע, אויפמאָהנען די נאציאָנאלע שטייערען, פערוואלטען מיט דעם נאַ־ציאָנאלען אייגענטום און מיט אייגענטום פון יתומים א. ד. גל.

דער ועד רוחני בעשטעהט פון 7 מיטגליעדער, ערוועהלט פון צווישען די 20 „חכמים“ פון ראט. זיי גיבען זיך אָב מיט רעליגיעזע זאכען, פסק׳נען שאלות און משפט׳ען ציווילע און פאמיליען־אנגעלעגענהייטען פון אידען צווישען זיך.

אין דער נאציאָנאלער קאָנסטיטוציע איז ניטאָ קיין פונקטען וועגען דער פערוואלטונג פון די לאָקאלע קהלות — אָבער אויך דאָ איז די סיסטעם כמעט די זעלבע: אין דער שפּיץ פון דער קהלה שטעהט א חכם־באשי, מיט א מעדזשלים אומומי און צוויי ועדים, א ועד גשמי און א ועד רוחני. די וואהלען פון די פּראָווינציעלע חכם־באשים מוזען בעשטעטיגט ווערען פון חכם־באשי אין קאָנסטאנטינאָפּאָל.

די אַלטע דערוועלטע, סיי דער חכם־באשי סיי די מיטגליעדער פון מעדזשלים, מוזען זיין אָטאָמאנישע בירגער און ווערען ערוועהלט פון אָטאָמאנישע אידען. אין טערקיי איז אָבער פאראהאן א גרויסע צאָהל אידען פרעמדע אונטערטאנער, נאָר אפילו פאַר די פרעמדע אידען זאָרגט די פּראַקטיק פון געזעץ. אויך זיי האָבען זייער פאָרשטעהערשאפט — זיי ערוועהלען א ספּעציעלען ועד פון 12, וואָס האָט ניט פאָרמעל קיין קאָמ־פּעטענץ, פאקטיש אָבער ארבייט ער צוזאמען מיט דעם ועד גשמי.

מיטגליעדער פון ועד גשמי מוזען קאָנען די טערקישע און העברעאישע שפּראך.

8.

בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג.

לאָמיר רעזיומירען די פערשיידענע פאָרמען פון רעכטס־בעשרענקונגען, פון וועלכע די אידען ליידען אין די פערשיידענע לענדער.

פאַראַן לענדער, וואו די אידען זיינען בעשרענקט אפילו אין די עלעמענטארסטע מענשליכע רעכט, וואו לויט'ן געזעץ אָדער לויט די אָנגענומענע מדות פון געוואוינהייטס־רעכט („קאַמאַן לאָא“) מעג מען דעם אידען בעהאנדלען ווי א רעכטלאָזע חיה, זיין לעבען און זיין פערמעגען ווערען אבסאָלוט ניט געשיצט פונ'ם געזעץ. אזוי איז דאָס אין מאַראָקאָ, אביסיניען, אראַביען און פערסיען. אביסעל העכער איז די רעכטליכע לאַגע פון די אידען אין פינלאַנד און רומעניען, וואו אונזערע ברידער דאַרפען, לויט'ן געזעץ, בעהאנדעלט ווערען אלס מענשען, דאָס לעבען און אייגענטום פונ'ם אידען ווערט אָפיציעל געשיצט פון געזעץ גלייך, ווי דאָס לעבען און אייגענטום פון אלע מענשליכע וועזענס, נאָר די אידען ווערען ניט אנערקענט פאר בירגער פון לאַנד און האָבען, אלזאָ, אבסאָלוט קיינע בירגער־רעכט ניט. ניט קוקענדיג דערויף, וואָס זיי טראָגען אויף זיך אלע בירגער־פליכטען, ווי די שטייערן און מיליטער־פליכט. חוץ דעם זיינען די פינלענדישע און רומענישע אידען בעשרענקט אין וויכטיגע מענשליכע רעכט, ווי דאָס רעכט אויף בילדונג און אויף פרייער בעוועגונג און בעשעפטיגונג.

אביסעל העכער, ווי אין רומעניען, איז טעאָרעטיש די רעכטליכע לאַגע פון די אידען אין רוסלאַנד. דאָ ווערען שוין די אידען, על פי געזעץ, אנערקענט אי פאַר מענשען אי פאַר בירגער אפילו. און דאָס רוסישע גרונד־געזעץ זאָגט בפירוש, אז „פאַר'ן געזעץ זיינען אלע בירגער גלייך“, נאָר דאָס מיינט מען נאָר דאָס קרימינעלע געזעץ: על פי דין דאַרף דאָס לעבען און אייגענטום פון די אידען געשיצט ווערען פונקט אזוי, ווי דאָס לעבען און אייגענטום פון אלע אנדערע מענשען.*) א טייל בירגערליכע רעכט האָבען די אידען יאָ אין רוסלאַנד, נעמליך דאָס וואהל־רעכט צו דער שטאַאטס־דומע, און אפילו א שטיקעל נאַציאָנאלע רעכט אין א קאפּויערדיגען זינען, נעמליך די אידישע וואהל־קוריע פון געוויסע שטעדט א. ד. גל. נאָר דאָס געזעץ בעטראַכט

*) מיר מוזען נאָך אַ מאָל בעטאָנען, אַז לויט'ן בוכשטאַב פון געזעץ טאָר מען אפילו אין רוסלאַנד ניט מאַכען קיין פּאָגראָמען אויף אידען פונקט, ווי מ'טאָר בכלל קיין פּאָגראָמען ניט מאַכען. דער אומגליק איז נאָר, וואָס דאָס געזעץ בלייבט אַ טויטער בוכשטאַב...

אידען פאר בירגער פון צווייטען קלאס און בעשרענקט זיי אין כמעט אלע בירגערליכע און אפילו פערזענליכע רעכט, ווי די וואוינונגס- און בעוועגונגס-פרייהייט, דאס רעכט אויף בילדונג און פרייער בעשעפטיגונג.

אין עסטרייך, צוריק, זיינען די אידען, לויט'ן געזעץ, בירגערליך גלייכ-בערעכטיגט, זיינען אבער אינגאנצען בערויבט אפילו פון יענע נאציאנאלע רעכט, וואס זיינען שוין אנערקענט פאר אנדערע פעלקער פון לאנד. אין דער טערקיי האבען אידען פולע מענשליכע, פולע בירגערליכע און אין א גרויסען מאס אויך נאציאנאלע רעכט, נאר די לעצטע זיינען ניט אזוי ברייט, ווי ביים הערשענדען פאלק פון לאנד.

פון דער איבערזיכט זעהען מיר, אז די אידישע רעכטלאזיגקייט, אויף וויפיעל זי איז ענטהאלטען טעארעטיש אין'ם געזעץ גופא, האט פערשיידענע פארמען און קאן גרופירט ווערען אין דריי הויפט-קאטעגאריעס:

א. די בעשרענקונגען פון מענשליכע און פערזענליכע רעכט.

ב. די בעשרענקונגען פון בירגערליכע אדער פאליטישע רעכט, און

ג. די בעשרענקונגען פון נאציאנאלע רעכט.*)

---

*) די טערמינאלאגיע איז אפילו אין דער יורידישער וויסענשאפט נאך ניט גאנץ פעסטגעשטעלט, כל שכן אין דער פאליטישער פובליציסטיק. פאר מענשען, וואס זיינען מעהר-ווענינער בעהאוונט אין דער רעכטס-וויסענשאפט, מוזען מיר דא מאכען א פאר בעמערקונגען. דעם אויסדרוק „פערזענליכע רעכט“ אין מעהר-צאהל דארף מען ניט פערמישען מיט דעם בעגריף „פערזענליכעס רעכט“ אין איינצאהל, דאס דייטשע „רעכטע“ מיט — „רעכט“. „פערזענליכע רעכט“ הייסט אזוינע רעכט, וואס געהערען דער פערזאן, אלס פערזאן און ניט אלס בירגער פון א שטאט אדער אלס מיטגליעד פון א נאציע. אזוינע פערזענליכע רעכט קאנען זיין אי „פערזענליך“ אי „זאכליך“, און זעהר גוט טוען יענע יוריסטען, וואס געברויכען אנשטאט „פערזענליכעס און זאכליכעס רעכט“ די מעהר בעשטימטע אויס-דרוקען „סוביעקטיוועס און אביעקטיוועס רעכט“. ווייטער, דער אונטערשייד צווישען פערזענליכע און בירגערליכע („פאליטישע“) רעכט איז, אייגענטליך, דערזעלביגער, ווי דער אונטערשייד צווישן פריוואט-רעכטליכע און עפענטליך-רעכטליכע בעציהונגען. אין טעקסט גופא ווען מיר דערקלערען, פאר וואס מיר מאכען ניט קיין אונטערשייד צווישען בירגערליכע און פאליטישע רעכט. און, ענדליך, וואס אנבעלאנגט די בירגערליכע רעכט, דארף מען זיי ניט פערוועקסלען מיט'ן ציוויל-רעכט (אזא פערוועקסלונג קומט אפט פאר אין די ראמאנישע און סלאווישע שפראכען) און די נאציאנאלע רעכט מיט'ן שטאטס-רעכט.

א. מענשליכע און פערזענליכע רעכט.

די נעזעצנעבונג פון אלע מאָדערנע לענדער, וואו די שקלאפעריי איז שוין אָפּגעשאפט געוואָרען דורכ'ן געזעץ, אנערקענט אז אלע מענשען זיינען גלייך פאַר דעם קרימינעלען געזעץ. די הויפּט־פּרינציפּען פון קרימינאַל־רעכט זיינען: איין מענש טאָר דעם צווייטען'ס לעבען און געזונדהייט ניט שעדיגען דורך דירעקטע האנדלונגען, טאָר איהם ניט פערשאפען קיין קערפערליכע שמארצען, טאָר ניט שטעלען אין געפאהר אָדער פערניכטען דאָס לעבען פון אַן אנדער מענשען, טאָר ניט בעליידיגען דעם עהרען־געפיהל פון א צווייטען, טאָר איהם ניט פערשקלאפען, בעשרענקען זיין געזעצליכע האנדלונגס־פרייהייט און בעוועגונגס־פרייהייט, און יעדער מענש מוז רעספעקטירען דאָס פריוואט־אייגענטום פון א צווייטען.

אין אלע אייראָפּעאישע און אמעריקאנישע לענדער אָהן אויסנאהם ווערען אָט די רעכט אנערקענט פאַר אלע מענשען, קיין חלוק, אויב בירגער אָדער אויסלענדער, אייגענע אָדער פרעמדע. אין די דאָזיגע עלעמענטארע רעכט ווערען די אידען בעשרענקט לויט'ן געזעץ בלויז אין מאראָקאָ, אביסיניען, פערזיען און אראביען, — און דאָס אויך ניט לויט'ן געשריבענעם געזעץ פון קוראַן (אָדער עוואנגעליום אין אביסיניען), וועלכער פערדיגט מענשליכע רעכט פאַר אלעמען, נאָר לויט דעם ניט געשריבענעם געוואוינהייטס־רעכט, ד. ה. לויט די טראַדיציאָנעלע מדות, וועלכע בעהאנדלען די אידען אלס נידעריגערע וועזענס.

נאָר אויב ניט נאָכ'ן געזעץ, ווערען אָבער אונזערע בּרידער פאקטיש בערויבט פון זייערע מענשליכע רעכט דורך דער רעגירונג אין אזוינע לענדער, ווי רוסלאנד און רומעניען. די פאָדערונג פון גלייכע מענשליכע רעכט בעציהט זיך ניט נאָר צו די בארבארישע לענדער פון אפריקא און אזיען, נאָר אויך צו די אויביגע כלומרשט „ציוויליזירטע“ לענדער פון אייראָפּא. דורך זייער פּראקטיק ערלויבען אָט די רעגירונגען זייערע אונטערטאנען צו פערניכטען די אידישע לעבענס, צו פערגוואלטיגען די אידישע עהרע (אין פּאָגראָמען), צו רויבען אידישעס אייגענטום, און דורך בלוט־בלבולים, צו בעליידיגען דעם אידישען נאָמען.

אַן אנדער זאך איז אָבער, ווען די רעגירונגס־אָרגאנען, אלס אזעלכע, בעשרענקען די פרייהייט פון זייערע אונטערטאנען, ווי אין רומעניען, פינלאנד און רוסלאנד ווערט בעשרענקט די בעוועגונגס־פרייהייט, די בעשעפטיגונגס־ און בילדונגס־פרייהייט פון די אידען. דאָ האָבען מיר שוין צו טאָן ניט מיט די קרימינעלע בעציהונגען פון מענש צו מענש, נאָר מיט יורידיישע

בעציהונגען פון די רעגירונגס־ארגאנען צו די איינצעלנע פערזאנען. אזעלכע רעכט רופען זיך דעריבער פערזענליכע רעכט. אין א ציוויליזירטען שטאט קאן קיין מענשליכעס רעכט ניט בעשרענקט ווערען. פאגראמען, בלוט־בלבולים קאנען, דעריבער, אויך ניט אנגערופען ווערען „בעשרענקונגען": זיי זיינען, פערקעהרט, דירעקטע פערברעכענס, פערלעצונגען פון מענשליכע רעכט, און יענע רעגירונג, וואס ערלויבט דאס, שטעלט זיך דערמיט אליין אויסערהאלב יעדען געזעץ. דאס עלעמענטארע גערעכטיגקייטס־געוויסען פון אונזער צייט פערלאנגט, אז אזא רעגירונג זאל אראפגעזעצט און בעשטראפט ווערען.

בנוגע צו פערזענליכע רעכט, ווי די בעוועגונגס־פרייהייט א. ד. גל., קאן יא זיין א רייד וועגען בעשרענקונגען; די „טשערטא", די פראצענט־נארמע, די פערשיידענע געזעצען געגען אידען זיינען, אלזא, בעשרענקונגען פון זייערע פערזענליכע רעכט. דאס כאראקטעריסטישע פון די פערזענליכע רעכט בעשטעהט אין דעם, וואס אזוי לאנג ווי זיי זיינען ניט בעשרענקט דורך די רעגירונגס־ארגאנען, קאנען זיי אויך ניט פערלעצט ווערען. אין דעם מאמענט, ווי די „טשערטא" ווערט אראפגענומען, וועט קיינער ניט קאנען פערווערען א אידען צו וואוינען וואו ער וויל. ווערט אפגעשאפט די פראצענט־נארמע, וועט קיין רעגירונגס־שול ניט קאנען פערהאקען איהרע טירען פאר אידישע קינדער מחמת דעם איינציגען גרונד, וואס זיי זיינען אידען.

פון דער פאקטישער אונפערלעצליכקייט פון די פערזענליכע רעכט נעהמט זיך זייער צווייטע וויכטיגע אייגענשאפט: די פערזענליכע רעכט זיינען די גאראנטיע פאר די מענשליכע רעכט, און, פערקעהרט, די בעשרענקונגען פון פערזענליכע רעכט ברענגען צו פערלעצונגען פון די מענשליכע רעכט. דאס פערזענליכע רעכט פון א מענשען איז א בעשטעטיגונג, אז ער איז א פערזאן, א סוביעקט פון רעכט, און אז דאס געזעץ אליין בעטראכט איהם פאר אזעלכען. קיינער קאן ניט זיין זיכער מיט זיינע מענשליכע רעכט אזוי לאנג, ווי ער ווערט ניט בעטראכט פאר א גלייכבערעכטיגטער פערזאן. ספעציעל איז דאס ריכטיג, ווען א געוויסע גרופע פון דער בעפעלקערונג אדער א גאנץ פאלק ווערט דורך דעם געזעץ בעהאנדעלט, ווי א גרופע פון צווייטען ראנג, ווען דאס געזעץ זאגט אפ א גאנצען פאלק אין די אלגעמיינע פערזענליכע רעכט. ערקלערענדיג די אידען פאר ניט קיין גלייכבערעכטיגטע בירגער, גיט דאס געזעץ דערמיט אנצוהערעניש, אז אויך אלס מענשען שטעהען די אידען נידעריגער פאר דער גאנצער בעפעלקערונג. די רעכטס־בעשרענקונגען

האָבען אַ דעמאָראַליזירענדיגע ווירקונג אויף דער ארומיגער בעפעלקערונג: רעספעקטירענדיג דאָס געזעץ, מוז די בעפעלקערונג ממילא פעראַכטען יענע מענשען, וועלכע ווערען פונ'ם געזעץ פעראַכטעט.

די רעכטס־בעשרענקונגען געגען אידען ערציהען אין דער ארומיגער בעפעלקערונג אינסטינקטען פון האס און אינטאָלעראַנץ און געוואוינען זיי צו צום געדאַנק, אַז מיט דעם אידען מעג מען טאָן אלצדינג, אַז דער איד איז „פויגעל־פריי", ער ווערט פונ'ם געזעץ ניט געשעצט און ניט געשיצט. דאָס שאַפט אַ גינציגען באָדען פאַר פאָגראָם־אַגיטאַציע און בלוט־בלבולים, ווי בכלל פאַר אַלע אַנטי־סאָציאַלע אויסערונגען פון אנטיסעמיטישע געפיהלען. *)

בכן איז אונזער ערשטע און עלעמענטאַרסטע פאָדערונג צו די רעגי־רונגען פון די רעכטלאָזע לענדער: עס זאָלען אָפּגעשאַפט ווערען אַלע יענע בעשרענקונגען פון פערזענ־ליכע רעכט, וועלכע זיינען געריכטעט געגען אידען. און ניט טיילווייז, נאָר אַלע מיט אַ מאָל זאָלען די בעשרענקונגען בטל ווערען, ווייל דער עיקר איז ניט נאָר דער דירעקטער שאָדען, וואָס אידען ליידען פון דער געבונדענקייט און פון די קייטען, נאָר אויך דער מאָראַלישער שאָדען: אפילו די קלענסטע רעכטס־בעשרענקונג דעמאָראַלי־זירט די ארומיגע בעפעלקערונג און שפייזט די פעראַכטונג צו אידען און די הפקרות.

ב. בירגערליכע רעכט.

אויב קיין ציוויליזירטע לאַנד פערדיענט ניט דעם נאָמען אַזוי לאַנג, ווי ס'ווערען דאָרט בעשרענקט די פערזענליכע רעכט פון גאַנצע גרופען פון דער בעפעלקערונג, איז אַ קאָנסטיטוציאָנעלע לאַנד ניט מעגליך אַזוי לאַנג, ווי דאָרט בעזיצען ניט אַלע בירגער קיין גלייכען אַנטייל אין דער פּאָליטיק פון לאַנד. לויט דעם מאָדערנעם דעמאָקראַטישען רעכטס־בעגריף איז דער בירגער אַן אָרגאַנישער טייל פון שטאַט. דער שטאַט דאַרף ניט האָבען

*) זאָל מען אונז ניט פאַלש אויסטייטשען: מיר ווילען ניט זאָגען, אַז דער האַס צו אידען שטאַמט פון דער אידישער רעכטלאָזיגקייט. ס'פערשטעהט זיך, אודאי, די רעכטלאָזיגקייט שטאַמט פונ'ם האַס און איז אַ פאָלגע פון איהם. נאָר מיר ווילען בלויז זאָגען, אַז די פאָלגע ווירקט אַליין אויף איהר אורזאַך און פערשטאַרקט זי נאָך מעהר: די רעכטלאָזיגקייט סאַנקציאָנירט דעם האַס און די פעראַכטונג צו אידען.

קיין אנדער אויפגאבע, ווי צו רעגולירען און צו שיצען די געזעצליכע אינ־טערעסען פון אלע בירגער. דער בירגער איז בזה האופן ניט קיין פאסיווער אָביעקט פון דער שטאטליכער טעטיגקייט, נאָר איהר אקטיווער סוביעקט, ער בעטייליגט זיך אין דער טעטיגקייט פונ׳ם שטאט אויף גלייכע יסודות מיט אלע אנדערע בירגער. *) גלייכע רעכט און גלייכע פליכטען פאר אלע בירגער, איז דער פרינציפ פון מאָדערנער געזעלשאפטליכקייט. דערביי מאכט דאָס געזעץ נאָר אַן אויסנאהם פאר ניט פאָליטיש־פעהיגע עלעמענטען: ד. ה. פאָר קינדער, שוואכזיניגע, פערברעכער; און אין דער מעהרהייט לענדער ווערען גרויסע אויסנאהמען און רעכטס־בעשרענקונגען נאָך געמאכט פאר פרויען.

בירגערליכע (אָדער פּאָליטישע) רעכט בעטייטען אלזאָ דאָס רעכט אויף פּאָליטישער און געזעלשאפטליכער טעיטגקייט: דאָס רעכט צו וועהלען און געוועהלט צו ווערען אין אלע פערטרעטונגס־קערפערשאפטען פון לאנד, און צו פערנעהמען אלע עפענטליכע עמטער און רעגירונגס־שטעלען. חוץ דעם, האָט יעדער בירגער דאָס רעכט בעשיצט צו ווערען אין אַ פרעמדען לאנד דורך די פערטרעטער פון זיין רעגירונג. — כדי צו געניסען אָט די אלע רעכט, מוז מען זיין אַ ב י ר ג ע ר פון לאנד; אויסלענדישע שטאטס־בירגער קאָנען ניט קריגען אזוינע רעכט, סיידען אין אַן אויסנאהמס־פאל, אלס אַ בעזונדערע פריווילעגיע. דעריבער הייסען אָט די רעכט — ב י ר־ג ע ר ל י כ ע, צום אונטערשיעד פון די מענשליכע רעכט און פערזענליכע פרייהייטען: מענשליכע רעכט טאָרען בכלל ביי קיינעם ניט פערלעצט ווערען, ס׳מעג זיין אַ בירגער אָדער אַן אויסלענדער, און פערזענליכע רעכט קאָנען אין דער מאָדערנער פראַקטיק בעשרענקט ווערען בלויז פאר אויסלענדער.*)

---

*) דאָ איז ניט דער פלאַץ פאר אַ ויכוח מיט יענע רעאַקציאָנערע אָדער האַלב־רעאַקציאָנערע, האלב־קאָנסטיטוציאָנעלע יוריסטען, וואָס בעטראַכטען דעם שטאַט פאר אַ מין לויתן, וועלכער דארף איינשלינגען אַלע בירגער און בעציהען זיך צו זיי, ווי צו פאַסיווע אָביעקטען פון זיין סואווערענעם ווילען. אפילו אַזוינע טעאָרעטיקער פון שטאַטס־רעכט לייקענען נים, אַז דער שטאַט דאַרף ג ל י י ך בעהאנדלען אַלע זיינע בירגער.

*) לויט דער מאָדערנער יורידישער פראַקטיק ערלויבען זיך אפילו די פרייסטע לענדער צו בעשרענקען די פערזענליכע פרייהייטען פון אויסלענדער, צ. ב., די איינוואַנדערונגס־געזעצען אין אַמעריקאַ ענטהאַלטען אין זיך זעהר שטרענגע בעשרענקונגען פון פערזענליכע רעכט, אָבער בלויז פאָר אויסלענדער. דערפאַר קאָן מען דאָס ניט פערגלייכען מיט דער רוסישער „טשערטאַ“, ווייל

אויך דאָ איז כדאי צו בעטאָנען, אז די מענשליכע און פערזענליכע רעכט זיינען ביי דעם היינטיגען פרינציפּ פון גלייכהייט פאר'ן געזעץ ענג פערבונדען מיט בירגערליכע רעכט. די אונגלייכהייט פון בירגערליכע רעכט טיילט די בעפעלקערונג אין בירגער פון פערשיידענעם ראנג און דעמאָ־ראליזירט זי, דערציהט הכנעה אָדער אונצופרידענהייט ביי די בירגער פון נידעריגערען ראנג און הפקרות ביי די פריווילעגירטע עלעמענטען. די בירגערליכע (אָדער פּאָליטישע) גלייכבערעכטי־גונג איז דערמיט א גאראנטיע פאר די מענש־ליכע און פערזענליכע רעכט, און די לעצטע בלייבען אָהן דער ערשטער א ווענינ־וואָס רעספּעקטירטער אָדער סתם טויטער בוכשטאב. די בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג פאר אידען וועט צוגעוואוינען די ארומיגע בעפעלקערונג און אויך די רעגירונגס־אָרגאנען צו אכטען דעם אידען, ווייל דער איד ווערט געאכטעט פונ'ם געזעץ.

די אידעע פון „מענשליכע און בירגערליכע רעכט" איז צוערשט דעפינירט געוואָרען אין דער אמעריקאנער „דעקלאריישאָן אָוו אינדעפּענדענס" און אין דער פראנצויזישער „דעקלאראציע פון די רעכט פון מענשען". די לעצטע האָט אָבער שטארק פערמישט די בעגריפען „מענש" און „בירגער", און אין לויף פון דער ווייטערדיגער פּאָליטישער ענטוויקלונג פון אייראָפּא איז געשאפען געוואָרען דער ניט־קלאָרער טערמין „בירגערליכע גלייכ־בערעכטיגונג", וועלכער נעהמט ארום אלע דריי קאטעגאָריעס: די מענש־ליכע רעכט, וואָס געהערט צו אלעמען, סיי בירגער, סיי אויסלענדער; די פערזענליכע פרייהייטען, וואָס געהערען צו אלע בירגער (יעדענפאלס, אין פרינציפּ) און אָפטמאָל אויך צו אויסלענדער; און די בירגערליכע רעכט, וואָס געהערען, אין פרינציפּ, צו אלע פּאָליטיש־פעהיגע בירגער און נאָר צו זיי.

אַמעריקא האָט דאָס רעכט אָנצונעהמען געזעצען געגען אויסלענדער, און געגען אייגענע בירגער טאָר מען אזוינע געזעצען (ווי די „טשערטאַ") ניט שאַפען. בנוגע צו די פערזענליכע רעכט פון אויסלענדער ווערט אָפט פּראַקטיצירט דער פּרינציפּ פון געגענזייטיגקייט („רעסיפּראָסיטי"): אויף וויפיעל דו בעשרענקסט מיינע בירגער ביי זיך אָדער דו גיסט זיי פרייהייט, אויף אַזוי פיעל וועל איך ביי מיר בעשרענקען דיינע בירגער אָדער זיי פרייהייט לאָזען. פון אָט די בעמער־קונגען קאָנען מיר שוין בעגרייפען דעם גאַנצען יעזואיטיזם פון רומעניען, ווען זי האָט ערקלערט אידען פאַר „אויסלענדער" און בעהאַנדעלט זיי לויט'ן פּרינציפּ פון „רעסיפּראָסיטי": וואָס די רומענער מעגען טאָן אינ'ם אידישען לאַנד, דאָסזעלביגע מעגען די אידען אין רומענישען לאַנד...

אינ'ם קאמף פאר אידישער עמאנסיפאציע האט מען שטענדיג געהאט צו טאן מיט בעשרענקונקען פון בירגערליכע און פערזענליכע רעכט, ווייל די פערזענליכע רעכט ווערען דאך ממילא ניט בעשרענקט דארט, וואו ס'איז אנערקענט די בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג. אין אלע לענדער האבען די אידען געליטען אונטער בעשרענקונגען ניט נאר פונ'ם רעכט צו פערנעהמען עפענטליכע עמטער, נאר אויך פונ'ם רעכט אויף בעוועגונג, בעשעפטיגונג און בילדונג.

פיהלענדיג, אז דא איז פאראן א רעכטליכער אונטערשייד און ניט קאנענדיג איהם יורידיש פארמולירען, האבען די פובליציסטען זיך אנגע־כאפט פאר דעם יורידישען אויסדרוק „פאליטישע רעכט". דערפון איז ארויסגעקומען דער אונטערשייד, וואס מ'מאכט געוועהנליך צווישען ביר־גערליכע און פאליטישע רעכט. דאס איז אבער א גרייז: צווישען די בירגערליכע און פאליטישע רעכט איז קיין שום חלוק ניטא, דאס איז איינס און דאסזעלביגע: ווייל „בירגער" איז דאך, קודם כל, א פאליטישער בעגריף. דער ווירקליכער אונטערשייד ליעגט צווישען די בירגערליכע און פערזענליכע רעכט. *)

הכלל, מיר דארפען ביי די רעגירונגען פון די רעכטלאזע לענדער פא־דערען גלייכע און פולע בירגערליכע רעכט פאר אידען. געוועהנליך ווערען דאס פארמולירט אין די גרונד־געזעצען, אין דער קאנסטיטוציע פון לאנד, דורך דער ערקלערונג, אז קיין בירגער קאן ניט אויסגעשלאסען ווערען פונ'ם רעכט צו פערנעהמען עפענטליכע עמטער א. אז. וו., בלויז אויף דעם איינ־ציגען גרונד פון זיין רעליגיע אדער פון זיין פאלקס־שטאם.

ס'דארף נאך בעמערקט ווערען, אז יוריד־יש און פאקטיש טאר מען ניט פערמישען די בעגריפען „בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג" און „רעלי־

---

*) ווען פרויען־בירגערינס, צ. ב., ווערען אויסגעשלאסען פון ירושה־רעכט, הייסט עס, אז זיי זיינען בעשרענקט אין זייערע פערזענליכע (אביעקטיווע) רעכט. ווען די זעלביגע פרויען־בירגערינס ווערען אבער אויסגעשלאסען פון וואהלרעכט, הייסט עס, אז זיי זיינען בעשרענקט אין זייערע בירגער־רעכט: זיי געניסען ניט די פולע בירגער־רעכט, נאר בלויז א קליינעם טייל פון זיי. בכן האט ניט קיין זינען צו פאנאנדערטיילען בירגערליכע און פאליטישע רעכט, סיידען ווען מ'בעטראכט די פאליטישע רעכט אלס א טייל פון די בירגער־רעכט, ווי די יוריסטען טוען אפטמאל. הכלל, פאדערנדיג פולע בירגערליכע רעכט פאר אידען, פאדערן מיר שוין ממילא דורך דעם אליין אויך די פאליטישע רעכט, און ס'איז ניט נויטיג דאס אויסצוטיילען.

גיאָנס-פּרייהייט", הגם בנוגע צו אידען ווערען זיי אָפּט פערמישט, און מיר האָבען געזעהן ביישפּיעלען, ווען די רומענישע רעגירונג, א שטייגער, האָט געפּרובט צו נארען די עפענטליכע מיינונג, אז ביי איהר איז פולע רעליגיאָנס־פרייהייט ובכן האָבען זיך די אידען ניט וואָס צו בעקלאָגען. רעליגיעזע פרייהייט געהערט גאָר צו די פּערזענליכע רעכט, און ניט צו די בירגערליכע, דערצו איז דאָס ניט מעהר ווי איינעס פון די פּערזענליכע רעכט. היינטיגע צייטען קאָן מען געניסען פולע רעליגיאָנס-פרייהייט אין א רעכט־לאָזען לאנד און דאָך בעהאנדעלט ווערען ווי א פּאריער. אזוי איז עס טאַקע מיט די אידען אין רומעניען און אין פינלאנד.

די פערוועקסלונג שטאמט פון דער פעאָדאלער צייט, ווען די רעליגיע איז געווען א הערשענדיגע מאכט אין פּאָליטישען לעבען, און יעדע אמונה איז געווען פּאָליטיש אָרגאניזירט אין א קירך. די היינטיגע קאָנסטיטוציאָ־נעלע אָרדנונג אנערקענט אָבער דעם גלויבען פאר א סוביעקטיווען צושטאנד פון פּערזענליכען געוויסען, אָדער פאר א געוויסער קאָמבינאציע פון גלייכ־געזאָנענע פערזאָנען אין פאָרם פון א רעליגיעזער געמיינדע. ביי אידען איז אין דער פעאָדאלער צייט די רעליגיע געווען דער סימן פון זייער נאציאָ־נאליטעט. היינט האָט די אידישע נאציאָנאליטעט אנדערע סמנים. און דאָ קומען מיר צום בעגריף פון נאציאָנאלע רעכט.

.9

נאַציאָנאַלע פראגע און נאַציאָנאַלע רעכט.

וועגען פּערזענליכע און בירגערליכע רעכט איז ניט געווען קיין סך צו זאָגען, וויילביידע בעגריפען האָבען שוין אליין לאנג געקראָגען בירגער־רעכט אי אין דעם פּאָליטישען לעבען אי אין דער יורידישער וויסענשאַפט. די אידעע אָבער פון נאציאָנאלע רעכט איז א גאנץ נייע, א סך פּראָגרעסיווע פּארטייען און מענשען ווייסען נאָך גאָר ניט פון איהר וויכטיגקייט, און מיר דארפען זיך אויף איהר גענויער אָפּשטעלען.

ווי מיר האָבען געזעהן, דיענט דאָס רעכט צו רעגולירען די קאָנפליקטען צווישען אינטערעסען. דאָס רעכט דערגרייכט דעם צוועק דערמיט, וואָס עס גרעניצט די אינטערעסען פאנאנדער און צייכענט אָן פאר יעדען אינטערעס די גרעניצען פון זיין קאָמפּעטענץ, וואָס ווייטער פון זיי טאָר דער אינטערעס ניט גרייכען. יעדע פערלעצונג פון א רעכט איז א הסגת גבול, אן איבערשטרייטונג פון די גרעניצען. די מענשליכע

רעכט גרעניצען פאַנאַנדער די אינטערעסען פון איינצעלנע פּערזאָנען. די פּערזענליכע רעכט לעגען אַ גרעניץ צווישען דער קאָמפּעטענץ פון שטאַט און די פריוואַטע רעכט פון פּערזאָנען. די בירגערליכע רעכט גרעניצען פאַנאַנדער די פּאָליטישע אינטערעסען און די פּאָליטישע טהעטיגקייט פון די בירגער.

די נאַציאָנאַלע רעכט שאַפען אַ גרעניץ צווישען די אינטערעסען פון שטאַט און די אינטערעסען פון אַ נאַציע.

כדי צו פערשטעהן די זאַך, דאַרפען מיר אַלזאָ קלאָר ווערען, וואָס הייסט נאַציאָנאַלע אינטערעסען. אַ נאַציע איז אַ היסטאָריש־אויסגעביל־דעטער קבוץ מענשען, וואָס האָבען אַ געמיינזאַמע פערגאַנגענהייט, וועמע עקאָנאָמישעס לעבען האָט זיך ענטוויקעלט אונטער געמיינזאַמע פּראָדוק־ציאָנס־בעדינגונגען און וועמעס גייסטיגע לעבען האָט דעריבער אָנגענומען די געשטאַלט פון אַ געמיינזאַמער קולטור. *) די אינטערעסען פון אַ נאַציע קאָנען זיין דעריבער פּונקט אַזוי פערשיידענאַרטיג, ווי די אינטערעסען פון אַ יחיד: אַ נאַציע קאָן האָבען עקאָנאָמישע, קולטורעלע און פּאָליטישע אינטערעסען. אַ נאַציע קאָן פּונקט אַזוי בעזיצען אַ קאָלעקטיוועס פער־מעגען, ווי אַ יחיד זיין פּריוואַט־פערמעגען. נאָר פּונקט ווי אַ יחיד דער־קענט מען ניט נאָך זיינע מאַטעריעלע רייכטימער, נאָר דורך די קערפּער־ליכע און גייסטיגע אייגענשאַפטען זיינע, אַזוי ווערט אויך אַ נאַציע דער־קענט דורך איהרע אַנטראָפּאָלאָגישע און גייסטיגע אייגענטימליכקייטען. די סמנים פון אַ יחיד זיינען: זיינע געזיכטס־שטריכען, זיין וואוקס, מאַנירען, כאַראַקטער, זיין אינטעליגענץ, פעהיגקייטען א. ד. גל. די סמנים פון אַ נאַציע זיינען איהרע פיזישע אייגענשאַפטען (פאַרב פון הויט און האָר, דורכשניטליכער וואוקס, קראַניאָמעטרישע פּראָפּאָרציעס א. ד. גל.) און די גייסטיגע אייגענשאַפטען — שפּראַך, מדות, קולטור־אוצרות.

בכן איז פאַלש צו מיינען, אַז נאַציעס האָבען בלויז קולטורעלע אינ־טערעסען. די קולטור איז נאָר דער דייטליכסטער און בכן דער וויכטיג־סטער סימן פון אַ נאַציע, אָבער וויַיט ניט דער גאַנצער אינהאַלט פון איהר לעבען. נאַציאָנאַלע אינטערעסען זיינען אַלע יענע אינטערעסען, וועלכע טיילען אָפּ איין נאַציע פון דער צווייטער. אויב די נאַציע פער־מאָגט אַן אייגענע טעריטאָריע, האָט זי טעריטאָריאַלע אינטערעסען. אויב

---

*) ז׳ די בראָשורע פון ב. באָראָכאָוו „קלאַסען־אינטערעסען און נאַציאָנאַלע פראַגע“, ווילנא 1906, און אָטאָ בויער, „די נאַציאָנאַליטעטען־פראַגע און די סאָציאַל־דעמאָקראַטיע“, וויען 1907.

זי האָט קיין טעריטאָריע ניט, אָדער די אייגענע קלעקט ניט פאַר איהר, און זי שטרעבט צו פערשאַפען זיך אַ נייע טעריטאָריע, דאַן האָט זי קאָלאָניזאַציאָנס־אינטערעסען, אָדער יעדענפאַלס עמיגראַציאָנס־אינטערעסען. נאָר אַזוי ווי דער דייטליכסטער סימן פון אַ נאַציע איז איהר שפּראַך און קולטור, דעריבער פערנעהמען די קולטורעלע און שפּראַכליכע אינטערעסען דעם אויבען־אָן אינ'ם נאַציאָנאַלען לעבען פון אַ פאָלק.

די אינטערעסען פון אַ יחיד האָבען אַ רעכטליכע ווערדע בלויז דאַן, ווען דער יחיד איז בנוגע צו די דאָזיגע אינטערעסען בעוואוסטזיניג. אַן אמאָליגער שקלאַף האָט אודאי געהאַט אַ סך בעדערפענישען, וואָס ניט די הערשער זיינע, ניט ער אַליין האָבען ניט געוואוסט דערפון. האָבען זיינע אינטערעסען ניט געהאַט קיין רעכטליכע קראַפט. דאָסזעלביגע מיט אַ נאַציע: אַזוי לאַנג, ווי זי האָט אבסאָלוט ניט דאָס בעוואוסטזיין פון איהרע בעדערפענישען, קאַן קיין רעדע ניט זיין מכח נאַציאָנאַלע אינטערעסען און נאַציאָנאַלע רעכט. ניט מיט אמאָל קומט אַ יחיד צום בעוואוסטזיין פון זיינע אינטערעסען: ער הויבט אָן צוביסלעכווייז פערשטעהן צוערשט די דייטליכסטע אינטערעסען זיינע, יענע וואָס לאָזען זיך שאַרפער פיהלען, און מיט דער צייט ווערט דער קרייז פון זיינע אינטערעסען אַלץ ברייטער און אָנגעשפּאַנטער. אָט אַזוי איז עס אויך מיט אַ נאַציע: צוערשט קומט אַ קליינער טייל פון איהר, די אינטעליגענטסטע און אנטפינדליכסטע שיכט איהרע צום בעוואוסטזיין פון די נאַציאָנאַלע בעדערפענישען, און דערוייל נאָך ניט פון אַלע, נאָר בלויז פון אַ טייל בעדערפענישען, פון די וויכטיגסטע, פון די וואָס לאָזען זיך שטאַרקער פיהלען. ערשט כוואַליעסווייז פערשפּרייט זיך דאָס נאַציאָנאַלע בעוואוסטזיין צווישען די קינדער פון פאָלק, זייערע נאַציאָנאַלע אינטערעסען ווערען אַליין אויך אַלץ רייכער, ברייטער און אינטענסיווער.

ווען אַ נאַציע, אָדער לפּחות אַ בעדייטענדער טייל פון איהר, שטרעבט צו בעפרידיגען איהרע נאַציאָנאַלע אינטערעסען, און ווען דאָס רופט אַרויס קאָנפליקטען מיט אנדערע נאַציעס אָדער מיט דער מלוכה, — אין אַזאַ פאַל ענטשטעהט אַ נאַציאָנאַלע פראַגע. יענע טעטיגקייט, די אינערליכע (צווישען די אייגענע מיטגליעדער) און די אויסערליכע, וואָס די נאַציע ענטוויקעלט, כדי צו בעפרידיגען איהרע אינטערעסען, רופט זיך אָן — נאַציאָנאַלע פּאָליטיק. ווען די נאַציאָנאַלע פּאָליטיק שטויסט זיך אָן אויף דער פּאָליטיק פון שטאַט, קומט דערפון אַרוי'ס דער קאַמפּף פאַר נאַציאָנאַלע רעכט.

בנוגע צו דער נאַציאָנאַלער פראַגע דאַרף מען אונטערשיידען דריי קאַטעגאָריעס פון שטאַטען: נאַציאָנאַל־שטאַטען, נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען און נאַציאָנאַל־אינדיפערענטע שטאַטען.

אויב אונטער אַ שטאַט לעבט בלויז איין איינציגע נאַציע, רופט מען אַזאַ שטאַט — נאַציאָנאַל־שטאַט. אויב אָבער אונטער איין שטאַט לעבען עטליכע נאַציעס און ס'ענטשטעהט דורך דעם אַ נאַציאָנאַלע פראַגע, רופט מען עס נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט. נאַציאָנאַל־שטאַטען זיינען, צ. ב., פראַנקרייך, איטאַליען, בולגאַריען, שפּאַניען, האָלאַנד, די דריי סקאַנדינאַווישע מלוכות. נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען זיינען, צ. ב., ענגלאַנד, רוסלאַנד, דייטשלאַנד, עסטרייך־אונגאַרן, טערקיי, בעלגיען, קענעדע. אויב פּוילען זאָל צוריק ווערען אַ זעלבסטשטענדיגע מלוכה, ווערט זי זיין אַ נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט, ווייל דאָרט לעבען, חוץ פּאָליאַקען, אויך אידען, ליטווינער, אוקראַאינער, דייטשען.*)

אין אַ נאַציאָנאַל־שטאַט הערשט פולע האַרמאָניע צווישען די אינטערעסען פון דער נאַציע און פון שטאַט, ווייל דער שטאַט איז דאָך איהר שטאַט און זי קאָן איהם צופּאַסען צו איהרע נאַציאָנאַלע אינטערעסען. אין אַ נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט געפינט זיך דער שטאַטס־מעכאַניזם געוועהנליך אין רשות פון איין פאָלק, — דעם הערשענדיגען פאָלק, און די איבעריגע פעלקער זיינען מעהר אָדער ווייניגער אָפּגעשטויסען פון דער מאכט און פונ'ם איינפלוס אויפ'ן שטאַטס־מעכאַניזם. דאָס הערשענדע פאָלק איז, פערשטעהט זיך, יענעס, וואָס האָט אַלע איבעריגע פעלקער איינגענומען, און אין לויף פון אַ לאַנגער געשיכטע אויסגעבויט דעם שטאַט איבער די רוקענס פון אַלע פעלקער פון לאַנד.

---

*) אַ מלוכה, וועלכע איז אַ לאַנגע צייט געוועזען אַ ריינער נאַציאָנאַל־שטאַט, קאָן אָבער שנעל פערוואַנדעלט ווערען אין אַ נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט, אויב זי נעהמט אין זיך אַריין, דורך אַ גליקליכער מלחמה, נייע פּראָווינצען מיט אַ פרעמדער בעפעלקערונג. אַזוי איז רומעניען, צ. ב., ביז'ן יאָהר 1913 געוועזען אַ נאַציאָנאַל־שטאַט; נאָך דעם אָבער, ווי זי האָט איינגענומען די בולגאַרישע דאָברודזשאַ, איז רומעניען פערוואַנדעלט געוואָרען אין אַ נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט. דאָס אומגעקעהרטע קאָן אויך טרעפען מיט דייטשלאַנד אָדער ענגלאַנד, זיי זאָלען ווערען פון נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען צוריק נאַציאָנאַל־שטאַטען, אויב פון זיי זאָלען אָפּפאַלען אַלע פרעמד־שטאַמיגע פּראָווינצען.

אין די נאציאָנאל־שטאטען איז קיין נאציאָנאלע פראגע ניטאָ און קאָן ניט זיין. אין די נאציאָנאליטעטען־שטאטען דריקט דער פאָליטישער מעכאניזם, אין די אינטערעסען פון דער הערשענדער נאציע, אויף די אינ־טערעסען פון די איבעריגע פעלקער. דערפון ענטשטעהט א נאציאָנאלע פראגע און א קאמף פאר נאציאָנאלע רעכט. ס'זיינען אָבער אויך פאראן שטאטען, וואו ס'לעבען א סך פעלקער, נאָר זיי האָבען ניט קיין נאציאָנאלע אינטערעסען, ד. ה. זיי זיינען ניט בעוואוסטזיניג אין זייערע נאציאָנאלע בעדערפעניסען, און דערפאר איז דאָרט קיין נאציאָנאלע פראגע ניטאָ. לאָמיר אָנרופען אזוינע שטאטען נ א צ י אָ נ א ל ־ א י נ ד י פ ע ר ע נ ט ע ש ט א ט ע ן. א ביישפיעל דארף מען ניט ווייט זוכען: ד י פ א ר א י ־ נ י ג ט ע ש ט א ט ע ן פ ו ן א מ ע ר י ק א. דאָ וואוינען אויסגעמישט צעהנדליגער פערשיידענע פעלקער־גרופען, נאָר מחמת די ספעציעלע בעדינ־גונגען פון איינוואנדערונג בעגעגענען זיי דאָ שוין א פארטיגע און מעכטיגע קולטור, די אמעריקאנישע קולטור, צו וועלכער זיי פאסען זיך אלע צו מיט דער גרעסטער גרייטוויליגקייט. בכן איז אין אמעריקא ניטאָ קיין נאציאָ־נאלע פראגע און קיין נאציאָנאלע פאָליטיק, און דאָ קאָן קיין רייד דערוועגען ניט זיין פון נאציאָנאלע רעכט.*)

די פראגע פון פערזענליכער און בירגערליכער גלייכבערעכטיגונג האָט צו טהאָן מיט אלע לענדער און אלע שטאטען, די נאציאָנאלע רעכט אָבער האָבען צו טהאָן בלויז מיט נאציאָנאליטעטען־שטאטען. און אויב מיר רעדען ספעציעל וועגען אידען, מוזען מיר דאָס אזוי פאָרמולירען: אידען נויטיגען זיך אין גלייכע נאציאָנאלע רעכט א י ן א ל ע י ע נ ע ש ט א ט ע ן, וואו די נ א צ י אָ נ א ל ע פ ר א ג ע שטעהט א ו י ף ד ע ר ט אָ ג ע ס אָ ר ד נ ו נ ג פ ו ן ד ע ר ש ט א ט ס ־ פ אָ ל י ט י ק, און וואו די אידען וואוינען אין א בעדייטענדער צאָהל. אזוינע לענדער זיינען: רוסלאנד, פוילען, עסטרייך, אונגארן, טערקיי און אפשר אויך רומעניען.

אלע אנדערע פאָרמולירונגען פון נאציאָנאלע רעכט פאר אידען דער־גרייכען ניט דעם צוועק פון קלאָרקייט. ווען מ'זאָגט, צ. ב., „נאציאָנאלע

*) אויב דאָס וועט שטענדיג אזוי בלייבען, איז ניט דאָ דער פלאץ פאר נביאות. פאראן א מיינונג, אז אמעריקא וועט מיט דער צייט ווערען א נאציאָ־נאליטעטען־שטאט, אזוי ווי ס'איז אויך פאראן א מיינונג, אז אין דער ווייטער צוקונפט וועלען גאָר אלע שטאטען פון דער גאנצער וועלט ווערען נאציאָנאל־אינדיפערענט.

רעכט פאר אידען אין אזוינע לענדער, וואו נאציאנאלע רעכט *ווערען בכלל אנערקענט*", האט עס צו טהאן בלויז מיט עסטרייך, טערקיי און בעלגיען; רוסלאנד און, מעגליך, פוילען אנערקענען ניט קיין נאציא־נאלע רעכט. זאגט מען ווידער, „אין אזוינע לענדער, וואו נאציאנאלע רעכט ווערען אדער *דארפען* ווערען אנערקענט", ענטשטעהט ערשט די פראגע, *וואו* זשע *דארפען* די נאצ. רעכט אנערקענט ווערען און *ווער דארף* זארגען פאר זייער אנערקענונג? די נאנצע פראגע בעציהט זיך בלויז צו די נאציאנאליטעטען־שטאטען, און דער נאנצער קאנ־פליקט קומט גראד דערפון, וואס אזוינע שטאטען *ווילען* ניט אנערקענען קיין נאציאנאלע רעכט. *)

נאך די גרויסע בירגערליכע רעוואלוציעס האבען זיך אלע שטאטען געבויט לויט איין און דעמזעלביגען פרינציפ פון צענטראליסטישען ליבערא־ליזם, וועלכער בעהאנדעלט דעם בירגער, אלס אן אטאם, א יש פאר זיך, און בינדט צונויף מעכאניש אלע אטאמען אין איין צענטרום: דער רעגירונג.

---

*) ווען די דאזיגע בראשורע האט זיך שוין געפונען אין דרוק, האט א טייל אמעריקאנער אידען, וואס קעמפט געגען די נאציאנאל־אידישע פאדערונגען, זיך פערראייניגט אין א „קאנפערענץ פון אמעריקאנער אידישע ארגאניזאציעס" און אינ'ם פראגראם פון אידישע פאדערונגען האט די קאנפערענץ (אין האטעל אסטאר אין ניו יארק, דעם 16 יולי 1916) אריינגעשטעלט א פונקט פון *גרופען־רעכט* פאר אידען אין אזוינע לענדער, וואו די גרופען־רעכט זיינען אנערקענט פאר אנדערע פעלקער און וואו די אידען פערלאנגען דאס פאר זיך". אזא פארמול איז די אונגעראטענסטע און אונלאגישסטע, וואס מ'קאן זיך נאר פארשטעלען. וואס הייסט „גרופען" און וואס מיינט „גרופען־רעכט", און וואס פאר א שייכות האט דאס מיט די נאציאנאלע אינטערעסען און מיט דער נאציאנאלער פראגע? קיין יוריסט און קיין פאליטיקער וועט דאס ניט אויסטייטשען. אנשטאט לאגיק און אויפריכטיגקייט, איז דער קאמישער בעגריף „גרופען־רעכט" פול מיט פאלי־טישער היפאקריזיע און דיענט בלויז צו פערטונקלען די קלארע פאליטישע פראגען. דאס איז ניט קיין פאליטישער בעגריף און ניט קיין יורידישער, נאר א מה־יפית'דיגער. זיין פאליטישער ווערט איז גלייך נול, פונקט ווי דער פאליטישער ווערט פונ'ם רוסישען אויסדרוק „קאנסטיטוציאנעלע זעלבסטהערשאפט", און דער גייסט פון אונוויסענהייט, פון אונזיניגען קאמפ־אמיס און פאליטישען דאפעל־שפיעל שטעקט אין א גלייכער מאס ביי די אויטארען פון „קאנסטיטוציאנעלער סאמאדערזשאוויע", סיי ביי די ערפינדער פון אידישע „גרופען־רעכט".

דאס לעבען פון שטאט דריקט זיך דא אויס אין זיין פערוואלטונג: ער פערוואלטעט איבער די בירגער דירעקט און פערטראגט ניט קיין אנדער מאכט צווישען זיך און דעם בירגער. די ליבעראלע שטאטס-אידעע האט נאר אויף אזוי ווייט געמאכט הנחות דעם בירגער, אלס אטאם, אלס אפגעזונדערטער שטויבעלע, וואס זי האט איהם ערלויבט צו פערבינדען זיך מיט אנדערע אזוינע שטויבעלעך און קערפערשאפטען, ווירטשאפטליכע, רעליגיעזע, פארטייאישע. אין די נאציאנאליטעטען־שטאטען האט אבער די ליבעראלע אידעע דעם העלפאנט ניט בעמערקט, אדער געמאכט זיך ניט זעהענדיג איהם: דער העלפאנד איז די נאציע, וואס פערקניפט די בירגערשטויבעלעך אין לעבעדיגען היסטארישען ארגאניזם. אפילו דער ליבעראלער נאציאנאליטעטען־שטאט האט איגנארירט די נאציאנאלע בעדערפנישען פון די בירגער; א פשיטא שוין אזא בארבארישער נאציאנאליטעטען־שטאט, ווי רוסלאנד. דער שטאט האט פערגעסען, אז דער ארגאניזם פון א נאציע איז פיעל לעבעדיגער, נאטירליכער, פעסטער, ווי דער מעכאניזם פון שטאט; אז שטאאטען קאנען קינסטליך און שנעל צוזאמענגעשטוקעוועט ווערען, ווי, אשטייגער, דורך שדוכים פון זייערע הערשער, דורך ירושה, דורך עראבערונג, און קאנען פונקט אזוי שנעל און קינסטליך צושמעטערט ווערען, דורך מלחמות, דורך רעוואלוציעס, אדער דורך א פשוט'ען אפמאך צווישען די ארומיגע שכנים. אט איז, צ. ב., דאס קעניגרייך פוילען צונויפגעשטעלט געווארען דורך א שדוך פון א פוילישער פרינצעסין מיט א ליטווישען פירשט, און צובראכען געווארען דורך אן אפמאך צווישען רוסלאנד, פרייסען און עסטרייך. א נאציע אבער לעבט מיט איהרע אינערליכע קאלעקטיווע כחות, קאן ניט קינסטליך אויפגעריכט ווערען און ניט קינסטליך פערניכטעט ווערען, און עס טוט שמארצליך וועה דעם צאפעלדיגען ארגאניזם פון א נאציע, ווען מ'צושניידט זי אויף שטיקער אדער מ'צושטויבט זי אין איינציגווייזע בירגער־אטאמען.

די לעבעדיגע כחות פון די נאציעס האבען ענדליך רעוואלטירט נעגען דער ברוטאלער צענטראליסטישער פאליטיק פון שטאט, און ס'האט זיך פאנאנדערגעפלאקערט אין בעלגיען און אירלאנד, אין עסטרייך און אונגארן, איז רוסלאנד און טערקיי א ביטערער נאציאנאלער שטרייט, וועלכער שטערט די פאליטישע ענטוויקלונג פון דער גאנצער מלוכה, דעמאראליזירט די פערוואלטונגס־מאשין און פלאנצט א ווילדע העצע צווישען פערשיידענע פעלקער פון לאנד. די אונטערגעדריקטע פעלקער זיינען ארויס נעגען דעם הערשענדיגען פאלק און געריסען זיך אויף צווישען זיך איינער מיט'ן צווייטען. דאס אלעס האט ענדליך געצוואונגען די נאציאנאליטעטען־

שטאטען, מעהר פאר אלץ בעלגיען און עסטרייך, צו שטעלען זיך אויפ'ן וועג פון נאציאָנאלע רעפאָרמען. *)

די ענטוויקלונג פון די נאציאָנאלע רעפאָרמען געהט אין דריי ריכ־טונגען: אין דער ריכטונג פון *פראָווינציעלער זעלבסט־פערוואלטונג*, אין דער ריכטונג פון דער *גלייכבערעכטיגונג פון שפראכען* און אין דער ריכטונג פון *נאציאָנאלער אוי־טאָנאָמיע*. אזוי ווי די טעטיגקייט פון שטאט דריקט זיך אויס אין דער פערוואלטונג, איז די ערשטע פאָדערונג פון א נאציע, וועלכע פיהרט נאציאָ־נאלע פאָליטיק: אָפצוגרעניצען די פערוואלטונג פון שטאט און איבער־געבען א טייל פערוואלטונג צו דער נאציע. נעמליך, יענעם טייל, וואָס האָט צו טאָן מיט די נאציאָנאלע אינטערעסען פון די בירגער, און קודם כל מיט זייער שפראך, דערציהונג און קולטור. די פערוואלטונג איבער אָט די אנגעלעגענהייטען דארף איבערנעהמען אָדער די נאציאָנאלע פראָ־ווינץ, אויב אזא איז פאראן (ד. ה. אויב די גאנצע נאציע וואוינט איינע אליין אין א בעשטימטער פראָווינץ: דאָס פאסירט זעהר זעלטען); אָדער די רעגירונג אליין דארף אָנשטעלען אין איהר פערוואלטונג בעאמטע פון פערשיידענע נאציעס און בענוצען אין פערוואלטונג, אין געזעצגעבונג און אין געריכט אלע שפראכען פון איהרע בירגער; אָדער די פערוואלטונג פון די נאציאָנאלע אינטערעסען דארף איבערנעהמען די נאציע גופא, אלס אָן עפענטליך־רעכטליכע קערפערשאפט, א פערבאנד פון אלע קינדער פון פאָלק, און דאָס לעצטע רופט זיך נאציאָנאלע אויטאָנאָמיע.

אין עסטרייך, און נאָך מעהר אין דער שווייץ איז ברייט דורכגעפיהרט דער פרינציפ פון פראָווינציעלער זעלבסט־פערוואלטונג, אין בעלגיען דער פרינציפ פון שפראכען־גלייכבערעכטיגונג, און אין טערקיי — דער פרינציפ פון נאציאָנאלער אויטאָנאָמיע. *) וואו וואָסער א פרינציפ דארף מעהר אָנגעווענדט ווערען, — אויף דעם איז קיין כלל נאָך ניטאָ, ווייל די גאנצע פראגע איז נאָך גאנץ יונג. איין זאך קאָן אָבער פעסטגעשטעלט ווערען

---

*) די טערקיי איז לכתחלה געווען פריי פון צענטראליזם, ווייל איהר שטאטס־אָרדנונג איז בכלל אַן אַנדערע, פון איין זייט פראָגרעסיווער, פון דער אַנדער זייט פרימיטיווער, איידער אין אייראָפּא.

*) אָט די פאַקטישע ביישפּיעלען בעווייזען, אגב, ווי אומבעגרינדעט איז די טענה פון אַלע צענטראַליסטישע פאָליטיקער, אַז ס'טאָר און ס'קאָן ניט זיין קיין נאַציאָנאַלע זעלבסטפערוואלטונג, ווייל זי וואָלט געווען „אַ שטאט אין אַ שטאָט" און „אַ נאַציע אין אַ נאַציע". דאָס וואָרט „נאַציע" האָט צוויי בעדיי־

מיט זיכערקייט, אז דאָרט, וואו פערשיידענע נאַציעס זיינען צווישען זיך שטארק אויסגעמישט און וואוינען ניט אין קיין שארף אָפּגעגרעניצטע פּראָווינצען, וועט די פּראָווינציעלע זעלבסטפערוואלטונג אָהן נאַציאָנאלער אויטאָנאָמיע זיין א זיכערער דורכפאַל. דאָס האָט אונצווייפעלהאפט בעוויזען די געשיכטע פון עסטרייך.

בנוגע צו די אידישע רעכט (אין די גלות-לענדער) קאָן, פערשטעהט זיך, קיין רעדע ניט זיין מכח פּראָווינציעלער זעלבסטפערוואלטונג; בלייבען, הייסט דאָס, פאַר אונז די גלייכבערעכטיגונג פון שפּראכען און די נאַציאָנאלע אויטאָנאָמיע.

די גלייכבערעכטיגונג פון שפּראַכען.

אלע געזעצען און פעראָרדנונגען, און בכלל אלע אָפיציעלע אקטען פון דער רעגירונג ווערען בעקאנט געמאכט דער בעפעלקערונג אין אלע שפּראכען פון לאנד; די רעגירונג ביי זיך בענוצט זיך מיט דער שפּראך פון דער מלוכה, ד. ה. פון דער הערשענדער מעהרהייטס-נאַציע (אין רוסלאנד איז די מלוכה-שפּראך רוסיש, אין פוילען — פּויליש, אין עסטרייך — דייטש, אין אונגארן — מאַדיאַריש, אין אָסמאַניען — טערקיש), נאָר צו דער בעפעלקערונג דארף די רעגירונג רעדען אין דער מוטער-שפּראך פון דער בעפעלקערונג.

די פערהאנדלונגען אין געריכט ווערען געפיהרט אין דער שפּראך פון די צדדים, וואָס בעטייליגען זיך אין פּראָצעס.

די בעאַמטע מוזען קענען די שפּראַכען פון דער בעפעלקערונג פון זייער געגענד.

חוץ דעם קומען נאָך די פערזענליכע שפּראך-פּרייהייטען, וואָס אלע

טונגען; די עלטערע, די ענגליש-פראנצויזישע (נאַציאָן) מיינט די שטאַטליך-אָרגאַניזירטע בעפעלקערונג פון דער גאַנצער מלוכה; די מאָדערנע מזרח-אייראָפּעאישע מיינט יעדעס פאָלק, אַלס אַ היסטאָרישען אָרגאַניזם. אין טערקיש ווערען ביידע בעדייטונגען דייטליך פאַנאַנדערגעשיידט: „דעוולעט" הייסט נאַציע-שטאַט, און „מילעט" — נאַציע-פאָלק. אונטער איין אָסמאַנישען „דעוולעט" לעבען, אויף ברייטע אויטאָנאָמישע יסודות, עטליכע „מילעטען", און די איינהייט פון דער גאַנצער מלוכה ליידט פון דעם אויף קיין האָר ניט. אויב די טערקיי איז שטאַרק צוריסען געוואָרען און פערלאָרען גאַנצע פּראָווינצען, איז דערין שולדיג גאָר ניט די נאַציאָנאַלע אויטאָנאָמיע פון איהרע פעלקער, נאָר אויסשליסליך די אינטערנאַציאָנאַלע אינטריגען פון די אייראָפּעאישע גרויסמעכט.

בירגער מעגען זיך פריי בענוצען מיט זייער שפראך אין פריוואט־פערקעהר, מינדליך, שריפטליך אָדער טעלעגראפיש, אין עפענטליכע פערזאמלונגען און אין דער פרעסע.

צו דער נאציאָנאלער גלייכבערעכטיגונג געהערט נאך די איינפיהרונג פון נאציאָנאלע וואהל־קוריעס, וואו יעדע נאציע זאָל, לויט דער צאָהל פון איהרע מיטגליעדער, בעזונדער וועהלען איהרע דעפוטאטען און רעגירונגס־בעאמטע. אזוינע קוריעס עקזיסטירען אין איינ׳גע פראָווינצען פון עסטרייך, נאָר ס׳איז נאך דערווייל אן אָפענע פראגע, אויף וויפיעל דאָס איז צוועק־מעסיג.

אין אלע נאציאָנאליטעטען־שטאטען מוזען אלזאָ די אידען פערלאנגען גלייכבערעכטיגונג און פרייהייט פאר זייער מוטער־שפראך, ד. ה. פאר דער אידישער שפראך.

די נאציאָנאלע אויטאָנאָמיע.

יעדע נאציע ווערט קאָנסטיטואירט אין א פערבאנד, וואָס פערוואלטעט זעלבסט זיינע אינערליכע ענינים און בעזיצט די רעכט פון א יורידישער פערזאָן, ד. ה. דער נאציאָנאלער פערבאנד קאָן ערווערבען אייגענטום, שאפען זיך מיט איהם, קאָן שליעסען קאָנטראקטען מיט אנדערע יורידישע און פריוואט־פערזאָנען, קאָן פיהרען פראָצעסען אין זיין אייגענעם נאָמען, פער־טיידיגענדיג די אינטערעסען אָדער דעם כבוד פון דער נאציע.

יעדער בירגער פון לאנד מוז געהערען, לויט זיין אייגענעם פרייען אויסקלייב, צו וועלכען ניט איז נאציאָנאלען פערבאנד, און מוז צאָהלען דעם פערבאנד יענע שטייערען, וואָס דער פערבאנד לעגט אויף איהם ארויף.

אלע מיטגליעדער פון נאציאָנאלען פערבאנד, וואָס זיינען רייף דערצו, אָהן אונטערשייד פון געשלעכט, מוזען האָבען גלייכעס שטים־ און וואהל־רעכט אין אלע אנגעלעגענהייטען פון זייער נאציע, וועלכע זיי האָבען זיך פרייוויליג אויסגעקליבען. יעדער בירגער האָט דאָס רעכט ארויסצוטרעטען פון זיין נאציאָנאלען פערבאנד און אריינצוטרעטען אין א צווייטען, אויב מ׳נעהמט איהם אריין אהין.

דער נאציאָנאלער פערבאנד פערוואלטעט די נאציאָנאלע שולען, עלעמענטארע, מיטעלע און העכערע, ביבליאָטעקען, מוזעען א. אז. וו., שטיצט טעאטערען און אנדערע קולטורעלע אונטערנעהמונגען, פיהרט א נאציאָנאלע סטאטיסטיק, בעזאָרגט די צדקה־אנשטאלטען פון זיין נאציע, רעגולירט די אויסוואנדערונג און פערטרעט די אינטערעסען פון דער נאציע פאר דעם שטאאט.

קיין שום אנדערע און ברייטערע פונקציעס קאן דער נאציאנאלער פערבאנד ניט האבען, ער געפינט זיך אונטער דער השגחה פון שטאט, דאס געריכט געפינט זיך אין די הענט פון שטאט, גלייך ווי די פאסט, דאס געלד־סיסטעם א. אז. וו. דאס פאליטישע, ווירטשאפטליכע לעבען פון לאנד און די אינטערנאציאנאלע בעציהונגען צו אנדערע לענדער מוזען, פער־שטעהט זיך, געהערען צום שטאט און נאר צו איהם.

אט דאס איז דער אינהאלט פון דער נ א צ י א נ א ל ־ פ א ל י ט י ש ע ר א ו י ט א נ א מ י ע, אזוי ווי זי איז פארמולירט געווארען צוערשט פונ'ם עסטרייכיש־אידישען פאליטיקער און רעוואלוציאנס־פיהרער, א ד א ל ף פ י ש ה א ף און גענוי בעגרינדעט געווארען פונ'ם עסטרייכישען סאציאל־דעמאקראט ק א ר ל ר ע נ נ ע ר (געשריבען אונטער די פסעוודאנימען סינאפטיקוס און רודאלף שפרינגער). די פרטים פון דער נאצ. אויטאנאמיע זיינען נאך ניט אויסגעארבייט, אבער אין פרינציפ איז זי שוין אריינ־גענומען אין די פראגראמען פון דער עסטרייכישער סאציאל־דעמאקראטישער פארטיי, פון דעם אידישען „בונד“ אין רוסלאנד, פון די פועלי־ציון אין רוסלאנד און עסטרייך, פון דער רוסישער פארטיי סאציאליסטען־רעוואלו־ציאנערען און פון איהר אידישער אפטיילונג „סערפ“. די פאדערונג פון נאציאנאלער אויטאנאמיע ווערט ארויסגעשטעלט אויך פון דער אלגעמיין ציוניסטישער פארטיי אין רוסלאנד און עסטרייך, פון די דעמאקראטישע און רעוואלוציאנערע פארטייען ביי די רוסישע אוקראאינער, גרוזינער, ארמעניער און אנדערע פעלקער.

ביז איצט האבען מיר אויסגעטייטשט אין יורידישע טערמינען, וואס עס הייסט „נ א צ י א נ א ל ע ז ע ל ב ס ט ב ע ש ט י מ ו נ ג“, און מיר ווילען דאס איצט אנווענדען צו די אידען. אין יענע לענדער, וואו פער־שיידענע פעלקער פיהרען א נאציאנאלע פאליטיק און קעמפען פאר נאצ. רעכט, האט די בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג אליין פאר זיך זעהר א קנאפע בעטייטונג. דארט בעשטעהט די ווערדע פונ'ם מענשען שוין ניט מעהר אין זיינע „סיטיזען־פייפערס“, נאר אין דעם כח פון זיין פאלק. א קינד פון א רעכטלאזען פאלק וועט ניט קאנען אויסנוצען זיינע רעכט, און וועט ניט קאנען געשיצט ווערען אקעגען רעכטס־פערלעצונגען, אויב נאר זיין פאלק האט ניט די מאכט צו דריקען אויף דער רעגירונג, אז די לעצטע זאל זיך רעכענען מיט איהם. דעם בעסטען בעוויז האבען מיר שוין געזעהן אין דער אידישער לאגע אין עסטרייך. זייענדיג דארט יורידיש בערויבט פון נאציאנאלע רעכט, האבען זיי אויך פאקטיש זעהר ווייניג פון די פער־זענליכע און בירגערליכע רעכט, וואס זיינען אזוי פייערליך אויסגעשטעלט

אויפ'ן פאפיר, אין דער טעאָריע. כדי צו צווינגען די בעפעלקערונג און די אדמיניסטראציע צו רעכענען זיך מיט די אידישע אינטערעסען, בלייבט דאָס איינציגע מיטעל: אוועקצושטעלען דאָס אידישע פאָלק אין אזא רעכטליכער לאגע, ווי די איבעריגע פעלקער. דאָס הייסט, מיט אנדערע ווערטער, אז אין די נאציאָנאליטעטען־שטאאטען איז די נאציאָנאלע גלייכבערעכטיגונג א גאראנטיע פאר די בירגערליכע, פערזענליכע און מענש־ליכע רעכט.

אָבער אויך דירעקט ליידען די אידישע מאסען אונצעהליגען שאָדען פון זייער נאציאָנאלער רעכטלאָזיגקייט. זיי דיענען, א דאנק איהר, אלס אַן אונטערדריקונגס־מיטעל אין די הענט פון די הערשענדע נאציעס, שפּיעלען אַן אומסימפּאטישע ראָלע אין די קאָנפליקטען צווישען די שכנ'ישע פעלקער, ווערען קולטורעל פערנאכלעסיגט, מאָראליש דעגראדירט, בלייבען אין אונ־וויסענהייט, האָבען דורך דער אונוויסענהייט גרויסע שוועריגקייטען אינ'ם עקאָנאָמישען קאמף פאר דער עקזיסטענץ. די שטייערן, וואָס זיי צאָהלען, ווערען איינגאנצען פערוועגדעט אויף צו שפּייזען פרעמדע קולטורען; די אידישע שול, טעאטער, ליטעראטור ווערען ניט אונטערגעשטיצט און דער־הויבען, ווי ביי אנדערע פעלקער, נאָר זיי פיהרען אַן עלענדע עקזיסטענץ און דערנידעריגערן דעם קולטורעלען מצב פון פאָלק. דאָס אידישע פאָלק דארף האָבען דאָס רעכט זיך קולטורעל אויפלעבען און אויפהויבען אין זיין אייגענער שפּראך, אין אידיש, פונקט ווי אלע אנדערע פעלקער. די גרויסע פינאנציעלע מיטלען, וואָס ס'פערמאָגען די פערמעגליכע אידישע עלעמענטען, דארפען בענוצט ווערען אין די קולטורעלע אינטערעסען פון זייער אייגענעם פאָלק. אויף וויפיעל זיי האָבען זייער פערמעגען פון זיין ארבייט געמאכט. די געוואלטיגע אידישע עמיגראציע געהט סטיכייאיש, ווי א פערניכטענדיגער שטורם, און קיינער זאָרגט ניט זי איינצואָרדנען און פראָדוקטיוו צו מאכען. קומט א פּאָגראָם, א בלוט־בלבול, איז ניטאָ קיין אינסטיטוט, וועלכער זאָל האָבען די געזעצליכע פולמאכט צו רעדען אין נאָמען פון אידישען פאָלק, צו מאָהנען דעם שאָדען פאר די ליידענדע אידען, צו פערטיידיגען דעם כבוד פון אידישען נאָמען.

דאָס אלעס קאָן טאָן בלויז אַן אויטאָנאָמער נאציאָנאלער אינסטיטוט, וואָס איז אנערקענט פונ'ם שטאאט און פערטרעט דאָס אידישע פאָלק פאר'ן שטאאט. זאָל ער הייסען אידישער נאציאָנאלער סעים אָדער אידישער נאציאָנאל־ראט, דער עיקר איז, אז ער זאָל געניסען א טייל פון דער אָפיציעלער קאָמפּעטענץ פון שטאאט, זאָל קאָנען ארויפלעגען אָבליגא־

טאָרישע שטייערן אויף זיינע מיטגליעדער, אויסהאלטען שולען, רעגולירען די עמיגראַציע א. אז. וו. די אונטערשטע אָרטיגע זיילען פון אזא אינסטיטוט הארפען זיין נאציאָנאל־אידישע קהלות, וואָס טראָגען ניט קיין רעליגיעזען נאָר א נאציאָנאלען כאראקטער.

און כדי דאָס פאָלק זאָל ווירקליך געניסען פון זיין אויטאָנאָמיע, מוז זי געבויט ווערען אויף דעמאָקראטישע יסודות: א דעמאָקראטישע נאציאָנאלע קהלה און א דעמאָקראטישער נאציאָנאלער פערבאנד אויפ'ן יסוד פון אלגעמיינעם וואהלרעכט.

צו אלע נאציאָנאליטעטען־שטאטען, וואו אידען וואוינען אין געדיכטע מאסען, שטעלען מיר אָט די פאָדערונג. און אויב פוילען וועט צוריק ווערען א זעלבסטשטענדיגע מלוכה, וואָס מיר ווינשען דעם פוילישען פאָלק פון גאנצען הארצען, אפילו ווען פוילען קריגט נאָר אויטאָנאָמיע, פערלאנגען מיר אין פוילען אידיש־נאציאָנאלע רעכט. קיין ערנסטער אידישער פאָליטיקער האָט ניט געוואגט צו רעדען וועגען א „יודעאָ־פאָלאָניא“, ווי די פוילישע אנטיסעמיטען ווארפען אונז פאָר, — מיר ווילען, אז פוילען זאָל זיין זעלבסטשטענדיג און די רעגירונגס־שפראך אין פוילען קאָן ניט זיין קיין אנדערע, ווי פויליש. נאָר אין איהרע בעציהונגען צו דער אידישער בעפעלקערונג דארף זי זיך בענוצען מיט דער אידישער שפראך, די אידישע שפראך דארף זיין די אונטעררעיכטס־שפראך אין אלע אידישע שולען. מיר קאָנען ניט אָנפערטרויען די באָיקאָטיסטען, זיי זאָלען זיך שאפען מיט אונזערע אינערליכע נאציאָנאלע ענינים. די אינטערעסען פון גאנצען לאנד, די אינטערעסען פון דעם אידישען פאָלק און די פרינציפען פון דעמאָקראטיע פערלאנגען, אז די אינערליכע אידישע אנגעלעגענהייטען זאָלען פערוואלטעט ווערען פון א נאציאָנאל־אידישען אינסטיטוט.

נאָכוואָרט.

די געשיכטע פונ'ם עמאנסיפאציאָנס־קאמף האָט אונז בעוויזען, אז די אידישע עמאנסיפאציע איז ניט קיין איינציגער אקט פון געזעצגעבונג און אפילו ניט קיין סעריע פון אקטען, נאָר, קודם כל, א לאנגער און פערוויקעלטער היסטאָרישער פראָצעס. די רעכטליכע לאגע פון די אידען אין פערשיידענע לענדער האָט אונז געלערנט, אז די דעמאָקראטישע פרייהייטען פון א לאנד זיינען אליין פאַר זיך ניט גענוג, אום אידען זאָלען דאָרט זיין גלייכבערעכטיגט. מיר האָבען געזעהן, אז דאָס העכסט דעמאָקראטישע פינלאנד איז צו אונז ברוטאל, און די מאָנארכיסטישע טערקיי איז דאָס קלאסישע לאנד פון אידישער גלייכהייט און פרייהייט. מיר האָבען געזעהן צוויי שכנים־לענדער

פון גלייכער פאָליטישער ענטוויקלונג, אונגאַרן און רומעניען: דאָס ערשטע — אַ לאַנד פון אידישער גלייכהייט, דאָס צווייטע — דער שוידערליכסטער גיהנם פאַר אונזערע ברידער. אויך האָבען מיר געזעהן, אַז אונזערע האָפנונגען קאָנען מיר ניט בויען אויסשליסליך אויף דער פרייהייטליכער טראַדיציע פון אַ לאַנד: וואָס דאַרף מען שוין מעהר מענשליך און רעכטליך, ווי די היסטאָרישע טראַדיציע פון דער בעציהונג פון פוילישען שטאַאַט צו די אידען — און היינט איז פוילען דער שרעקען־סימבאָל פאַר'ן אידישען פאָלק! *)

די היסטאָרישע ערפאַהרונג ווייזט אונז, אַלזאָ, אַז די ערשטע זאַך — איז אונזער אייגענער קאַמף פאַר אונזערע רעכט, און אַז אין דעם קאַמף קאָנען מיר נאָר טיילווייז רעכענען אויף די גערעכטיגקייטס־געפיהלען ביי די פעלקער. אַ סך מעהר דאַרפען מיר זיך שטיצען אויף די אינטערעסען פון די אומות העולם, און די קעמפער פאַר אַ מאָדערנעם שטאַאַט זיינען פעראינטערעסירט אין דער גלייכהייט פון אַלע בירגער פאַר'ן געזעץ. ווייטער, קאָנען אונז בעהילפיג זיין די אינטערנאַציאָנאַלע אינטערעסען, ספּעציעל נאָך דער היינטיגער וועלט־מלחמה. אין אונזער קאַמף פאַר רעכט אין רוסלאַנד וועט אונז גרינגער זיין צו פעראינטערעסירען די עפענטליכע מיינונג פון דער וועלט, ווייל די רוסישע רעגירונג האָט אַליין געזאָרגט דערפאַר, אַז די אידען־פראַגע זאָל פון אַן אַן אינערפּאָליטישער אַנגעלעגענהייט ווערען אַן אינטערנאַציאָנאַלער סקאַנדאַל און אַ סכנה פאַר דער גאַנצער ציוויליזאַציע. די פּאָגראָמען, די סטעכיאַישע עמיגראַציע, דער בייליס־פּראָצעס און, ענדליך, די מיליטערישע פערניכטונג פון גאַנצע אידישע קהלות האָבען כסדר געווירקט אין אָט דער ריכטונג. די פוילען־פראַגע איז אַליין פאַר זיך געוואָרען אַ ברענענדיגער אינטערנאַציאָנאַלער ענין, און דאָס לאָזט אונז האָפען, אַז די פויליש־אידישע

*) אַ ריהרענדע לעגענדע דערצעהלט, אַז ווען די ערשטע אידישע קאָלאָניסטען זיינען געקומען קיין פוילען, האָבען זיי געפרעגט ביי דעם סעים, אויב מ'וועט זיי ניט מאָרדען, ווי אין אַנדערע לענדער. אַן ענטפער האָט מען זיי געגעבען „פּאָלסקאַ שליאַכטאַ ניע מאָרדויע" (די פוילישע שליאַכטאַ מאָרדעט ניט). געפרעגט האָבען זיי ווייטער, אויב מ'וועט ביי זיי ניט רויבען זייער גוטס, און דער ענטפער איז געוועזען: „פּאָלסקאַ שליאַכטאַ ניע ראַבויע". ווייטער דערצעהלען אונז פאָלקס־לעגענדען, אַז אידען פלעגען שפּיעלען אַ גרויסע ראָלע אין דער רעגירונג פון פוילען, און אַפילו אויסגעקליבען געוואָרען אויף דעם פוילישען קעניגס־טראָן. די לעגענדען זיינען היסטאָריש ניט ריכטיג, נאָר דערפאַר זעהר כאַראַקטעריסטיש פאַר דער גליקליכער לאַגע פון די אידען אינ'ם אַמאָליגען פוילען.

בעציהונגען וועלען געפינען א געהעריגע אויפמערקזאמקייט בעת די פריע־
דענס־אונטערהאנדלונגען.

מיר האבען געזעהן, אז דאס מיטעלאלטער האט געהאט זיין פארם
פון פערטיידיגען די אידישע אינטערעסען: דאס איז געווען שתדלנות —
די פארם אנגעמאסטען צו דער דעמאלטיגער וועלט פון פריווילעגיעס און
הנחות. אין דער היינטיגער וועלט פון גלייכהייט פאר'ן געזעץ איז שתדלנות
ניט מעהר, ווי א ירושה פון מיטעלאלטער. זי ווערט ביי אונז פראקטיצירט
נאר פון די אפגעלעבטע און רעאקציאנערע שיכטען. דאס מאדערנע מיטעל
צו פערטיידיגען אונזערע אינטערעסען איז — פאליטישער קאמף און א
ברייטע דעמאקראטישע ארגאניזאציע פון אידישען פאלק. דאס מיינט אן
אלוועלטליכען אידישען קאנגרעס אויף דעמא־
קראטישע יסודות.

מיר דארפען זיין גרייט און ארגאניזירט צו זאגען אונזערווארט
מיט דער נויטיגער פעסטקייט אין דער ריכטיגער צייט, און צו אונטער־
שטיצען דיעזעס ווארט דורך מאסען־דעמאנסטראציעס. מיר דארפען שטעהן
אויף דער וואך, אז ס'זאל זיך ניט ווידערהאלען דער סקאנדאל מיט'ן בער־
לינער טראקטאט און רומעניען, וואו דורך יעזואיטישע דריידלעך איז בטל
געווארען די אינטערנאציאנאלע אריינמישונג צו אונזער טובה. מיר דארפען
זיין ארגאניזירט ניט אויף א ווייל, נאר אויף שטענדיג, וויל
דער קאמף פאר רעכט איז ניט קיין קאמף אויף א ווילע, נאר אויף שטענדיג,
און אין פראצעס פון קאמף וואקסען אונזערע אינטערעסען, ס'פערברייטען
זיך אונזערע רעכטס־פערלאנגען, ס'עפענען זיך פאר אונז אלץ נייע און
נייע פערספעקטיווען. ס'איז ניט גענוג אויסצוקעמפען זיך דאס רעכט אין
טעאריע, מ'מוז איהם אויף שריט און טריט נאך אויסקעמפען, פער־
ווירקליכען, פערטיידיגען אין דער פראקטיק. דער קאמף
פאר אידישע רעכט פערלאנגט א פערמאנענטע
ארגאניזאציע פון'ם אידישען פאלק.

אין דער פראקטיק איז א רעכט געזיכערט בלויז דאן, ווען אויסערהאלב
פון דעם רעכט זיינען פאראן געוויסע גאראנטיעס. מיר האבען געזעהן, אז
די מענשליכע רעכט ווערען גאראנטירט דורך פערזענליכע רעכט; אז די
פערזענליכע רעכט ווערען גאראנטירט דורך בירגערליכע רעכט; אז אין די
נאציאנאליטעטען־שטאטען ווערען די בירגערליכע און אנדערע רעכט גא־
ראנטירט דורך נאציאנאלע רעכט. נאר מיר האבען אויך געזעהן, אז
רעכטלאזיגקייט שטאמט פון מאכטלאזינקייט,
און מיר קאנען זיין זיכער, אז אפילו די נאציאנאלע אנערקענונג און נאציא־

נאַלע עמאַנסיפּאַציע וועלען אונז ניט געבען די פולע גאַראַנטיע אַזוי לאַנג, ווי דאָס אידישע פאָלק איז מאַכטלאָז אין דער וועלט, און פערמאָגט ניט קיין אייגען לאַנד, קיין אייגענעם שטיצפּונקט אויף דער ערד־קוגעל אַזוי לאַנג, ווי מיר זיינען אַ באָדענלאָזע אויסנאַהם צווישען אַלע פעלקער.

די אידישע רעכטלאָזיגקייט וועט ניט אָפּגעשאַפט ווערען ענדגילטיג און פולשטענדיג אַזוי לאַנג, ווי עס וועט פערבלייבען די אידישע היימלאָזיגקייט.

אָט די אַלע פראַגען, די אַלע פאַזען פון אידישער עמאַנסיפּאַציע שטעהען אויף דער טאַגעס־אָרדנונג אינ'ם היינטיגען יטיקזאַל־שווערען היסטאָרישען מאָמענט, אינ'ם מאָמענט, ווען די צייט איז טראָגעדיג מיט נייע וועלטען און גרייט זיך זיי צו געבוירען אין איבערמענשליכע יסורים. אַלע אָט די פאַזען פון בירגערליכער און נאַציאָנאַלער רעכטלאָזיגקייט, פראַגען פון אונזער געפאַלענקייט און היימלאָזיגקייט שטעהען און מוזען שטעהן אויף דער טאַגעס־אָרדנונג פון דער אידישער אָרגאַניזאַציאָנס־בעוועגונג און פונ'ם אידישען קאָנגרעס.

נאָר מיר האָבען אויך געזעהן, אַז שטענדיג, אין אַלע פאַזען פון אונזער הונדערט־יאָהריגען קאַמף פאַר רעכט, שטענדיג האָבען זיך אין אונזער אייגענער מיט, צווישען דעם אידישען פאָלק, געפונען גאַנצע שיכטען פון אינערליכע פיינד, און זיי האָבען מיט אַלע מיטלען געקעמפט געגען די רעכט פון זייער פאָלק, מיט אַלע מיטלען געשטערט אונזער עמאַנסיפּאַציאָנס־קאַמף. אידישע רעאַקציאָנערען האָבען די אידישע בעוועגונג גע־שעדיגט אין יענער צייט, ווען אונזער פאָלק האָט געקעמפט פאַר בירגער־ליכער עמאַנסיפּאַציע. און היינט שטעלען זיך אויף די אינערליכע געגנער פון אונזער פאָלק און אָרגאַניזירען זיך צו שטערען דעם היינטיגען שטרייט פאַר נאַציאָנאַלער עמנאַסיפּאַציע און פאַר אַן אייגענער היים.

אַזוי היסטאָריש שריט ביי שריט ווערט דער אידישער עמאַנסיפּאַ־ציאָנס־קאַמף ברייטער אין פערספּעקטיווען, און אַלץ אויף נייע פּאָזיציעס קלייבען זיך אריבער די אינערליכע פיינד פון אידישער פרייהייט און גלייכהייט.

אונזער עמאַנסיפּאַציע דארף אויסגעקעמפט ווערען ניט נאָר אין דרויסען, נאָר אויך אינוועניג, אינ'ם אידישען פאָלק גופא: איצט, אַזוי ווי אין די אַמאָליגע צייטען. דער קאַמף פון אידיי'ע רעכט ווערט פער־וואַנדעלט אין אַ לאַנגען און שווערען קאַמף געגען אַסימילאַציע און געגען הפקרות. דער קאַמף פאַר רעכט ווערט פעריוואַנדעלט אינ'ם קאַמף פאַר נאַציאָנאַלען שטאָלץ און נאַציאָנאַלער אונאָפּהענגיגקייט.

PEOPLES UNIVERSITY
JEWISH TEACHERS SEMINARY AND

פרייז 20 סענט

מיט בעשטעלונגען זיך ווענדען אויפ'ן אדרעס:

JEWISH NATIONAL WORKERS ALLIANCE
89 Delancey Street, New York, N. Y.